

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy

Lempäälän kunta

Ryhmäkylistä taajamaksi, maankäytön ja rakentamisen
kerrostumat Hiidentien, Tampereentien ja rautatien ympäristössä

KUOKKALAN-HAKKARIN-HERRALAN KULTTUURIYMPÄRISTÖ-
KOHTEIDEN INVENTOINTI, LAAJENNUSALUE 2013

29.06.2013

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto.....	1
1.1	Kaava-alueen rajausta ja yleiskuva sekä kulttuurimaiseman lähtökohdat	1
1.2	Inventointi, Ilmiöt, kohteet, alueet ja kerrostumat.....	3
1.2.1	Kylä- ja maatalouskauden kohteet	5
1.2.2	Jälleenrakennuskauden kohteet ja ympäristöt	6
1.2.3	Taajamakauden kohteet ja ympäristöt.....	7
1.3	Inventointi ja arvottaminen	8
1.4	Aikaisemmat inventoinnit	8
2	Inventointialueen historia ja maiseman kehitys.....	9
2.1	Rautakaudelta keskiajan ryhmäkyliin	9
2.2	Ryhmäkylien hidas hajoaminen	12
2.3	Muuttuva kylä- ja maaseutumaisema 1900-luvun vaihteessa	14
2.4	Jälleenrakennusaika 1940–1959.....	18
2.5	Taajama ja Tampereen esikaupunki	20
3	Kulttuuriympäristöjen kohteet ja alueet	23
3.1	Maatalouden, kylien ja Hiidentien kulttuuriympäristöt	23
3.1.1	Kuokkalan kylä- ja koskimaisema	24
3.1.2	Kuokkalan Jaran ja Innamaan viljelymaisema.....	49
3.1.3	Kuokkalan Eskolan ja Kolkkisen viljelymaisema	59
3.1.4	Moision kylän ja pysäkin maisema	65
3.1.5	Kuokkalan Sarapistontien pienasutus	70
3.1.6	Hiidentien kulttuurimaisema, pienasutus.....	76
3.1.7	Hiidentien ja Kirkkojärven huviloiden kulttuurimaisema	91
3.1.8	Lempäälän pappilan kulttuurimaisema.....	114
3.2	Moderni rakennusperintö	118
3.2.1	Jälleenrakennuskauden kulttuuriympäristöt.....	118
3.2.2	Taajamakauden kulttuuriympäristöt	127
4	Yhteenveto, kulttuuriarvot ja suositukset	143
4.1	Kulttuurimaiseman rakenteet, ilmiöt ja kerrostumat.....	143
4.2	Kulttuuriympäristön arvot.....	145
4.2.1	Luokat ja luokitteluperusteet.....	145
4.2.2	Kohteet, alueet ja arvoluokat	148
4.3	Toimenpiteet ja suositukset	152

Liitteet:

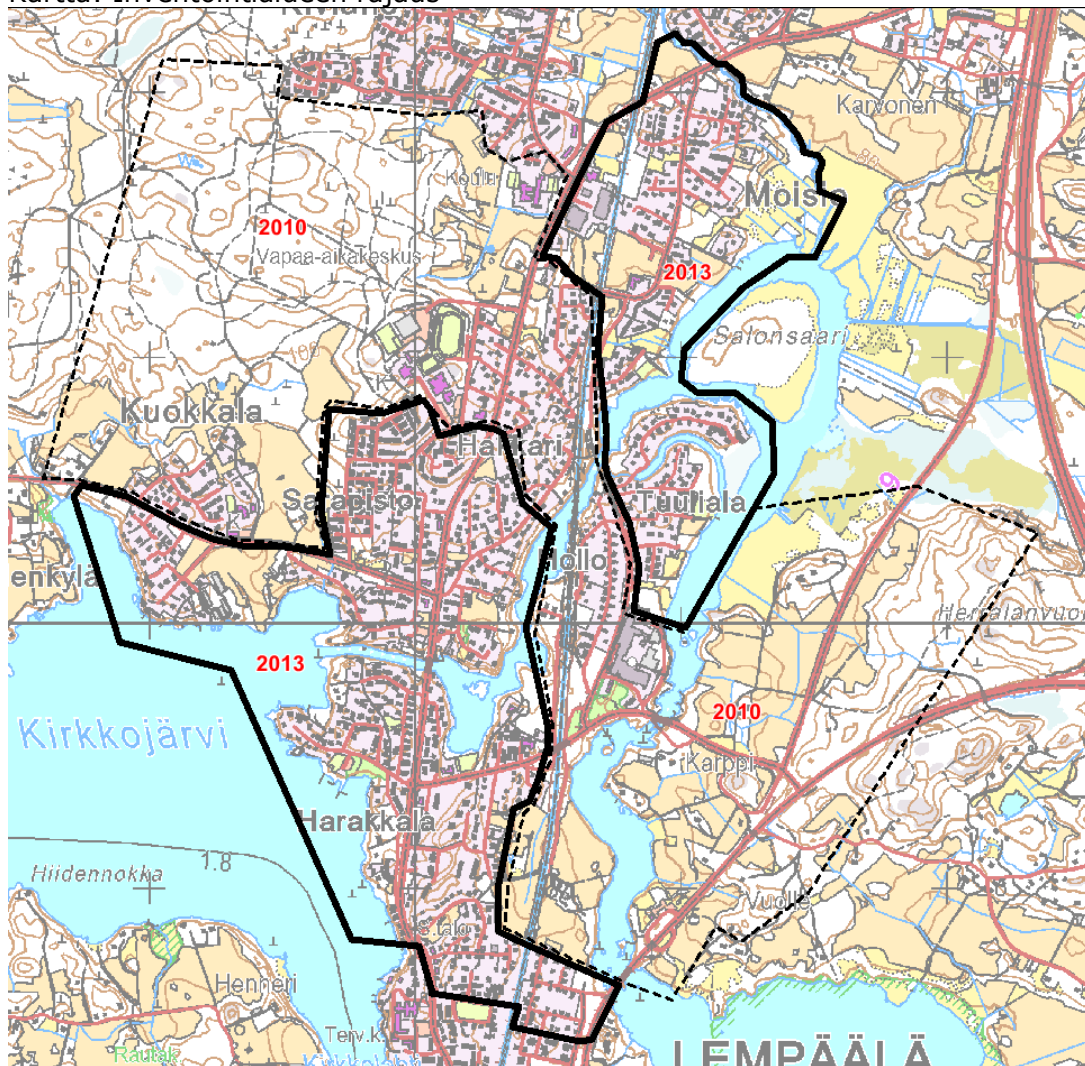
Lähteet:

1 JOHDANTO

Lempäälän kunnan Kuokkalan-Hakkarin-Herralan alueen rakennetun ympäristön inventointi on jatkoa vuonna 2010 toteutetulle Kuokkalan-Hakkarin-Herralan kulttuuriympäristökohteiden inventoinnille. Molempien töiden kenttätyöt ja raportoinnin on tehnyt tutkija, FM Jari Heiskanen. Työn tilaaja on Lempäälän kunta. Selvitystyö tehtiin keväällä 2013, ja se liittyy valmisteilla olevaan yleiskaavan selvityksiin.

1.1 Kaava-alueen rajaus ja yleiskuva sekä kulttuurimaiseman lähtökohdat

Kartta: Inventointialueen rajaus

Musta viiva = kaava-alueen laajennuksen rajaus 2013.

Musta katkoviiva = vanha kaava-alue, v.2010 inventoinnin alue.

Pohjakartta MML 2013.

Yleiskaavan kaksiosainen inventointialue käsittää Lempäälän kuntakeskustan pohjoispuolelle, Hiidentien, rautatien ja Tampereentien varrelle sijoittuvat rakennetut ympäristöt. Alueen rakennuskanta on pääosin sotien jälkeiseltä ajalta, joten ympäristön yleisilme on vahvasti taajamakahtinen. Taajamarakentaminen on ollut pitkä prosessi, ja se jatkuu aktiivisesti edelleen. Kaava-alueella onkin sodan jälkeen rakennettuja rakennuksia ja pieniä kokonaisuuksia kaikilta vuosikymmeniltä.

Huolimatta taajaman modernin rakennusperinnön laajuudesta, inventointialue on edelleen asutus- ja liikennehistoriallisesti erittäin merkittävä historiallisine Kuokkalan ja Moision kylineen sekä Lempäälän pappilan entisine kylä- ja viljelymaisemineen. Kaava-alueen eteläosan entiset mäki- ja viljelyalueet puolestaan kuuluivat Herralan ja Lempoisten kylille. Alueen monipuolisesta maankäytöstä ennen taajamakautta on säilynyt merkittävästi rakennuskantaa, joka muodostaa edelleen pienempiä miljö- ja maisematiloja uudemman taajamarakenteen lomassa. Vanhojen kulttuuriympäristöjen kokoava tekijä on vanha maantie, Hiidentie, joka on säilynyt paikallistiekäytössä. Varsinaista maatalouden asutus- ja viljelymaisemaa on säilynyt vähäisessä määrin kaava-alueen pohjois- ja luoteiskulmilla.

Yleiskuvaus

Maantieteellisesti kaava-alue on Kokemäenjoen vesistön keskeisiin vesialueisiin kuuluvaa rantavyöhykettä, jonka asutus- ja liikennehistoria ulottuu aina esihistoriaan saakka. Kirkkojärven ja Ahtialanjärven välisen kannaksen halkaisee mutkainen Kuokkalan-, Pappilan- Niemen- ja Herralankosket käsittävä virta. Sen alaville savi- ja multamaille levittyi keskiajalta aina 1940-luvulle saakka laaja kylä- ja viljelymaisema. Ryhmäkyläien syntyessä keskiajalla, kehittyi vesi- ja maaliikenteen solmukohdassa oleva Kuokkala yhdeksi Hämeen suurkyläksi. Keskiaikaisia elementtejä Kuokkalan lisäksi ovat Moision maakirjakyläien kylätontit sekä Lempäälän pappila. Historiallisen asutuksen ja maiseman runkona on maiseman muotoja seuraileva vanha Hiidentie, jonka nimi viittaa reitin esihistoriallisiin ulottuvuuksiin. Kyliin ja koskien ketjuun liittyvä myllytoiminta jatkui keskiajalta aina 1900-luvun alkuun saakka. Keskiaikaiset ryhmäkylät hajosivat isojaon ja sen täydennysten vaikutuksesta hitaasti 1760-luvulta 1930-luvulle.

1800-luvun jälkipuoliskolla maisemaan ilmestyi kantatalojen lisäksi kyliin, rautatiehen ja alkavaan teollistumiseen liittyvää pienasutusta, käsityöläisasutusta ja kauppaa. Nämä sijoittuivat kylistä siirtyvien kantatalojen vapautuville kylätonteille sekä kylistä lähtevien maanteiden varsien kivisille metsäalueille. 1900-luvun alkupuolella maisemaan ilmestyivät kaupunkilaisten huvilat, jotka keskittyivät vesistöjen, rautatiepysäkkien ja vanhan maantien varrelle.

Lempäälän voimakas kasvu ja maiseman muutos alkoi sotien jälkeen siirtolaisten asuttamisen, teollistumisen, Tampereen kasvun ja tieliikenteen kehityksen seurauksena. Kaava-alueella on nähtävissä sotien jälkeen tapahtunut voimakas väkiluvun kasvu, joka muutti perinteisen maatalousmaiseman ja muutamia huviloita ja asemakyläiä käsittäneen maiseman taajamaksi, jonka kasvu on jatkunut 2000-luvulle saakka. Vielä ensimmäisen maailmansodan jälkeen Lempäälä oli väkiluvultaan taantuva väestön siirtyessä koneistuvasta maataloudesta kaupunki-

hin. Vuosina 1932–1946 Lempäälän väkiluku laski 5200 hengestä noin 4800 asukkaaseen. Sotien jälkeen kunnan väkilukua vahvistivat noin 2000 siirtolaista ja kuntaan sijoittuva teollisuus, jonka vaikutuksesta väkiluku kohosi vuonna 1954 noin 10 000 asukkaaseen. vuonna 1965 asukkaita oli 11 700 ja vuonna 2012 jo 21 400.

1.2 Inventointi, Ilmiöt, kohteet, alueet ja kerrostumat

Kaava-alueen inventointi, rakennuskohteet ja -ympäristöt kattavat ajanjakson maaseudun ryhmäkylistä aina taajamarakentamiseen 1980- ja 1990-luvuille. Rakennettuja ympäristöjä on tarkasteltu kahtena suurena ilmiönä. Ensimmäisen jakson muodostaa kylä- ja maatalouden kausi, joka jatkui hallitsevana, laajenevana ja muuttuvana keskiajalta 1930-luvulle. Tämä jakso sisältää myös maatalouden ulkopuolisia piirteitä mm. teollistumista ja huvila-asutusta.

Toinen jakso on moderni rakennusperintö. Sotien jälkeen elinkeinot, liikenne ja rakentaminen valtasivat tie-, viljely- ja metsämaiseman. Lempäälä teollistui ja väkiluku lähti kasvuun. Moderni rakennusperintö muodostaakin lukuisia kerrostumia, joiden rakentuminen jatkuu edelleen. Oman kokonaisuutensa kyläkauden ja taajamakauden väliin muodostaa jo moderniin rakennusperinteeseen kuuluva jälleenrakennuskausi vuosina 1940–1959. Se jo osaltaan enteili 1960-luvulla alkavan taajaman rakentamista.

Inventointi on rakennettu kylä- ja maatalouskauden rakennuskannan osalta kylittäin, eli rakennettuja ympäristöjä on tarkasteltu kylien ja kantatalojen muodostamina kokonaisuuksina. Kuokkalan ja Moisio kyliä sekä Pappila muodostavat lähtökohdan tarkastelulle. Kaava-alueen eteläosassa on lisäksi vähäisiä Herralan ja Lempoisten kylien entisiä omistuksia.

Taajamakaudella tapahtui rakentamisen, elintason ja liikenteen murros. Suomi ja Lempäälä teollistuivat ja omavaraisen maatalouden tilalle tulivat kaupunkimaiset elinkeinot. Rakentamisen lähtökohdaksi tulivat tiilikenteen, julkisyhteisöjen, kunnan ja pappilan maanomistuksen, rakennusliikkeiden sekä yhdyskuntatekniikan tarpeet ja mahdollisuudet. Jälleenrakennuskauden ja taajamanrakentamisen jaksolla siirrytään maatalouden kylä- ja talotasolta kuntatasolle. Jälleenrakennuskauden ja taajamakauden kohteissa kyläjako ei ole huomioitu, joskin vanha maanomistus vaikutti vahvasti taajaman kehitykseen.

Kulttuuriympäristöjen tarkastelu on tehty yleiskaavatasoisena. Se karsoittaa kaava-alueen maankäyttöä ja sen muutoksia, historiallisia ilmiöitä, ominaispiirteitä, kerrostumia ja laajempia rakennettuja ympäristöjä. Kiinteistöjä on tarkasteltu ilmiöiden ja historian edustajina. Rakennuskohtaiset tiedot ovat pääosin kirjallisuudesta, niitä ei ole tarkastettu, eikä omistajia haastateltu.

Yleiskaavassa tulisi huomioida vanhempaa kylä- ja maaseutumaisemaa edustavat kohteet ja ympäristöt. Näitä ovat vanhat kyläkeskustat ja tie-
linjojen varsille sijoittuneet kantatalot, mäkituvat, kaupat ja kesäasutus. Sotien jälkeisistä, modernin rakennusperinnön ympäristöistä on nostettu esiin ominaispiirteet ja aluekokonaisuudet. Niitä ei ole arvotettu.

Selvitys perustuu 19.01., 26.3., 4.4. ja 20.5.2013 tehtyjen maastotöiden ohella aikaisempiin inventointeihin sekä kirjallisuus- ja arkistomateriaaliin. Historiallisia valokuvia ja nykypäivän ilmapalokuvia on tekijän käyttöön luovuttanut Lempäälän kunta.

Kaava-alueen historialliset kerrostumat ja ilmiöt

Perinteiset kylä- ja viljelymaisemat (-1940)

keskiaikaiset ryhmäkylät -1762/1930

alue: Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

ryhmäkylän hajoaminen ja muutos 1760–1930

alue: Kuokkalan kylä ja koskimaisema

alue: Jaran ja Innamaan tila- ja viljelymaisema

alue: Eskolan ja Kolkkisen tila- ja viljelymaisema

kylien pienasutus -1940

alue: Sarapistontien pienasutus

alue: Hiidentien pienasutus

rautatie ja teollistuminen 1872/1888–1920-l

alue: Hollon sahan historia ja jäänteet

huvila-asutus 1900–1940

alue: Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat: 3 aluetta

Moderni rakennusperintö (1940-)

jälleenrakennus 1940–1959

ympäristöt: Tampereentien (1938) tuotanto- ja liikerakentaminen

ympäristöt: siirtolaisten asuttaminen ja ensimmäiset omakotialueet pappilan maille, rautatien varteen: Hollo, Tuuliala, Ryynikkä, Tarikanmäki

kaupunkitaajama 1961-

ympäristöt: Tampereentien varren omakoti-, rivitalo ja kerrostaloalueita 1970-, 1980-, 1990-2000- 2010-luvuilta. Jälleenrakennuskauden alueiden täydennysrakentaminen

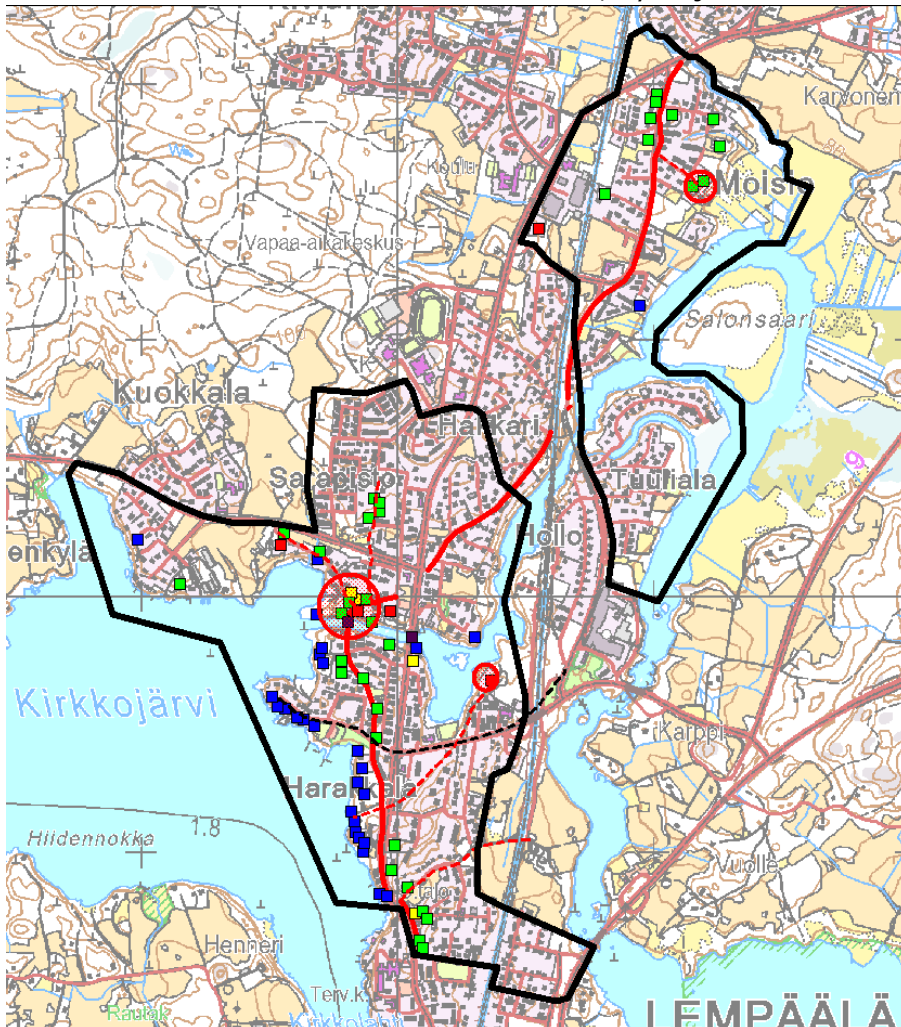
1.2.1 Kylä- ja maatalouskauden kohteet

5 aluekokonaisuutta ja 63 kohdetta

Ominaispiirteet: ryhmäkyliä, kyläteitä, kantataloja, muuttuvia kylämaisia, isojaon asuintontteja, kauppoja, pajoja, pienasutusta ja huviloita

Vanhempaa maankäyttöä edustavia kylä- ja maatalouskauden kohteita oli kaava-alueella 63 kappaletta. Kohteista on muodostettu laajempia aluekokonaisuuksia, jotka tuovat esiin keskeisiä historiallisia ilmiöitä ja rakenteita. Vaikka Lempäälä säilyi elinkeinoiltaan maatalouspitäjänä aina toiseen maailmansotaan saakka, alkoi elinkeinon ja maiseman muutos jo 1800-luvun jälkipuoliskolla rautatien, höyrylaivaliikenteen, Hollon sahan ja huviloiden vaikutuksesta. Perinteisen, myös monia muutoksia kokeneen kylä- ja maatalouskauden ajalliseksi päätepisteeksi on valittu toinen maailmansota.

Kartta: rakennuskohteet ennen vuotta 1945, kylä- ja maatalouskausi.

Punainen rengas: Kuokkalan, Moision ja pappilan keskiaikaiset asuintontit.

Punainen neliö: kantatalot.

Punainen viiva: Hiidentie.

Punainen katkoviiva: kyläkauden reittejä.

Musta katkoviiva: Hollon sahan rautatie.

Vihreä neliö: pienasutus.

Keltainen neliö: kaupat, pajat ja seuratalot.

Sininen neliö: huvilat, ranta-asutus.

Musta viiva: kaava-alueen raja.

Pohjakartta MML 2013.

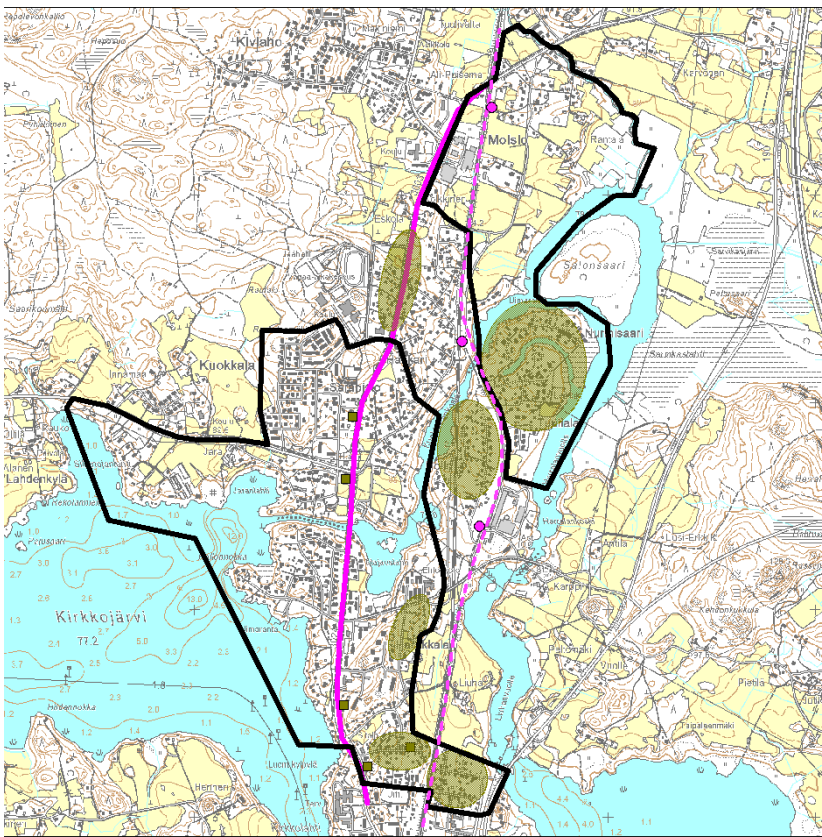
1.2.2 Jälleenrakennuskauden kohteet ja ympäristöt

5 kohdetta ja useita aikakaudella aloitettuja asuinalueita

Ominaispiirteet: tuotanto- ja liiketiloja Tampereentien varrella, omakoti-alueita Pappilan mailla, rautatien varrella.

Jälleenrakennuskauden kohteita oli kaava-alueella viisi, ja ne edustavat liike-, tuotanto- ja yhdistysrakentamista. Yhtenäisiä, hyvin säilyneitä aluekokonaisuuksia jälleenrakennusajalla ei syntynyt, karttaan on merkitty tällöin aloitettujen omakotialueiden sijoittuminen. Jälleenrakennusaika edustaa jo siirtymistä maaseudusta kohti taajamaa. Siirtolaisten ja teollistumisen tuomaa valtavaa asutuspainetta purettiin lohkomalla muutamien asutustilojen ohella satoja omakotitontteja Pappilan ja kunnan omistamista tiloista. Asutus ja teollisuus sijoittuivat rautatien varrelle, joka lukuisine pysäkkeineen muodosti keskeisen kaukoliikenteen reitin. Tampereentie veti puoleensa kauppoja ja pienteollisuutta, jotka tällöin hylkäsivät vanhemmat kylämiljööt ja Hiidentien. Rakentaminen pohjautui tyyppitaloihin, joskin puu, perinteiset kattomuodot ja käsityövaltaisuus loivat jatkumon vanhemmalle rakentamiselle. Omakotialueet eivät kuitenkaan rakentuneet hetkessä ja käytännössä uusien asuinalueiden muodostuminen jatkui vielä vuosikymmeniä.

Maankäytön historia on vahvasti sidoksissa kylien kantataloihin, joiden yksityisomistus vahvistettiin 1760-luvun jälkeen pidetyissä lukuisissa maanjakoprosesseissa. Kantatilojen jakaminen helpottui käytännössä vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla, ja maisemaan ilmestyvät mäkituvat ja huvilat rakentuivat kantatiloilta vuokratuille tonteille. Maanomistuksen hajoaminen kiihtyi itsenäistymisen jälkeen, jolloin maatalouden vuokrapalstojen ja torppien lunastaminen tuli mahdolliseksi. Maanomistuksen hajoaminen jatkui jälleenrakennuskaudella ja lopullisesti 1960-luvulla alkanut taajamakausi tarpeineen ja lunastusmahdollisuuksineen mursi tämän maataloutteen ja kantataloihin vahvasti liittyneen maankäytön.

Kartta: Jälleenrakennuskauden (1945–1960) kohteet ja alueet

Tummanvihreä neliö: kauppoja ja tuotantolaitoksia.

Tummanvihreä rasteri: uusia asutusalueita, joiden rakentaminen alkoi jälleenrakennuskaudella.

Aniliini: Tampereentie (1938) ja rautatie (1872). Jälkimmäiseen on merkitty pisteillä sen varrelle sijoittuvat pysäkit ja laiturit, Hakkari (1931–1988) ja Moisio (1907–1988). Eteläisin, Hollon pysäkki oli epävirallinen, liittyen Hollon sahaan (per. 1888) ja Katepal oy:n (per. 1953) toimintaan

1.2.3 Taajamakauden kohteet ja ympäristöt

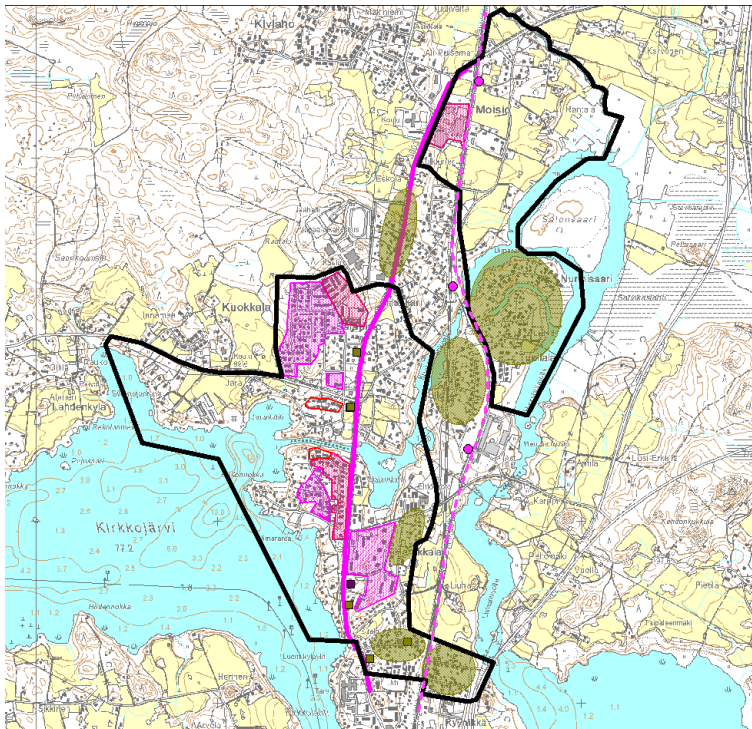
1 kohde ja aluekokonaisuuksia

Ominaispiirteet: kerrostaloja, omakotitaloja, rivitaloja, liikerakentamista, teollisuutta, katuja ja palveluita Tampereentien varrella vanhassa kylämaisemassa.

Taajamakauden kohteina on esitelty ajallisesti yhtenäisiä asuinalueita, jotka sisältävät omakotiasutusta, rivitaloja ja kerrostaloja. 1960-luvulla rakennetusta liikerakennuksesta on laadittu kohdekuvaus. Kohdetta ja alueita ei ole arvoitettu.

1960-luvulla voimistunut kaupungistuminen ja yhteiskunnan sekä elinkeinojen muutoksen aika näkyivät uusina rakennustyyppinä ja materiaaleina sekä rakentamisen keskittymisenä tieliikenteen pääväylän, Tampereentien varteen. Rakentaminen keskittyi kuten jo jälleenrakennuskaudella, pappilan ja kunnan omistamille maille, johon syntyivät 1970-luvulla omakoti- ja kerrostaloalueet. Painopiste siirtyi autoistumisen seurauksena kuitenkin selkeästi Tampereentien varteen, johon keskittyivät uudet omakoti- ja kerrostaloalueet, infra ja palvelut. Myös uusia alueita, kuten kylien rakentamattomia pelto- ja metsäalueita alettiin rakentaa. Keskittymisen ohella rakentamisen mittakaava ja määrä kasvoivat merkittävästi taajamakaudella. Kaava-alueen rakennuskanta on pääosin rakennettu jälleenrakennuskauden jälkeen ja rakentaminen on jatkunut tasaisesti aina nykypäiviin saakka. Keskustaajaman pääkadun keskeiset ominaispiirteet ovat kirkonkylän aikaisten rakenteiden lisäksi pääosin 1970- ja 1980-luvuilta.

Kartta: Jälleenrakennuksesta taajaman rakentamiseen

Aniliini rasteri: 1970-luvun omakoti-, rivitalo- ja kerrostalo- sekä teollisuusalueet

Punainen rasteri: 1980-luvun omakoti- ja rivitaloalueet.

Punainen viiva: 1990-luvun omakoti-alueita.

Aniliini viiva: Tampereentie.

Tummanvihreä rasteri: jälleenrakennuskaudella aloitettuja alueita.

Aniliini katkoviiva ja pisteet: rautatie ja pysäkit.

1.3 Inventointi ja arvottaminen

Ennen taajama-aikaa rakennetut kohteet ja aluekokonaisuudet on inventoitu kiinteistötasoisesti ja arvotettu rakennushistoriallisten, historiallisten ja maisemallisten arvotekijöiden perusteella. Niiden pohjalta tehdyssä luokituksessa on käytetty kolmiportaista arvoluokitusta, jossa luokka I on kulttuurihistoriallisesti merkittävin. Näkökulma ja arvottaminen on kaava-alueen sisäinen ja paikallisia arvoja mittaava. Koska taajamakausi ja moderni rakennusperintö ovat kaava-alueen hallitseva piirre, on siitä pyritty poimimaan keskeiset, aikakauden muutoksia ja kehitystä edustavasti kuvaavat rakennukset ja aluekokonaisuudet.

Uudempien, modernin rakennusperinnön kohteiden valinnassa on keskitytty taajaman alkuvaiheisiin, 1960- ja 1970-lukuihin, joskin mukaan on otettu nuorempia, maisemallisesti ja taajamakuvallisesti näkyviä kohteita, jotka ilmentävät taajaman rakennuskerrostumia ja rakennustavan muutoksia. Jälleenrakennus- ja taajamakauden kohteita ja alueita on yhteensä 6 (kohteet 2, 15-33). Niitä ei kuitenkaan ole arvotettu kohteiden nuoren iän vuoksi, ja koska laajalle levinnyt, kerrostunut ilmiö vaatisi oman, tarkemman kaavatason tarkastelun.

1.4 Aikaisemmat inventoinnit

Kaava-alueeseen kohdistuu useita rakennetun ympäristön inventointeja, joista ensimmäiset on tehty jo 1970-luvulla. Nuorempia, valtakunnallisia, maakunnallisia ja paikallisia inventointeja edustavat seuraavat työt:

Kulttuurihistorialliset inventoinnit

Lauri Putkonen, Pirkanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet,

RKY-1993, valtakunnallisesti merkittävät rakennetut ympäristöt

Eija Teivas, Lempäälän kulttuuriympäristöohjelma 20

Mia Hindrecksen, Lempäälän pappilan inventointi (2009).

Kulttuurihistorialliset arvot

Maakuntakaavassa suojeltuja kohteita ovat Kuokkalankosken kulttuurimaisema, Akm 071 ja Rky-1993. Uudemman valtakunnallisen luettelon, RKY-2009 kohteita kaava-alueella ei ole.

2 INVENTOINTIALUEEN HISTORIA JA MAISEMAN KEHITYS

2.1 Rautakaudelta keskiajan ryhmäkyliin

Kokemäenjoen vesistön pääreitit varrelle ja solmukohtaan sijoittuva Lempäälä kuuluu Pirkanmaalla alueisiin, jossa vahva rautakautinen asutus jatkuu historiallisella ajalla vahvana kyläasutuksena. Pohjanlahden rannikolta syvälle sisämaahan ulottuva Kokemäenjoen vesistö on toiminut pitkänä reittinä, jota asutus, kauppa, hallinto, liikenne ja teollisuus ovat seuranneet aina esihistoriasta nykypäiviin saakka. Keskiajalla Suomessa oli asukkaita noin 300 000, ja suurin osa asui Varsinais-Suomen, Hämeen ja Satakunnan päävesistöjen läheisyydessä. Kylät olivat ryhmäkyliä, joissa taloluku vaihteli yhdestä talosta yli 20 taloon. Keskimäärin kylissä oli 4-5 taloa.

Kokemäenjoen vesistön keskusjärven, Pyhäjärven, rannoilla oli 1500-luvulla kymmeniä ryhmäkyliä, Nokian, Viikin ja Laukon kartanot sekä useita seurakuntia. Lempäälä mainitaan emäseurakuntana 1400-luvun alkupuolella. Keskiajan jälkeen, Ruotsin sotaisalla suurvalta-ajalla (1617–1721), Lempäälään perustettiin useita kartanoita ja ratsutiloja. Nykyiselle taajama-alueelle sijoittuu useita vanhoja kyliä, joista kaava-alueella sijaitsevat Kuokkalan kylän 16 taloa ja kaava-alueen eteläpuolella Lempoisten kylän 11 taloa. Ne muodostivat jo keskiajalla huomattavan suuret kylät. Keskiaikaista asutusta edustaa kaava-alueella Kuokkalan ja Moision kylien lisäksi Lempäälän pappila. Maisemaa halkovaa Hiidentietä pidetään nimensä perusteella esihistoriallisella ajalla syntyneenä, jolloin se olisi yhdistänyt rautakautisia asuinpaikkoja, joita Kokemäenjoen vesistön varrella oli useita. Varmuudella tielinja näkyy ja tunnetaan 1600- ja 1700-lukujen lähteistä.

Esihistorian ja keskiajan kulttuuriympäristöt kaava-alueella

Esihistoria: Sarapiston rautakautinen kalmisto

Keskiajan ryhmäkylät: Kuokkalan ja Moision kylätontit, Pappilan asuinpaikka

Liikenne: Hiidentie

Kartta: Asutus, ryhmäkylät ja niiden taloluvut 1560-luvulla

Keskiajan alkupuolella samaan seurakuntaan kuuluneet Vesilahti ja Lempäälä muodostivat kymmeniä kyliä ja satoja taloja käsittävän asutusmaiseman Kokemäenjoen vesistön varrelle. Kuokkalan (16 taloa) ja Moision (4 taloa) kylät on vahvistettu punaisella rajauksella. Vanhaan asutukseen kuuluu lisäksi kartasta puuttuva Lempäälän pappila, jolle erotettiin oma tila ja asuinpaikka jo 1400-luvulla Lempäälän seurakunnan perustamisen yhteydessä. Ympyrällä merkittyjen kylien ohella karttaan on kolmiolla merkitty keskiaikaiset kartanot, joita edustavat kartalla näkyvät Laukon, Tottijärven, Nokian ja Vääksyn kartanot. Musta viiva osoittaa Satakunnan ja Hämeen silloisen rajan. Lempäälä kuului tällöin Ylä-Satakuntaan. Lähde: Suomen asutus 1560-luvulla, kartat ja kyläluettelot.

Pitkällä kylä- ja maatalouskaudella, aina keskiajalta 1900-luvun ensimmäiselle puoliskolle saakka, kaava-alueen maat kuuluivat pääosin Kuokkalan, Moision ja Pappilan kylien keskeisiin asutus- ja viljelyalueisiin. Kaava-alueen eteläosassa on lisäksi Herralan ja Lempoisten kylien alueita. Kylät olivat 1760-luvulle asti, ja pitkään sen jälkeenkin, tiiviisti rakennettuja ryhmäkylä, joissa talojen pihamaat muodostivat umpipihoja. Viljely oli kaksivuoroviljelyä, jolloin kylän pellot olivat kahdessa lohkoissa, joissa talojen pellot kymmeninä kapeina sarkoina (ns. sarka- tai tankojako). Myös metsät olivat yhteisomistuksessa.

Kartta: Kuokkalan kylämaisema 1730-luvulla

Kuokkalan kylä ja pellot 1730-luvulla laaditussa maakirjakartassa. Peltojen keltainen ja harmaa väri viittaavat kaksivuoroviljelyn jakoon. Kylä sijoittui näiden aidattujen lohkojen väliin. Kuokkalankoski virtaa vielä huomattavan leveänä. Lähde: Daniel Ekman 1730, KA.

Kartta: Moision kylämaisema 1760-luvulla

Moision peltojen isojakokartta 1769. Neljän talon ryhmäkylä sijaitsi perinteiseen tapaan rantaviivalla. Koskien raivaus hävitti Sarvikasjärvenä tunnetun suvantojärven 1900-luvulle tultaessa. Kartan keskellä näkyy valkoisella merkittyjen peltojen keskellä etelä-pohjoissuuntainen Hiidentien linjaus. Lähde: Moision isojakokartta, 1769 Johan Jac. Gadd KA. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852.

2.2 Ryhmäkylien hidas hajoaminen

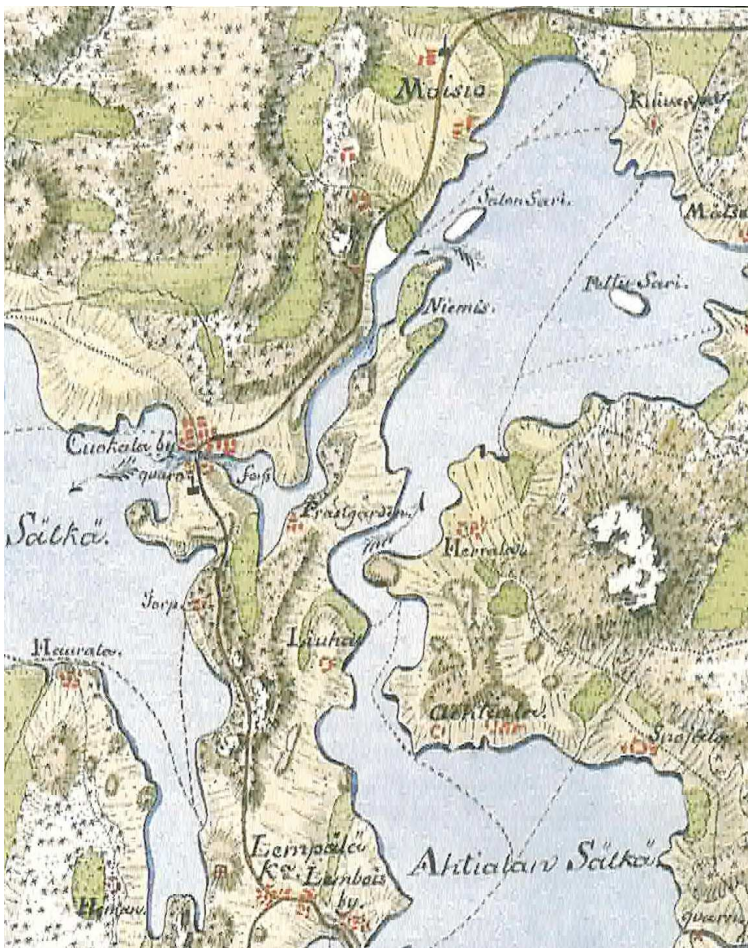
Keskiaikainen, tiiviisti rakennettu ryhmäkylä, johon kuului peltojen sarakajako, kaksivuoroviljely ja metsämaiden yhteisomistus, häytti maatalouden kehitystä ja haaskasi metsiä. Valistuksen aikakaudella, 1700-luvulla, Ruotsin kruunu näki ratkaisuksi maatalouden isojaon, jossa kylien yhteispellot ja metsät jaettiin talojen kesken, jolloin kukin talo sai maansa, pellot, niityt ja metsät muutamaaan lohkoon. Tavoitteena oli talojen siirtyminen uusien alueiden yhteyteen, jolloin tiiviisti rakennetut ja palovaarallisiksi katsotut ryhmäkylät hajoaisivat. Alueet jaettiin maan tuottavuuden ja tilojen veronmaksukyvyyn perusteella. Mahdolliset liikamaat jäivät kruunulle. Prosessi kesti isojaon täydennyksineen ja uusjakoineen sekä talojen siirtymisineen lähes 150 vuotta. Riitojen ja tasa-
puolisuuden vuoksi, tavoitteena olleet yhtenäiset lohkot muuttuivat varsinkin metsäalueilla usein pitkiksi ja kapeiksi saroiksi, jotka leimaavat edelleen suomalaista metsänomistusta.

Isonjaon kulttuuriympäristöt kaava-alueella

Jaran- ja Innamaan tila- ja viljelymaisema

Eskolan ja Kolkkisen tila – ja viljelymaisema

Kartta: Lempäälän maisema 1780-luvulla

Kartta: Kuninkaan kartasto 1776–1805. Muutamaa vuotta isojaon jälkeen, sodankäynnin tarpeisiin, Ruotsin kruunun toimesta tehdyssä kartassa näkyy edelleen keskiaikainen ryhmäkylärakenne, jossa kaukoliikennettä palvelevan Hiidentien maisemaan liittyvät Kuokkalan suurkylä, Moision kylä ja Pappila. Isojaon tuomaa muutosta ja laajenevaa asutusta edustavat kartassa Pappilan torppa Kirkkojärven rannalla, Eskolan ja Kolkkisten talojen uudet asuinpaikat nykyisen Moision koulun eteläpuolella sekä mahdollisesti Tapolan ja Hupakon uudet asuinpaikat. Tammerkoskea ja Hämeenlinnaa yhdistänyt maantie, Hiidentie, seurailee luonnonelementtien, vesistön ja mäkialueiden linjauksia. Kuokkalankosken perkaamista ei ole vielä aloitettu, josta syystä kartassa näkyy laaja suvan-
tojärvi ns. Sarvikasjärvi. Vesistöön on merkitty katkoviivalla talvitalviteitä, jotka täydensivät harvalukuista tie- ja polkuverkkoa.

Kartta: Lempäälän maisema 1800-luvulla

Pitäjäkartta 1842/1890. Yleiskartoiksi tarkoitettujen pitäjänkarttojen teko alkoi 1840-luvulla, mutta kustannusten säästämiseksi pohjana käytettiin 1760-luvun isojakoaineistoa, josta syystä kartassa ei näy mm. Eskolan ja Kolkkisten uusia asuinpaikkoja. Pitäjänkarttoja päivitettiin 1890-luvulla lisäämällä niihin muutoksia tai uudelleen kartoitettuja kappaleita. Näin ollen pitäjänkartoissa on usein eri-ikäisiä alueita ja ne antavat yleistasolla kuvan siitä millainen maisema oli 1700/1800-luvun maatalousyhteiskunnassa. Lempäälässä varsinainen kartta on todennäköisesti pääosin 1840-luvulta, ja siihen on lisätty mm. rautatie 1890-luvulla. Lähde: Maanmittauslaitoksen karttasarjat, Lempäälä 2123/07 Ia*

2.3 Muuttuva kylä- ja maaseutumaisema 1900-luvun vaihteessa

Maisema muuttui 1800-luvulla kantatalojen siirtyessä ja pellonraivauksen laajentuessa yhä kauemmaksi kylästä. Maatalouteen liittyi lisäksi Kuokkalankosken perkaaminen, mikä muuttaa merkittävästi Kuokkalan ja Moisio kylämaisemaa. Väkiluku kasvoi, mikä näkyi kylien keskustoissa ja liepeillä pienasutuksena. Lempäälässä modernin ja kehittyvän maailman alkuja edustivat 1800-luvun jälkipuoliskon kaupungit, yhdistykset, rautatie ja kanava, jotka loivat mahdollisuuksia teollisuudelle ja huviloille.

Lempäälässä Hämeenlinna-Tampere rautatie valmistui 1876 ja kanava 1872. Kuokkalan silta uusittiin 1859. Pyhäjärven höyrylaivaliikenne alkoi 1860-luvulla. Hyvät liikenneyhteydet ja kaupunkien läheisyys loivat mahdollisuuksia teollistumiselle ja kesäasutukselle. Uudet liikenneyhteydet tarjosivat maataloustuotteille ja puutavaralle tehokkaan kuljetusreitit lähikaupunkeihin ja ulkomaille. Karjatalouden vahvistumisesta kertoo Ollilan kiviavetta. Kaava-alueella liikennereittien ja Suomen teollistumisen vaikutuksia edustavat 1888 perustettu Hollon saha ja 1900-luvun alkupuolella pääosin Kirkkojärven rannoille rakentuneet huvila-alueet. Ajanjaksolla maatalous kehittyi ja koneellistui, jolloin kunnan väkiluku alkoi laskea ylimääräisen väestön siirtyessä kaupunkeihin.

Muuttuvan kylämaiseman kulttuuriympäristöt kaava-alueella

Kuokkalan kylä- ja koskimaisema (huvilat, kaupungit, ajokaluja)

Hiidentien pienasutus

Sarapistontien pienasutus

Hiidentien ja Kirkkojärven huvila-asutus

Lempäälän maisema 1910-luvulla

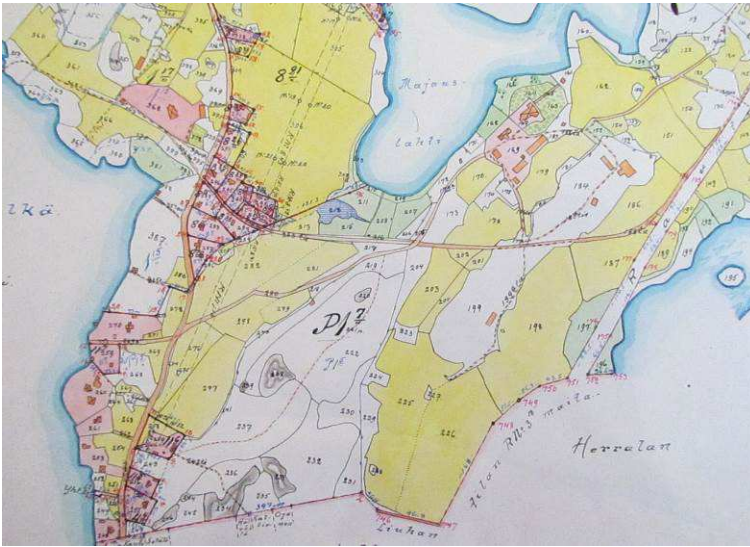
Kyläasutus on laajentunut kylien ympäristössä. Sinne sijoittui tilattoman väestön pienasutus, Hollon sahan työväenasutus ja ensimmäiset huvilat. Rakentaminen keskittyi maantien ja kyläteiden varsille viljelyyn kelpaamattomille alueille. Teollisuutta edustaa kaava-alueella Hollon saha ja siihen liittyvä kapearaiteinen teollisuusrata. Sen mäkitupia vastaava työväenasutus sijoittui Hiidentien ja teollisuusradan risteykseen. Rannat ovat vielä pääosin rakentamattomia, huvila- ja rantarakentamista edustavat lähinnä Hakkarin Papinniemi ja Pappilan entisen torpan paikkeille rakennettu Kaskenmäki. Lähde: Senaatinkartta 1912, KA.

Hollon saha, suurteollisuutta Kuokkalan kylässä

Kuokkalankosken eteläpuolella vanhinta asutusta edusti Hollon kantatalo, joka ainoana kylän taloista sijaitsi Kuokkalankosken etelärannalla. Peltomaisemaa ja metsämäkiä halkoi vanha Hiidentie, joka erotti Hollon ja Ollilan kantatalojen omistukset. Hollon kantatilan osti suurliikemies, sahatoiminnan uranuurtaja Antti Ahlström, joka perusti Hollonnokan etelärannalle suursahan vuonna 1888 (v. 1908 A. Ahlström Oy). Hollon sahan perustaminen oli yksi osa Antti Ahlströmin hanketta, jolla hän pyrki parantamaan kilpailukykyään sisämaassa. Hollon lisäksi hän osti Santalahden sahan 1887 Pirkkalasta ja perusti Niemmen sahan Ylöjärvelle 1889. Kolmen sahan hankinnan taustalla olivat 1800-luvun lopun teollistumisen pullonkaulat, eli Kokemäenjoen ja Pyyntien tukkiteiden rajallinen uitto- ja kuljetuskyky sekä 1895 toteutunut Porin ratahanke, joka takasi tehokkaan kuljetusreitit sisämaassa sahatuille laudoille vientisatamaan. Ahlströmin sahanhanke oli osa Länsi-Suomen sahatoiminnan kehittämistä ja tarkoitettu alkujaankin väliaikaiseksi. Ahlströmin Tampereen seudun sahat lopetettiin 1920-luvulla, jolloin yhtiöksi muutettu yritys keskitti toimintonsa yhä suurempiin yksiköihin.

Hollon saha toimi Lempäälässä 1920-luvulle saakka ja oli vuosisadan vaihteessa pitäjän suurin teollisuuslaitos ja yksi Hämeen läänin merkittävimpiä sahoja. Kirkkojärven rannalla sijainneelle sahalle rakennettiin 1898 kapearaitainen teollisuusrata läheiseltä pääradalta (nyk. Katepalintie-Nokkatie). Pääradan ja teollisuusradan risteykseen, Pappilan maille, perustettiin sahasta ja tilasta nimensä saanut Hollon pysäkki/seisake. Sahalta teollisuusrata jatkui edelleen nykyisen Hollonnokan alueelle, jossa sahausjäte 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa poltettiin. Tällöin alue sai jatkuvan tulenpidon vaikutuksesta nimen Helvetti. Saha työllisti 1900-luvun vaihteessa jo 155 henkeä, joten sen vaikutusta maisemaan voidaan pitää merkittävänä. Sahan viereen, Hiidentien ja sahan teollisuusradan risteykseen, Ollilan talon maille, syntyi sahan asuinalue. Ajan teollisuuslaitosten tavoin saha tarjosi työntekijöilleen palveluita perustamalla päiväkodin ja tukemalla mm. Kuokkalan koulun (1907) ja työväentalon (1902) rakentamista. A. Ahlström Oy luopui Santalahden, Niemmen ja Hollon sahoista vuosina 1907–1910, joskin sahatoiminta hiipui Hollon sahalla hitaasti. Sahan lopettamisen jälkeen Lempäälän kunta osti Hollon tilan, ja sahan rakennukset purettiin. Sahan isännöitsijän asuinrakennus, joka sijaitsi mäellä rantamaisemassa, toimi myöhemmin lastenkotina. Rakennus purettiin 1960-luvulla, ja ympäristö kaavoitettiin omakotitonteiksi. Asuinalue rakennettiin pääosin 1970- ja 1980-luvuilla. Nykyisin Hollon sahan paikalla on Lempäälän uimaranta, ja sahan asuinalueesta on säilynyt vain yksi asuinrakennus. Isännöitsijän talon mäki pengerrettyine rinteineen näkyy rakentamattomana mäkenä maisemassa. Teollisuusradan paikalla on nykyisin Katepalintie-Nokkatie. Sahan työläisten asuinalue katosi vähitellen Tampereentien (1938) ja taajaman rakentamisen seurauksena.

Hollon sahan ja Pappilan maisemaa 1920-luvulla

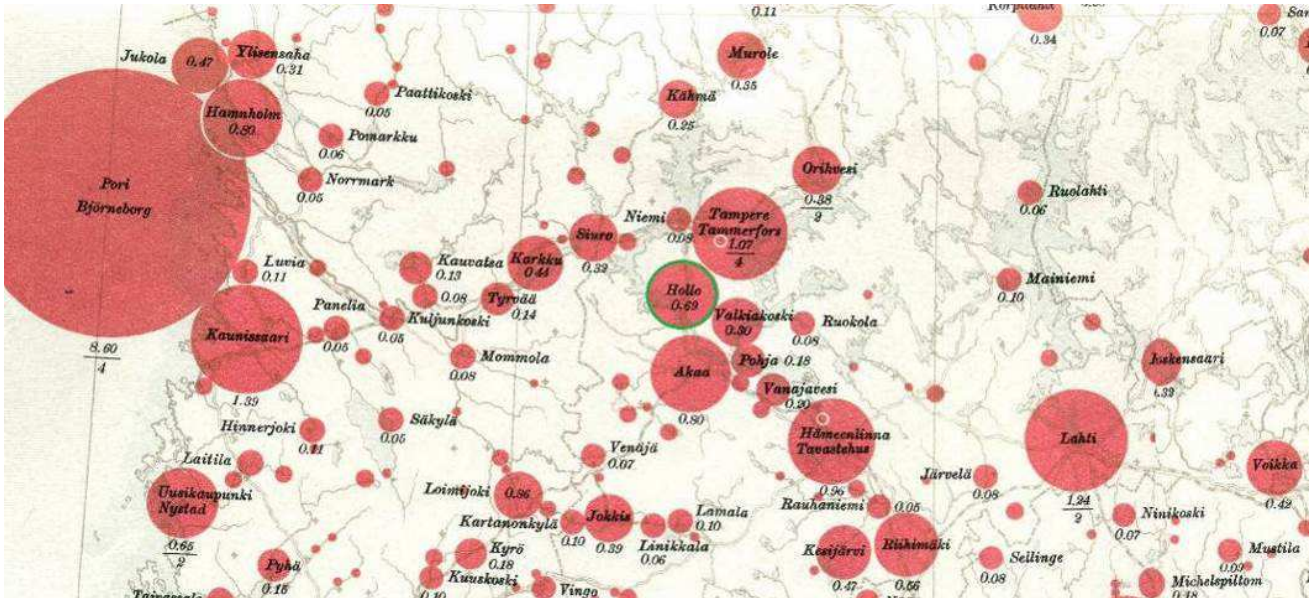
Hollon saha oli ilmeisesti jo lopettanut, koska nykyisellä uimarannalla olleita saharakennuksia ei enää näy. Sahasta kertoo vielä suurehko isännöitsijän talo sekä Hiidentien varteen kasvanut pieni, tiiviisti rakennettu sahakylä. Karttaan on merkitty jo 1938 valmistuneen Tampereentien linjaus, joka tuhosi joitakin sahakylän tontteja. Sahakylä rakentui pääosin Ollilan kantatilan maille, Hiidentien itäpuolelle. Sahakylässä näkyy hyvin sen rajautuminen eteläpuolella Pappilan maihin. Hollon sahan kapearaiteinen rata, joka näkyy kartassa pääradalle johtavana tielinjana, herätti kiistaa leikatessaan pappilan maita. Lähde: Kuokkalan, Moision ja Pappilan uusjaon kartta, mittaus 1927, KA.

Hollon saha vuonna 1927

Kuva on kirjasta Normén P.H. Toiminimi Ahlström 1896-1927. A. Ahlström Osakeyhtiö. Kuvassa näkyvän kapearaiteisen rautatien paikalla on nykyään Nokkatie-Katepalantie.

Sahatoiminta Satakunnassa ja Hämeessä 1907

2.4 Jälleenrakennusaika 1940–1959

Huolimatta rautatiestä, asemista, Lempäälän kanavasta ja Hollon sahasta, Lempäälä säilyi elinkeinoltaan maatalouspitäjänä, jonka väkiluku laski maatalouskauden loppupuolella, maailmansotien välisenä aikana. Lempäälän kasvu ja maiseman muutos ajoittuivat sotien jälkeiseen aikaan. Lempäälän väkiluku oli 1946 ilman siirtolaisia noin 4800, josta se nousi vuoteen 1954 mennessä noin 10 000 asukkaaseen. Kasvun taustalla oli siirtolaisten ohella kunnan teollistuminen. Lempäälän sijoittuivat 1940 ja 1950-luvuilla mm. Piippo 1942, Kajomeri (1942) Katepal (1953), Kauppisen konepaja (1947) ja Tateka oy (1945). Kauppoja ja palveluliikkeitä oli tällöin kirkonkylässä 60 sekä Moisiossa ja Hakkarissa yli 10 kappaletta. Nykyisin kaava-alueella on kaksi kauppa, Siwa ja Sale, sekä kahvila.

Lempäälä 1955

Kuvan keskellä, Kirkkojärven rannalla näkyy Kuokkalan kylä, jonka rajautuu selkeänä vanhoihin kyläpeltoihin. Muu asutus on keskittynyt Hiidentien varrella oleviin metsäsaarekkeisiin. Muutos näkyy kuvan vasemmassa alareunassa, jossa karjalaisten siirtolaisten noppamaiset omakotitalot ovat valmistuneet Pappilan pellolle. Lähde: Lempäälän kunta.

Lempäälän asukasluku kasvoi sodan jälkeen noin 1900 hengellä Sakkolasta tulleiden karjalaisiirtolaisten vaikutuksesta. Asutustilat sijoittuivat pääosin Lopenkartanon, Kukkolan, Kuljun asemakylän, Vanattaran ja Palomäen alueille. Kylistä suurimpia asuttajia olivat Kuokkala, Kulju, Lempainen, Moisio ja Pappila. Rautatien varressa, pysäkkien tuntumassa ovat mm. Pappilan Tuulialan ja Lempoisten kylän Tarikanmäen ja Ryynikän rakentamattomat alueet lohkottiin pientalotonteiksi. Tällöin asutus alkoi siirtyä myös pelloille, joita maatalousyhteiskunnassa oli varjeltu rakentamiselta. Eryteisesti Pappilan oli helppo luopua omistamistaan pelloista asutustoiminnan hyväksi, koska maatalous ei muodostanut sille elinkeinoa. Myös kunta oli lisännyt maanomistustaan hankkimalla maita ja tiloja, joiden pelloista oli mahdollista muodostaa tonttialueita. Hakkarissa jälleenrakennusaika jatkoi vanhempaa Hiidentien varteen syntyntä huvila- ja mäkitupa-asutusta, keskittyen kuitenkin jo Tampereentien ja Hakkarin pysäkin pohjoispuolelle. Jälleenrakennuskaudella tonttitarjontaa oli enemmän kuin kysyntää, joten jälleenrakennuskauden alu-

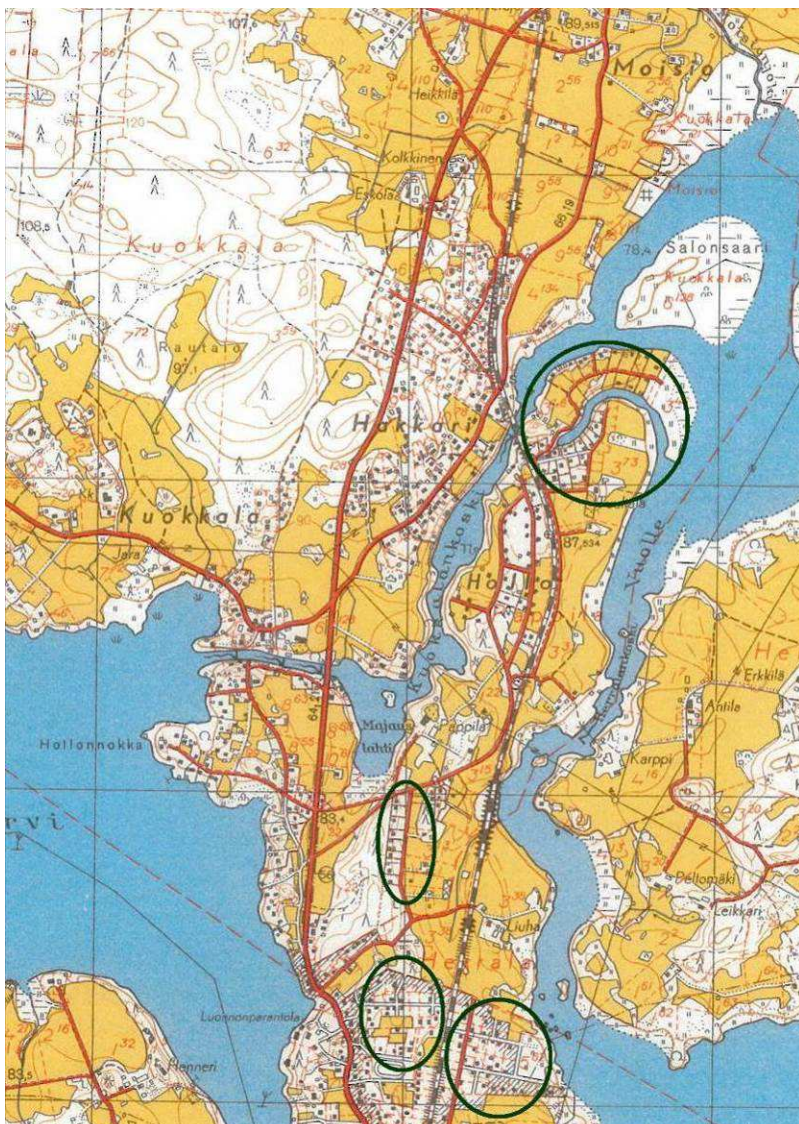
eiden rakentaminen on jatkunut nykypäiviin saakka, synnyttäen rakennuskannaltaan seka-alueita. Kaava-alueella sodan jälkeen lohkottiin mm. Tarikan kantatalon maista Tarikanmäellä noin 35 tonttia, Ryynikän kantatilasta noin 50 tonttia. Pappilan ympäristön, mm. Tuulialan ja Hollon rakentaminen alkoi sodan jälkeen, kun pappilan maista erotettiin toistasataa tonttia asutustoimintaan. Juuri ennen sotia valmistunut Tampereentien veti puoleensa yritystoimintaa. Sen varteen sijoituivat mm. Hakkarin kauppa, leipomo ja yrittäjätalo.

Jälleenrakennuskauden kulttuuriympäristöjä kaava-alueella

Tampereentien varren rakennuksia, Yrittäjätalo, Hakkarin kauppa, Helluntaiseurakunta ja Leipomo.

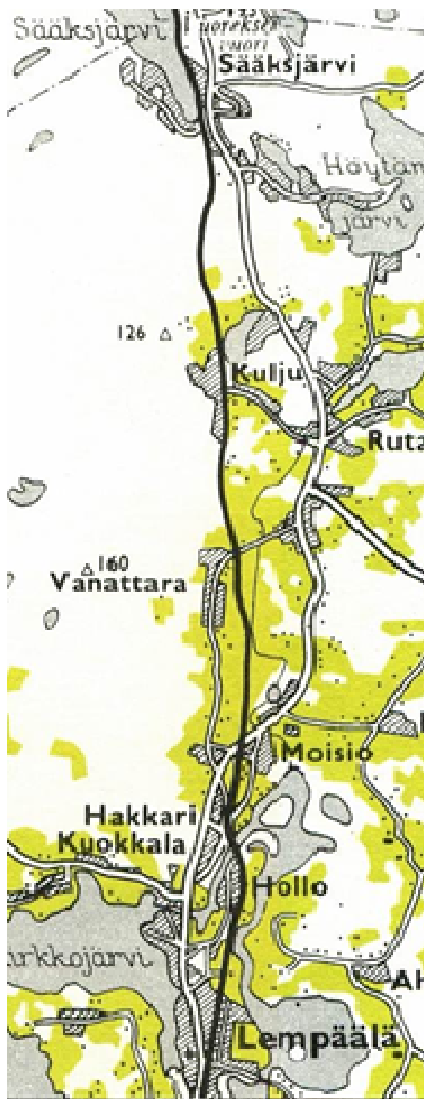
Ryynikän, Hollon, Tarikanmäen ja Tuulialan omakotialueet

Lempäälän maisema 1950-luvulla

Sotien jälkeen uudet asutusalueet lohkottiin kylien kantatalojen alueista. Uudisasutus keskittyi erityisesti maataloudesta riippumattomien seurakunnan ja kunnan omistamille tiloille mm. Tarikanmäelle, Ryynikän pelloille, Pappilantien/Sammakkokujan varrelle ja Tuulialaan, joihin lohkottiin yhteensä yli 100 omakotitonttia. Hakkarissa uudisasutusta syntyi Tampereentien varteen. Rakentaminen otti selkeän askeleen kohti taajamaa uusine katuineen ja yhtenäisine tontteineen ja tyyppitaloineen. Rakennettavien alueiden valintaan vaikutti maanomistuksen lisäksi rautatie, jonka tiheästi sijoitettujen pysäkkien ympäristöön syntyi asemakylä. Asutusta tuki myös teollisuus, joka keskittyi mielellään rautatien varteen, esim. Katepal Oy siirtyi Hollon pysäkin yhteyteen. Tonttien tarjonta oli ilmeisen riittävä, koska jälleenrakennuskauden alueiden täydennysrakentaminen on jatkunut 2000-luvulle saakka. Ilmeeltään yhtenäisiä jälleenrakennuskauden alueita ei siten muodostunut. Lähde: peruskartta 1954.

2.5 Taajama ja Tampereen esikaupunki

Lempäälän taajamakauden alku on 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin elinkeinoissa, liikenteessä, rakentamisessa ja elintasossa tapahtui selkeä muutos. Vanha maatalousyhteiskunta, rakennustapa ja maisema alkoivat väistyä teollisesti valmistettujen rakennusmateriaalien, kehittyvän kaupan ja teollisuuden tieltä. Myös maankäytön suunnittelu, kaavoitus ja rakennusluvut tulivat pakollisiksi.

Osittain modernismi alkoi jo 1950-luvulla. Jälleenrakennuskaudella Tampereentien varteen rakennetut liike- ja tuotantorakennukset erottuvat selkeästi vanhemmasta rakentamisesta. Tällöin aloitetut omakotialueet edustavat tyyppitaloineen siirtymistä kohti kaupungistuvaa yhteiskuntaa. 1960-luvun uusia rakennustyyppijä olivat rivitalot, kerrostalot ja matalat omakotitalot. Julkisivumateriaalina suosittiin tiiltä ja elementtejä. Rakentaminen keskittyi taajamakaudella Tampereentien varteen, jonne myös teollisuus, palvelut ja infra hakeutuivat.

Omakoti-, rivitalo- ja kerrostalojen ohella Moisioon, Tampereentien varteen, kaavoitettiin pieni teollisuusalue. Kunta oli ostanut jo 1960-luvulla 15 hehtaaria maata Tampereentien varrelta. Moision koulua (1962) vastapäätä rakentunut teollisuusalue toteutui 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Alueelle rakennettiin lisäksi Moision liikuntatalo 1986.

Kartta: Taajaman alkuvaiheita. Kartalla näkyvät, Lempäälän keskustan ja Tampereen välille sijoittuneet taajama-alueet: Hakkari, Hollo, Moisio Vanattara, Kulju ja Sääksjärvi, jotka olivat tällöin kaikki vielä rautatien pysäkkejä. Yleistyvä autoistuminen alkoi vähitellen siirtää asutuksen painopistettä yhä enemmän maateiden varteen. Lähde: Tampere, kaupunki ja ympäristö 1964.

Taajaman vuosikymmenet

1960-luku

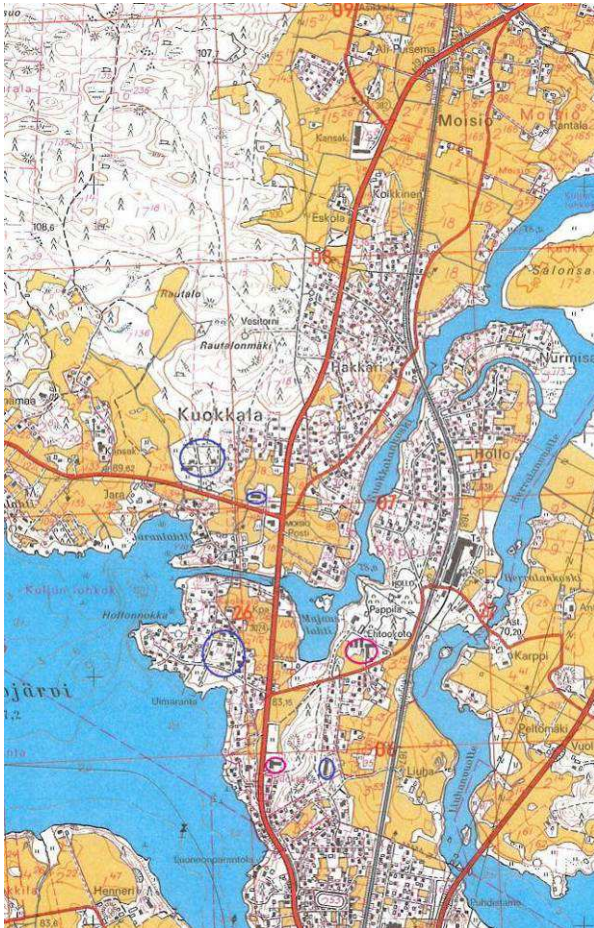
Vahvan jälleenrakennuskauden (1945–1959) jälkeen 1960-luku oli tarkastelualueella rauhallisempaa. Kunnan väkiluku säilyi koko vuosikymmenen 11 500 asukkaan paikkeilla, mikä näkyi kaava-alueella lähinnä omakotirakentamisen jatkumisena jälleenrakennuskauden alueilla. Suurempia hankkeita alueella ovat Pappilan pihapiirin eteläpuolelle rakennettu Ehtookolo ja Tampereentien varteen rakennettu Sähkön toimitalo.

1970-luku

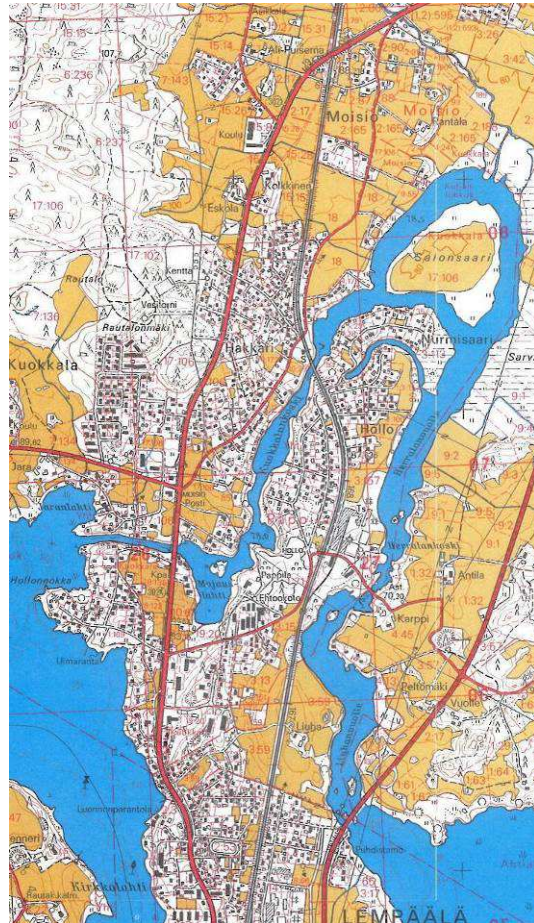
Kaava-alueen taajaman rakentamisen käynnistyi 1970-luvulla, jolloin kunnan väkiluku kasvoi noin tuhannella asukkaalla. Tällöin rakentaminen suuntautui Sarapiston ja Pappilan Harakkalan metsävaltaisille, rakentamattomille alueille, jonne syntyi laaja omakoti- ja kerrostaloalue. Tampereentien varrella yhtenäisempää omakotiasutusta syntyi entisen Hollon sahan pohjoispuolelle, jossa

rakentaminen alkoi Lastenkodinkadun varrelta, jatkuen seuraavina vuosikymmeninä Ollilantien ja Koskenrannan varrelle. Omakoti- ja rivitaloalueista laajin kokonaisuus muodostui Sarapistoon, 1970-luvulla valmistuneen vesitornin etelärinteelle. Alueen rakentamista jatkettiin edelleen 1980-, 1990- ja 2000-luvuilla.

1970

1980

Kartta (vasen): Aniliinin värisellä renkaalla on merkitty kaava-alueen 1960-luvun rakennuskantaa, joita edustavat Sähkön talo ja vanhainkoti. Niiden lisäksi vanhoille asuinalueille rakennettiin yksittäisiä omakotitaloja. Sinisellä renkaalla on merkitty 1970-luvun alun rakennuskanta. Lähde: peruskartta 1970. Kansalliskirjasto.

Kartta (oikea): Jo keskiajalla perustetun seurakunnan pappilan pellot katosivat maisemasta vuosina 1945-1980 omakoti- ja kerrostaloalueiden alle. Kuokkalassa kyläpeltojen laajamittainen rakentaminen alkoi 1980-luvulla ja Moisiossa 2000-luvulla. Kartalla näkyvät 1970-luvun keskeiset omakotialueet; Lastenkodin kadun ympäristö ja Sarapiston omakotialue sekä Harakalan kerrostalot. Lähde: Peruskartta 1980.

1980-luku

Taajamarakentaminen jatkui 1970-luvulla aloitettujen alueiden ympäristössä. Aikakauden yhtenäisiä omakotialueita on nähtävissä Ollilantien varressa ja Sarapistonmäen koilliskulmalla.

1990-luku

Ajan pientaloalueita edustavat Kuokkalan kylän etelä- ja pohjoispuolelle rakennetut Koskenrannan alue sekä Rekolantanhua.

2000-luku

Rakentaminen jatkui 2000-luvulla, jolloin valmistui yksittäisten omakotitalojen ohella pieniä korttelialueita etupäässä Kuokkalan ja Moision kylien viimeisille avoimille pelloille.

Taajaman kulttuuriympäristöjä kaava-alueella

Harakkalan kerrostaloalue 1973-1981

Sarapiston omakoti-, rivi- ja kerrostalot 1970-/1980-/1990-/

Lastenkodintie-Ollilantie-Koskenranta 1970-/1980-/1990-

Moision teollisuusalue 1970/80-l

3 KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN KOHTEET JA ALUEET

Kaava-alueen kulttuuriympäristöjen tarkastelu kattaa ajanjakson kylä- ja maatalouskaudesta jälleenrakennuskauden kautta taajaman rakentamiseen. Kaava-alueen vanhemmat kylä- ja maatalouskauden kohteet ja alueet on esitelty kappaleessa 3.1 ja sotien jälkeisen jälleenrakennuskauden ja taajamarakentamisen kohteet kappaleessa 3.2. Nuorempi, sotien jälkeinen aika on esitelty kohteina ja alueiden ominaispiirteinä, ei arvotettu.

3.1 Maatalouden, kylien ja Hiidentien kulttuuriympäristöt

63 kohdetta ja kuusi arvoaluetta

Aluekokonaisuudet:	arvoluokka
Kuokkalan kylä- ja koskimaisema	I
Kuokkalan Jaran ja Innanmaan viljelymaisema	II
Kuokkalan Eskolan ja Kolkkisen viljelymaisema	II
Moision kylän ja pysäkin maisema	ei aluearvoja
Sarapistontien mäkituvat	II
Hiidentien pienasutus	II
Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat	I/II

3.1.1 Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

Kuvaus: Kuokkalan kylän arvoalueen rajaus käsittää vanhat kantatalojen ja mylläreiden asuintontit, Hiidentien/kylänraitin linjauksen sekä Kuokkalan koskeen liittyvät lukuisat myllytoiminnan jäänteet ja Hiidentien sillan kivirauniot. Rakennettuna ympäristönä kokonaisuuteen kuuluu kantataloja, kauppoja, huviloita, pienteollisuuspaaja, mäkitupia ja asuinrakentamista, jotka kertovat rakentamisen ja kyläkuvan muutoksesta 1700-luvulta 1940-luvulle.

Keskiaikaisen tiiviin ryhmäkylän asutushistorian ohella kylän rakennuskanta kertoo 1900-luvun alun muuttuvasta kylämaisemasta, jossa kantatalot ovat väistyneet kylästä ja tilalle on rakentunut pienasutusta, kaupparakennuksia ja käsityöpajoja. Vanhempaa asutus- ja rakennushistoriaa edustavat kyläkeskustassa pysyneet Ollilan ja Hakkarin kantatalot.

Arvoalueeseen kuuluu kaksi liikennehistorian muistomerkkiä, Hiidentien muistomerkki kyläkeskustassa ja höyrylaiva Ilmarisen vuonna 1863 tekemä Kuokkalankosken liikennöintikokeilun muistomerkki Tampereentien sillankorvalla.

Kulttuurihistorialliset arvot: Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

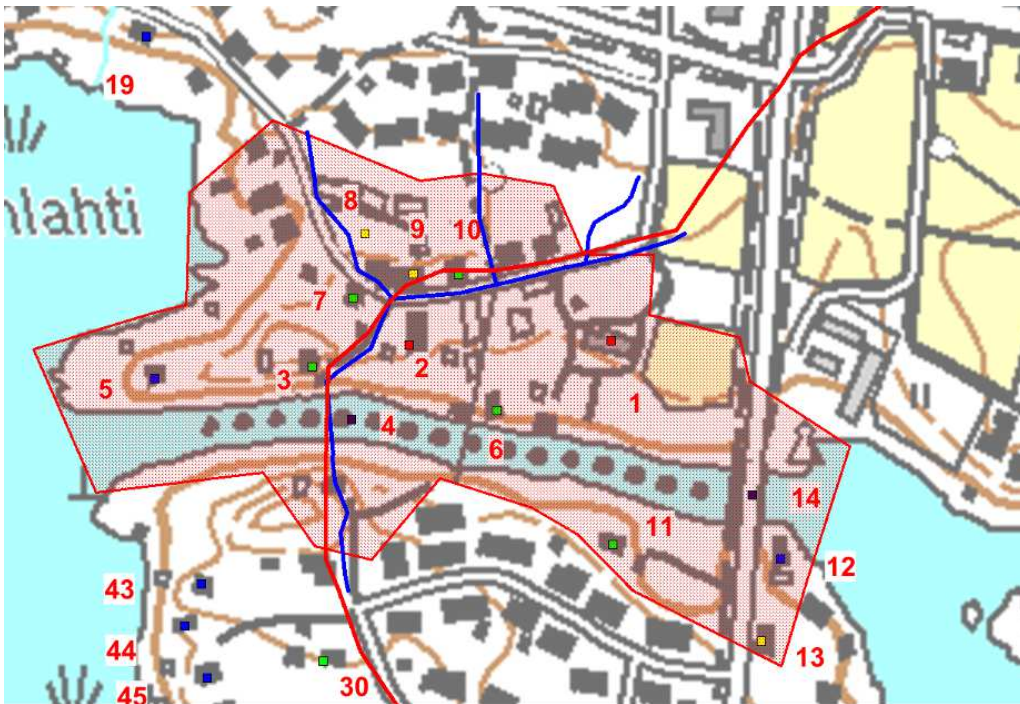
Aluekokonaisuus: luokka I.

Vanha maakirja- ja myllykylä, asuintontit Hiidentien ja Kuokkalankosken maisemassa. Kyläympäristön rakennukset, rajaus ja jäänteet edustavat monipuolisesti asutus-, rakennus-, elinkeino- ja liikennehistoriaa. Huolimatta kyläympäristön taajamakauden muutoksista, arvoalueen rakennuskanta ja raittimaisema muodostavat monipuolisen kokonaisuuden, joka ryhmäkylän, kantatalojen ja maatalouden pihapiirien ohella kertoo havainnollisesti kyläkuvan muutoksista 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkupuolelle, jolloin kantatalojen ja mylläreiden rakennusten tilalle tuli kauppoja, käsityöpajoja, pienasutusta ja huviloita. Arvoihin liittyy rakennusten ja miljöön säilyneisyys taajamarakentamisen keskellä. Kylä ja koski muodostavat vanhempaa maankäyttöä ja elinkeinoja edustavan saarekkeen taajamarakenteessa. Kylämaisemaan liittyvät Hiidentien ja kylätien risteys sekä Kuokkalankosken 1850-luvun sillan jäänteet. Kyläkeskustan itäpuolelle sijoittuva Tampereentie ja Pohjan kauppa edustavat 1930-lukua, jolloin painopiste alkoi siirtyä kylän ulkopuolelle, enteillen jo tulevaa taajamaa.

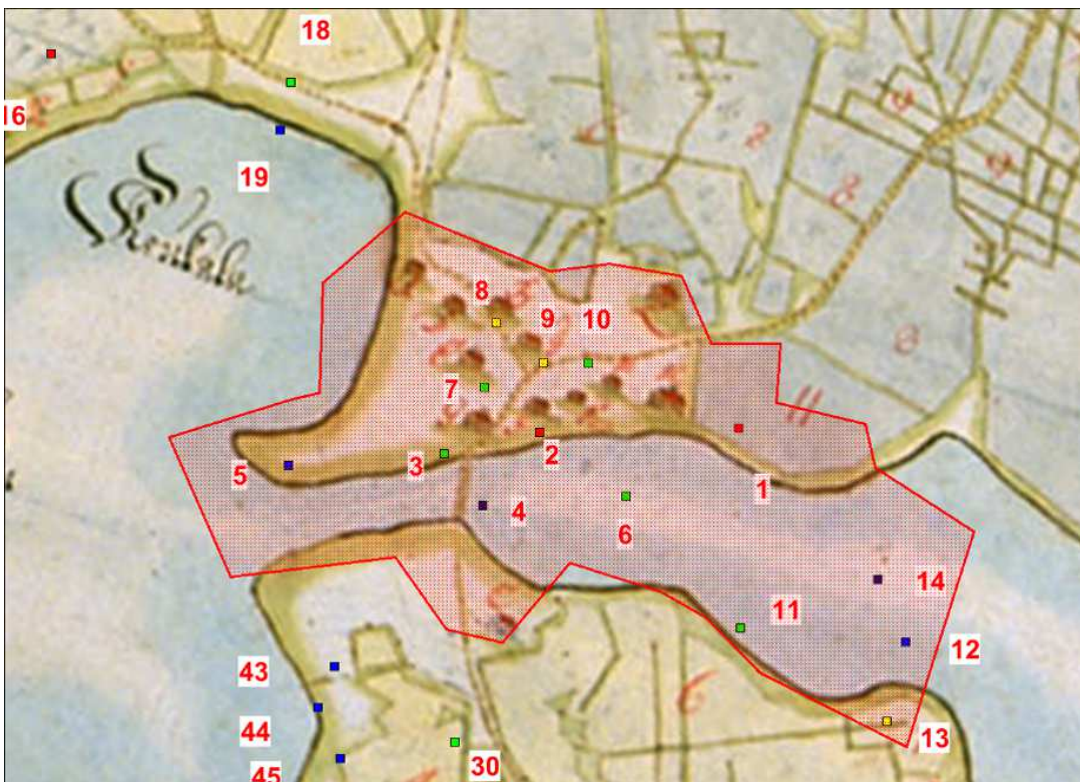
Toimenpiteet:

Alueen kyläkauden rakennusten, rakenteiden ja pihapiirien säilyminen kokonaisuutena tulisi turvata. Arvoalueen ja taajamarakentamisen raja tulisi säilyttää selkeänä. Uudisrakentamista tai vanhojen rakennusten siirtämistä alueelle ei suositella. Kylään liittyvän museotoiminnan lähtökohtana tulisi olla alueen oma historia. Rakennuskanta tulisi inventoida ja alueelle tulisi laatia rakennustapaohjeet. Kylämaisema avautuu parhaiten Kuokkalankosken etelärannalta, kivisillan maapenkereen päältä. Kasvillisuuden karsimista näkymien parantamiseksi ja kävelysillan palauttamista osana Hiidentien ja Kuokkalan kylän kehittämistä tulisi harkita.

Arvoalue: Kuokkalankosken kylä- ja koskimaisema

Punainen rasteri: arvoalueen raja. Punaiset neliöt: kantatalot, siniset neliöt: huvilat, vihreät neliöt: pienasutus, 8.elinkeinorakentaminen, kaupat ja pajat. 1. Hak-kari, 2. Ollila, 3. Soramäki, 4. Kuokkalankosken siltaraunio, 5. Kosken-niemi, 6. Koskela, 7. Pirt-timäki, 8. Ajokalupaja, 9. Eskolan kauppa, 10. Sakkola-talo, 11. Koski-lehto, 12. Nokkala, 13. Pohja, 14. Tampereentien silta. Punainen ja sininen viiva: Hiidentien ja kylä-teiden linjaus v. 1730 ja v.1765 kartan mukaan. Arvoalue rajautuu etelä- ja pohjoispuolella pääosin 1980- ja 1990-luvulla rakennettuihin omakoti-alueisiin.

Kartta: Arvoalueen raja ja koh-teet 1730-luvun kartalla.

Osa nykykohteista sijoittuu silloiseen koskiuomaan. Hakkarin päära-kennuksen raken-taminen 1800-luvulla vanhan kylärajan länsi-puolella olevalle pellolle, lähelle uoma syntyi 1800-luvun kos-kenperkausten seurauksena. Kar-talla rantaa. ????

Historia

Kuokkalan vesi- ja maaliikenteen solmukohtaan sijoittuvaa kylämaisemaa on rakennettu keskiajalta asti aina nykypäiviin saakka. Kaava-alueella on edustettuna merkittävä osa Lempäälän asutus- liikenne- ja teollisuushistoriaa. Asutushistoria kattaa ryhmäkylän kantataloja, isonjaon tontteja, kylien ympäristöön syntyneitä pienasutusta ja huvila-alueita.

Kuokkalankosken alajuoksulle sijoittunut Kuokkalan kylä oli 1560-luvulla pitäjän suurin, jopa maakunnallisesti merkittävä kylä, jossa oli 16 taloa. Kylässä oli hyvien peltojen lisäksi vuolaasti virtaava koski, jonka useista myllyistä ensimmäinen maininta on v. 1449. Kylän ja Kuokkalankosken kautta kulki myös Hämeenlinnaa ja Tammerkoskea yhdistävä Hiidentie, josta kyläkeskustassa erkanivat jo 1700-luvulla länteen ja pohjoiseen suuntautuneet kylätiet, joiden linjausta nykyiset Kuokkalantie ja Sarapistontie noudattavat.

Kylän huomattavia tiloja olivat ratsutiloina toimineet Hakkarin, Eskolan, Raution ja Innamaan. Hyvällä paikalla sijaitsevan kylän talot ja myllyt kiinnostivat myös porvaristoa ja sivistyneistöä. Kuokkalan kylän taloja omistivat talonpoikien lisäksi lukuisat kauppiat, virkamiehet, kirkkoherrat, kappalaiset, sotilaat ja lähiseudun kartanot. Säätyläisomistus näkyy vahvimmin Hakkarin tilan päärakennuksessa, joka sai edustavan, empiretyylisen asun 1800-luvun alkupuolella.

Maatalouden kehitystä haittaavat ryhmäkylät, peltojen sarkajako ja yhteismetsäjärjestelmän purkamisen aloitettiin vuonna 1757 annetulla isojakoasetuksella. Tavoitteena oli saada kunkin talon maat muutamaan lohkoon, jolloin talot siirtyisivät jaossa saatujen maiden yhteyteen, pellonraivaus helpottuisi ja tiiviisti rakennetut ryhmäkylät väljenisivät. Jakoprosessi oli Kuokkalassa pitkä ja monivaiheinen. Ensimmäisiä lähtijöitä kylästä olivat 1760-luvulla Eskola ja Kolkkinen, 1800-luvulla siirtyivät mm. Tapola, Hupakko ja Jara. Tällöin myös Hakkarin tontti laajeni vanhan tontin itäpuolelle. Viimeisiä lähtijöitä olivat Rautio, Tuisku ja Erkkilä, jotka siirtyivät kylästä maailmansotien välillä. Kuokkalan pellot mitattiin vuonna 1766, metsät 1793, ja isojako vahvistettiin 1816. Vesijättömaiden jako suoritettiin 1883 ja isonjaon täydennys 1893. Prosessi jatkui vielä 1922 tehdyllä mittauksella, jonka pohjalta toimitettiin uusjako vuosina 1928–35. Tällöin maiden jakaminen ja kantatalojen siirtyminen pois kylästä oli kestänyt yli 150 vuotta. Vanhaan kyläkeskustaan jäivät vain Ollilan ja Hakkarin talot, joiden maatalous päättyi sotien jälkeen taajaman laajentuessa. Aktiivista maataloutta harjoittaa enää Jaran kantatila kylän länsipuolella.

Maatalouden kehitykseen 1800-luvulla liittyy myös Kuokkalankosken perkaaminen. Neljän kosken perkaaminen aloitettiin vuosina 1757 ja 1773 Niemenkoskesta, ja työtä jatkettiin 1819–1821, jolloin yläpuolella olevien järvien rannoille syntyi niittyjä. Tämän innoittamana koskia perattiin uudelleen vuosina 1857–1860. Tällöin Kuokkalankosken 9 jalan putous muuttui 5 jalan syvyiseksi virraksi. Kuokkalankoskeen liittynyt Sarvikas-niminen suvantojärvi kuivui. Perkaamista jatkettiin vielä tämän jälkeen nyt uutena pyrkimyksenä saada koski kulkukelpoiseksi höyrylaivaliikenteelle, joka oli alkanut 1860-luvulla Hämeenlinnan ja Tampereen välillä. Höyrylaiva Ilmarinen kulki reitin 1863 suurella vaivalla. Muutamaa vuotta myöhemmin hankkeesta luovuttiin ja päätettiin Lempäälän kanavan rakentamiseen. Se valmistui 1872.

Yhteiskunta ja elinkeinot alkoivat muuttua 1800-luvun jälkipuoliskolla, mikä näkyi kylämaisemassa. Talojen siirtymisen ja myllytoiminnan jälkeen vanhojen kylätonttien paikalle ja rakennuksiin tuli 1900-luvulla pienempää asutus-

toimintaa sekä huviloita, kahviloita, leipomo, kauppoja ja pajoja. Hollon tilalle rakennettiin päärataan tukeutuva höyrysaha, jonka asutus keskittyi Hiidentien varrelle. Saha myös tuki Kuokkalan koulun (1907) rakentamista. Kylän keskeinen asema maantien varrella muuttui 1930-luvulla, jolloin uusi, Hiidentien korvaava kaukoreitti valmistui kylän itäpuolelle. Uuden tielinjan vaikutuksia olivat mm. Pohjan (1930-l) ja Hakkarin (1950-l) kaupat.

Nykyinen Kuokkalan rakennettu kylämaisema on pääosin 1900-luvulta ja edustaa kylävaiheen loppua. Vanhaa ryhmäkylää edustavat Ollila ja Hakkari. Taajamarakentamisen alkupuolella Hollon talo säilyi, se toimi leipomona ja purettiin 1970-luvulla. Ollilan maataloustoiminta päättyi 1970-luvulla, jolloin myös kauppa ja paja sulki ovensa, omistajien ikääntyessä ja yhteiskunnan toimintojen keskittyessä suurempiin yksiköihin.

Kylästä matkailukohteeksi, Kuokkalan museoraitti

Sotien jälkeen kyläkauden elinkeinot ja kauppatoiminta jäivät syrjään kehityksestä. Tampereentie korvasi Hiidentien väylänä, joka veti puoleensa asutusta ja kauppoja. 1970-luvulla toimintansa lopettaneet Koskisen paja ja Eskolan kauppa museoitiin seuraavalla vuosikymmenellä. Kuokkalasta muodostettiin museoraitti. Kylän rakennuksiin sijoitettiin parturi-kampaamomuseo, hammaslääkärimuseo, suutarimuseo, Sakkola-museo ja sotaveteraanien perinnehuone. 1990-luvulla Koskisen pajan pihaan siirrettiin entinen tallukkamestarin savutupa Kuljusta ja Hakkarin tiloihin perustettiin kartanoravintola.

Isojaon täydennyskartta vuodelta 1891

Kylien hajoaminen tapahtui hitaasti. Vaikka isojako oli aloitettu jo 1760-luvulla, vielä 1800-luvun lopulla kyläkeskustaa pitivät hallussaan kantatalot, niiden osatalot sekä niemekkeelle sijoittuvat mylläreiden asuintontit. Mylläreiden asuintontit näkyvät jo 1700-luvun kartoissa ja kertovat talojen myllyjen olleen niin isoja, että niillä oli omat hoitajat. Koskessa on ollut mm. 1600-luvulla kruununmylly.

Tonttien tunnuksia: D: Seppälä, K: Ollila H: Hakkari, I: Tuisku G: Rautio/Jara, Mb: Rekola.

Kylän ulkopuolelle olivat tässä vaiheessa siirtyneet isojaon seurauksina Eskola, Kolkkinen, Tapola, Hupakko ja Innamaa. Myös Jara ja Rautio olivat siirtymässä nykyiselle paikalleen.

1. Hakkari

Kuva: Päärakennuksen julkisivu pohjoiseen, raitilta kuvattuna. Vanhaa pihatieä rajanneet sivurakennukset on purettu 1900-luvun alkupuolella.

Kuva: Hakkari eteläpuolelta. Frontoni on mahdollisesti vasta 1900-luvulta.

Rakennustyyppi: kantatalo, asuin- ja talousrakennuksia, päärakennus 1800-l, talousrakennuksia 1900-l.

Kuvaus: rek. 418-425-17-130 Ollinhovi, os. Kuokkalantie 5. Kuokkalan kylän itäreunalla, kylänraitin ja Kuokkalankosken varrella sijaitsevassa pihapiirissä on 1800-luvun asuinrakennus ja sen länsipuolella nuorempaa rakentamista edustavat tiilinavetta sekä kolme puista talousrakennusta. Länsipuolella pihaa rajaa korkea kuusiaita. Tilan 1800-luvun säätyläisomistuksesta kertova empirettyinen päärakennus on kirjallisuuslähteiden mukaan rakennettu 1800-luvun alkupuolella, ja sen suunnittelijaksi on eri lähteissä epäilty C.L. Engeliä (1778–1840). Rakennuksen loiva aumakatto, räystäslistoitus, vaakapanelointi, 6-ruutuiset ikkunat ja Attika-kenttä lunetti-ikkunoineen edustavatkin 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla kukoistanutta tyyliä. Rakennuksen päätykuisitit ovat nuoremmat, länsipuolen ehkä 1920-luvulta ja itäpääty sen jälkeen. Muut talousrakennukset, rantasauna, kanala, navetta ja talousrakennus ovat 1900-luvun alkupuolelta, jolloin tila oli talonpoikaisessa omistuksessa. Pihapiirin nuoremmat kerrostumat, arboretum, parkkipaikka ja kesäteatteri liittyvät 1980-luvulla alkaneeseen ravintolakäyttöön.

Historia: Hakkari kuuluu Kuokkalan kylän vanhoihin kantataloihin ja siinä on pidetty 1700-luvulla kestikievaria ja krouvia. Vauras talonpoikaistalo sai 1800-luvun alussa aatelisten omistajan, kun tilan hankki kuninkaallinen rahastonhoitaja Carl G. af Enehjelm. Häneltä tila siirtyi 1810 hänen vävyllensä Gustav Svinhufvudille, joka omisti sen aina vuoteen 1830 saakka. Tämän jälkeen tila oli vuosikymmeniä lesken ja perikunnan omistuksessa, joten empirerakennuksen julkisivun tekeminen tapahtui todennäköisesti vuosien 1802–1830 välillä. Empirettyli rajaa rakennusajaksi Suomen sodan (1808–1809) jälkeisen ajan, jolloin venäläinen uusklassismi ts. empire tuli Suomeen. Lempälän kunta osti 1900-luvulla talonpoikaiseen omistukseen palautuneen Hakkarin

1988, jolloin päärakennus muutettiin ravintolaksi, puutarha laajennettiin arboretumiksi, ja sinne rakennettiin kesäteatteri. Asfaltoitu parkkipaikka sijoitettiin päärakennuksen koillispuolelle, jolloin vanha pääsisäänkäynti jäi vähäisemmälle käytölle.

Ympäristö: Kylä- ja taajamamaisema; Kuokkalan kylä, Ollilan kantatalo, 1990-luvun omakotitaloja, Hakkarin kauppa, parkkipaikka, Tampereentie.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka I, (asuinrakennus) Kuokkalan kylän kantatalo ja asuintontti Kuokkalankosken kylämaisemassa. Tilan vanhan kylätontin tuntumaan sen säätyläisomistuskaudella rakennettu puhtaspiirteinen päärakennus edustaa 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla vaikuttanutta empiretyyliä. 1900-luvun talonpoikaiskauden talousrakennuksilla on merkitystä osana Kuokkalan kylä- ja koskimiljöötä.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

Kuva: vas. Hakkarin sauna, kanala, navetta, talousrakennus ja päärakennus.

Kuvat: Entinen kanala, navetta ja talousrakennus edustavat 1900-lukua.

2. Ollila

Kuva: Ollilan päärakennus raitilta kuvattuna, taustalla Kuokkalankoski

Rakennustyyppi: kantatalon tilakeskus, asuinrakennus, navetta, aitat 1700-, 1800-, 1900-l

Kuvaus: rek. 418-425-8-187 Ollila, os. Kuokkalantie 13. Kuokkalan kylän keskustassa, raitin ja kosken välisellä tontilla on Ollilan kantatalon pihapiiri, johon kuuluu asuinrakennus, kivi-navetta ja hirsisiä talousrakennuksia. Päärakennuksessa on peiterimavuoraus, 6-ruutuiset ikkunat ja haukkaikkunat, koristeena räystään kaarileikkauksilla koristeltu lista, johon peiterimavuoraus päättyy. Rakennuksen luonnonkivisokkeli, pitkänurkka, eteläpään vuoliaiskatto, korkea profiili ja loiva satulakatto viittaavat vähintään 1800-luvun alkupuolen rakentamiseen. Rakennusta nuoremman kuistin ikkunat ovat tyyliltään 1800-luvun jälkipuoliskon uusgotiikkaa. Ollilan päärakennuksen vanhimmat osat ovat muistitiedon mukaan 1700-luvun savupirtistä. Rakennusta jatkettiin 1800-luvun jälkipuoliskolla raitin suuntaan ja lyhennettiin 1900-luvulla tielikenteen kehittyessä. Tällöin rakennus menetti mm. toisen kuistinsa.

Historia: Ollila on Kuokkalan kylän vanhoja kantataloja. Sen nykyinen pihapiiri sijoittuu Eskolan kantatalon vanhalle kylätontille, joka vapautui Eskolan siirtyessä 1760-luvulla pidetyn isonjaon jälkeen Moision suunnalle. Ollilan vanha kylätontti sijaitsi raitin pohjoispuolella.

Ympäristö: Ollila muodostaa kylän keskustan miljöön yhdessä Eskolan, Pirttimäen, Kuokkalankosken sillan raunion ja Hiidentien ja kylätien risteuksen kanssa.

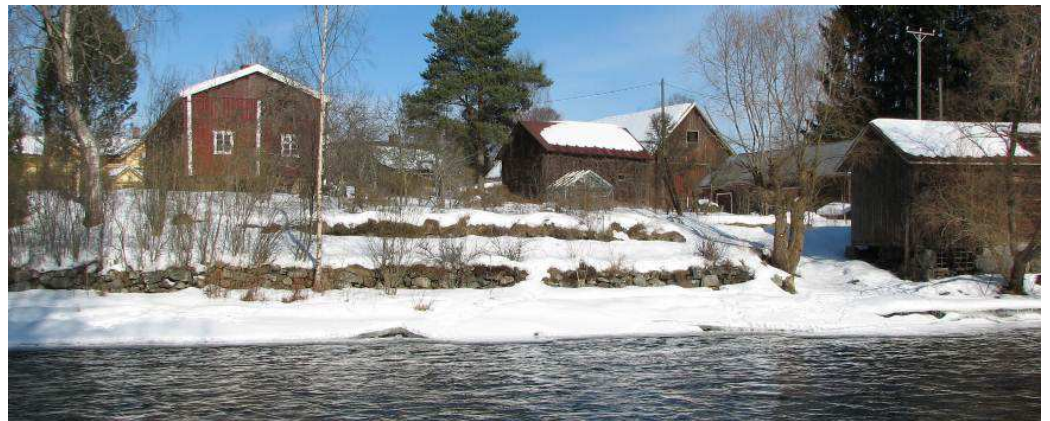
Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka I (pihapiiri, rakennukset) Kuokkalan kylän vanhoihin kantataloihin kuuluvan Ollilan pihapiiri sijaitsee Eskolan vanhalla kylätontilla, jolle Ollila siirtyi 1700-luvulla. Ollilan erittäin merkittävään talonpoikaiseen pihapiiriin kuuluu perinteinen asuinrakennus, jonka vanhimmat osat ovat 1700/1800-luvulta sekä 1800-luvun lopun karjatalouden nousuun liittyvä kivi-navetta ja kolme hirsistä talousrakennusta. Pihapiirillä on keskeinen asema kyläkeskustan risteysalueella.

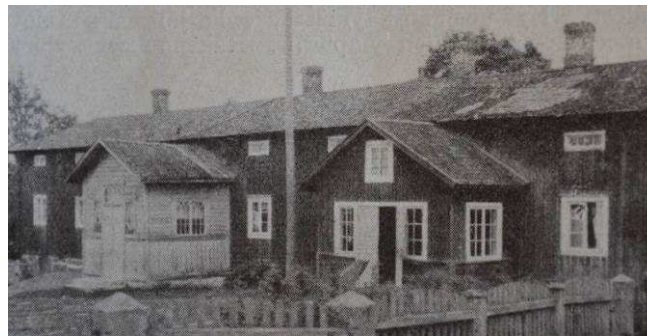
Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

Päärakennuksen julkisivua, rapattu kivinavetta, rantamakasiini ja aitta.

Ollilan pihapiiriä Kuokkalankosken varrella, näkymä kivisillan raunioiden kupeesta.

Ollilan päärakennus 1930-luvulla ennen lyhentämistä. Yleinen vieras- ja kotikuistien hierarkia näkyy niiden ikkunoissa, värityksessä ja koristelussa.

Ollilan päärakennus 1960-luvulla lyhentämisen jälkeen. Päärakennus korjattiin 1956.

3. Soramäki

Kuva: Asuinrakennus itäpuolelta ja pohjoisrannalta, kuvassa silta-
pilari

Rakennustyyppi: asuinrakennus 1800-l jälkipuoli, maakellari ja talousrakennus

Kuvaus: (rek. 418-444-2-1 Soramäki) Kuokkalankosken rannalla oleva, ajokalutehtaan perustajan, seppä Kustaa Koskisen asuinrakennuksena toiminut rakennus on mahdollisesti 1890-luvulta, joskin muistitiedossa on viittauksia entiseen myllärin asuntoon. Pienessä, lohkokivestä tehdyille sokkelille rakennetussa parituvassa on ruutuikkunoilla ja vaakapaneloinnilla vuorattu kiuas. Rakennuksen vintinpäädyissä on käytetty sahalaitaan päättyvää, ns. riipuvaa panelointia sekä uusgotiikkaan liittyvää kiilaikkunaa. Peiterimavuorattu runko on maalattu kellertäväksi, listat ovat ruskeat. 2-ruutuiset ikkunat ovat rakennusta nuoremmat. Tontilla on uudempi talousrakennus sekä pohjoisrinteessä rakennuksen ikäinen, osin muutettu kivinen maakellarirakennus.

Historia: 1700- ja 1800-luvuilla, Kuokkalankosken korkealla penkereellä sijaitsivat kylän kolmen myllärin asuintontit ja rannassa myllyt. Soramäkinimisen nykyisen tontin paikalla oli pappilan myllärin asunto. Kuokkalankosken myllytoiminta hiipui 1800-luvulla, kun koskea raivattiin kulkukelpoiseksi ja peltoalan lisäämiseksi rannoilla. Myllyt siirtyivät Kuokkalankosken alavirtaan. Myllytoiminnan päättymisen jälkeen Kustaa A. Koskinen perusti vuonna 1893 Kuokkalankosken rantaan ajokaluihin keskittyvän pajan. Ylärinteessä oleva asuinrakennus toimi tällöin hänen asuntonaan. Myöhemmin sitä on kutsuttu myös Koskisen huvilaksi. Ajokalutehdas siirrettiin 1910 nykyiselle paikalleen, entiselle Jaran kantatilan kylätontille. Soramäki-niminen tontti on erotettu 1933 kirkkoherran virkatalosta (pappilasta).

Ympäristö: Kuokkalan kyläkeskusta, Ollilan kantatalo, Hiidentie, Kuokkalankosken sillan ja myllyjen jäänteet, mylläreiden autioituneet tontit.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka II, Kylä- ja teollisuushistoria, Kuokkalan kylän pienasutus 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Julkisivuiltaan ja väritykseltään 1800-luvun jälkipuoliskon rakentamista hyvin edustava rakennus liittyy kylän pajaan ja ajokalutehtaan historiaan. Vanhalla myllytontilla sijaitsevalla rakennuksella on maisemallisesti hallitseva asema Kuokkalankosken ja Hiidentien siltarauni-
on yhteydessä.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

4. Hiidentien ja Kuokkalankosken siltaraunio

Kuva: Virtapilari ja pohjoisrannan kivipenger

Rakennustyyppi: puu- ja kivisillan jäänteet, 1860

Kuvaus: Kuokkalan vanhassa kylämaisemassa ovat Kuokkalankosken pronssiansassillan kivirakenteet. Sillan jäänteitä ovat etelärannalla kohoava, lohkoituista kivistä rakennettu, kylmämuurattu kivipenger sekä lähelle kosken pohjoisrantaan sijoittuva, samoin lohkoituista kivistä rakennettu pilari, jossa jään ja vedenpainetta vähentävä kiilarakenne.

Historia: Hiidentien tai Kuokkalankosken vanhinta siltaa ei tunneta. Todennäköisesti Kuokkalan kautta kiertävällä Hiidentielle on jo keskiajalla ollut silta- tai lauttapaikka. Kosken lukuisat perkaukset 1700- ja 1800-luvuilla ovat hävittäneet merkit vanhemmista silloista. Sillan nykyiset jäänteet ovat 1850-luvulta. Kuokkalankosken silta valmistui 1860, ja siihen käytettiin 1800-luvun alussa keskeytyneen Rikalan kanavan työmaalta tuodut kivet. Puuosat sahattiin Erkkilän talon pellolla. Sillan korkea profiili liittyy tällöin suunniteltuun hankkeeseen, jossa

kannaksen kosket raivattaisiin laivareitiksi. Suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut, vaan laivareitiksi rakennettiin Lempäälän kanava. Valmiin sillan puuosat tervattiin ja kaiteen siveltiin punamullalla. Puuosia on uusittu 1870-, 1880- ja 1910-luvuilla. Liikenteen kasvu ja motorisoituminen rasitti puusiltaa ja Hiidentietä, ja ne korvattiin 1938 valmistuneella Tampereentiellä ja sen uudella sillalla. Kuokkalankosken silta jäi lähinnä kävelysillaksi, ja sen puosat purettiin huonokuntoisina 1943.

Ympäristö: Kuokkalankoski, Kuokkalan kylätontit, Ollilan kantatalo, Koskisen pajan asuinrakennus, 1980-luvun omakotitaloja.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka I, Liikennehistoria; historiallisen maantien, Hiidentien, 1850-luvulla rakennetun sillan kivirakenteet muodostavat merkittävän maisemallis-historiallisen elementin Kuokkalankosken ja kylän maisemassa.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä ja -koskimaisema

5. Koskenniemi

Kuva: Huvilarakennus ja sauna pohjoisesta kuvattuna.

Rakennustyyppi: huvilarakennus ja kolme talousrakennusta 1920-luvulta

Kuvaus: (rek. 418-425-5-22 Koskenniemi, os. Kuokkalantie 11-13) Tontilla on huvila, kolme sauna- ja ulkorakennusta 1920-luvulta sekä rehevä puutarha. Tonttia ja rantaa on pengerretty kylmämuuratuilla kivirakenteilla.

Historia: Kuokkalan kylän itäreunalla olevalla niemellä sijaitsivat aikaisemmin Hakkarin, Eskolan ja Pappilan mylläreiden asuintontit sekä pieni peltoalue. Myllytoiminta hiipui 1800-luvun puolivälissä, kun koskea raivattiin kulkukelpoiseksi ja pyrittiin saamaan vesijättömaita pelloiksi. Mylläreiden jälkeen niemenkärjen osti tamperelainen tuomari Santeri Saarnijoki, joka rakennutti paikalle kesähuvilan vuonna 1920 entisen riihen hirsistä. Huvilan lisäksi tontille rakennettiin sauna, liiteri ja venevaja. Louhikkoista tonttia tasattiin ja pengerrettiin tuomalla mm. Hollon sahalta sahanpurua. Huvilan puutarhassa oli kasvimaiden lisäksi satoja marjapensaita sekä omenapuita. Kulku huvilalle Tampereelta tapahtui aluksi junalla Lempäälän Moisioin pysäkin kautta ja myöhemmin omalla moottoriveneellä. Koskenniemen tontti on erotettu Tuiskun kantatilasta 1921.

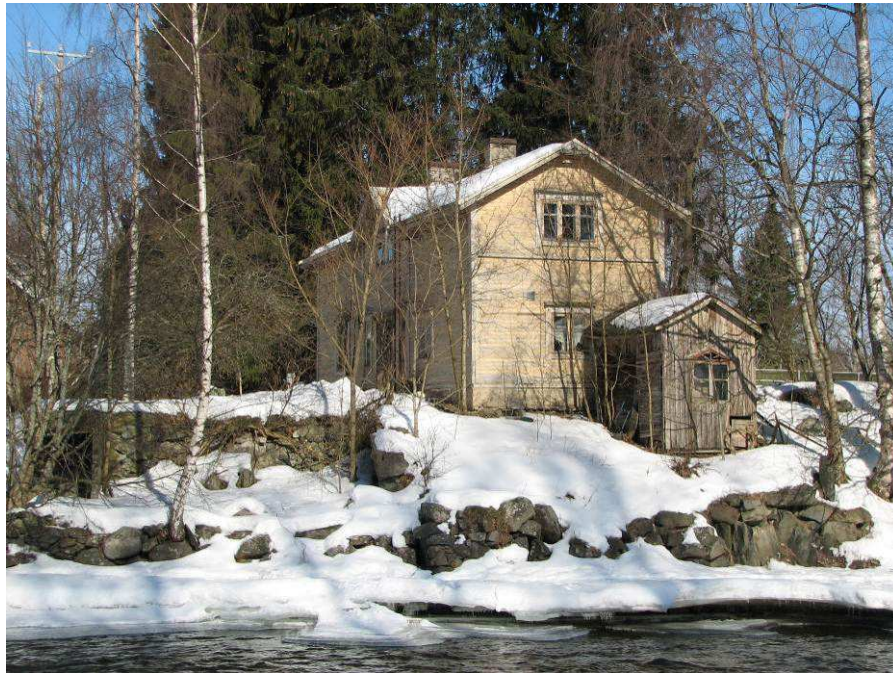
Ympäristö: Kuokkalankoski, Jaranlahti

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka II. (huvila, talousrakennukset, pihapiiri) Huvila-asutus ja muuttuva kylämaisema 1900-luvun alkupuolella. Kylävaiheessa kivikkoisella niemellä sijaitsivat Kuokkalan kylän mylläreiden asuinrakennukset. Yhteiskunnan muuttuessa niemen kärjen puutarhamainen pihapiiri huvila- ja talousrakennuksineen edustavat 1900-luvun alun huvilakulttuuria. 1920-luvun huvilakulttuuria edustavat rakennukset liittyvät vahvasti Kuokkalankosken ja Jaranlahden vesistömaisemaan.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema. luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

6. Koskela

Kuva: Rakennus Kuokkalankosken etelärannalta kuvattuna. Rakennuksen taustan muodostaa 1900-luvun alun pihapiireille tyypillinen, hoitamattomana korkeaksi kasvanut kuusiaita, joka erottaa Ollilan ja Hakkarin kantatalojen tontit.

rakennustyyppi: sauna-, pakari ja asuintiloja, 1910/20-luku

Kuvaus: (rek. 418-425-6-38 Koskela, os. Kuokkalantie 9) Kuokkalan kylän keskustassa, Kuokkalankosken partaalla olevalla pienellä tontilla on puolitois-takerroksinen asuinrakennus. Betonilla vahvistetulla kivisokkelilla oleva rakennus on vuorattu vaakalaudoituksella. Rakennus on säilynyt julkisivuiltaan hyvin. Rakennus on toiminut Eskolan sauna- ja pakarirakennuksena, jonka yläkertaan on majoitettu palvelusväkeä. Kuokkalankosken raivaaminen 1800-luvulla kavensi koskiuomaa, jolloin kiviselle rantavyöhykkeelle oli mahdollista rakentaa. Pieni rantatontti on erotettu Hakkarin kylätontista 1930.

Ympäristö: Kuokkalan kylä ja koski, Ollilan ja Hakkarin pihapiirit.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka II, (asuinrakennus) Hyvin säilyneellä 1900-luvun alkupuolen rakentamista ja muuttuvaa kyläkuvaa edustavalla rakennuksella on näkyvä asema maiseman rungon muodostavassa koskimaisemassa.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

7. Pirttimäki

Kuva: Pirttimäen asuinrakennus itäpuolelta.

Rakennustyyppi: Asuinkasarmi, 1940-luku, autotalli.

Kuvaus: (rek. 418-425-5-113 Pirttimäki, os. Kuokkalantie 17) Kuokkalan kyläkeskustassa, Hiidentien ja kylätien risteyksessä sijaitsevalla tontilla on 1940-luvulla rakennettu kaksikerroksinen, kookkaalla kuisti- ja porrashuoneella varustettu asuinrakennus. Rakennuksessa on kylmämuurattu, matala luonnonkivisokkeli, vaakanelointi ja umpeen laudoitetut räystäät. Ikkunoiden vuorilaudat ja 2-jakoiset ikkunat on uusittu. Tontilla on hieman nuorempi kahden auton talli.

Historia: Tontti on erotettu Tuiskun kantatalosta 1943. Tuiskun kantatalo siirtyi 1930-luvulla pidetyn uusjaon jälkeen pois kylästä, jolloin vanha kylätontti vapautui asuinkäyttöön. Nykyisen rakennuksen paikalla oli aikaisemmin Tuiskun asuinrakennus. Tuiskun entinen pakari on osa nykyistä rakennusta.

Ympäristö: Kuokkalan kyläkeskus, maantien (Hiidentien) ja kylätien risteys, Eskolan kauppa, Ollilan kantatalo, Koskisen kauppa- ja asuinrakennus.

Kuva: Kuokkalan kylän keskustassa Hiidentien ja kylätien risteystä, ns. Aleksanterin aukiota, rajaavat Ollilan asuinrakennus (1800-l), Pirttimäen (1940-l) ja Eskolan kauppa (1902).

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka II, Kookas asuinrakennus edustaa muuttuvaa kylämaisemaa 1900-luvun alkupuoliskolla, jolloin Lempäälä alkoi teollistua. 1940-luvulla rakennetulla asuinrakennuksella on keskeinen asema kyläkeskustassa Hiidentien ja kylätien risteyksessä.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

8. Koskisen ajokalupaja

Kuvat: Vas. kyläaukion laidalle sijoittuva asuin- kaupparakennus sekä pihan puolelle rakennetut ajokalupaja ja varastorakennus. Pitkä pajarakennus sijoittuu tontin takaosaan ja muodostaa keskeisen osan vanhaa kylätonttien ja peltojen rajapintaa.

rakennustyypit: asuinrakennus 1890-l, ajokalupaja ja varasto 1910. Pienempiä pihapiirin rakenteita edustavat maakellari ja vanha metalliportti. Tontilla on lisäksi museorakennukseksi siirretty savupiirtti Kuljusta.

Kuvaus: rek. 418-425-7-7 Jarala, os. Kuokkalantie 16-18. Kuokkalan kylän keskustassa olevalla vanhalla Jaran kylätontilla ovat 1910 valmistunut ajokalupaja, aitta ja 1890 rakennettu asuin- ja kaupparakennus sekä maakellari. Pihapiirin keskelle on museoaikana siirretty Kuljusta 1800-luvulla rakennettu Puskeman Kustaan savutupa.

Historia: Kuokkalan kylässä vaikutti 1800-luvun alkupuolelta aina 1970-luvulle neljässä polvessa Koskisen seppäsuku, joka oli lähtöisin Jaran kantatalosta. Maakunnallisesti merkittävän ajokalupajan perusti seppä Kustaa Aleksanteri Koskinen vuonna 1893, ja se toimi aluksi Kuokkalankosken rannalla, sillan kupeessa. Nykyinen, vuonna 1910 rakennettu ajokalupaja sijoittuu Jaran vanhalle kylätontille, josta nykyinen Jarala-niminen tontti erotettiin v. 1909. Pajasta muodostui pieni konepaja, joka työllisti parhaimmillaan kymmenen henkeä. Autoistumisen jälkeen ajokalujen, kärryjen ja rekien tilalle tulivat maatalouden työkalut ja koneet. Pienteollisuutta edustaneen pajan toiminta päättyi 1975. Kiinteistö myytiin kunnalle 1981 ja muutettiin pajamuseoksi. Kylän raittien risteykseen sijoittuvassa sepän asuinrakennuksessa on toiminut mm. kauppa ja parturi. Rakennukseen sijoitettiin kampaamo- ja parturimuseo.

Kuva: Puskeman Kustaan savupiirtti, vanhempi osa on 1830-luvulta ja uudempi 1800-luvun jälkipuoliskolta.

Nykykäyttö: paja-, kampaamo- ja parturimuseo, osa Kuokkalan museoraittia.

Ympäristö: Kyläkeskusta, ns. Aleksanterin aukio, Eskolan kauppa, Ollilan kantatalo, taajamakauden rakentaminen.

Kuva: Koskisen ja Eskolan kauppa- ja asuinrakennukset, joiden julkisivuissa kauppatoiminta näkyy julkisivun ovi- ja ikkunajäsentelyssä.

Kuva: Kivipilareihin kiinnittyvät metalliportit, taustalla Eskolan kaupan talousrakennus.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka I. Vanha kylätontti, Jaran tilan ja Koskisen pajasuvun historiaa. Vuosina 1890–1910 rakennetuissa ja hyvin säilyneissä rakennuksissa on toiminut pajan lisäksi kauppa ja parturi. Rakennukset kertovat kyläkuuvan muutoksesta, jossa kylästä siirtyvien kantatalojen rakennukset korvautuivat kauppa- ja käsityöpajoilla sekä pienasutuksella. Teollisuushistoriallisesti ajokalupaja liittyy kylän perinteiseen pajatoimintaan, joka laajeni 1890-luvulla pienimuotoiseksi konepajaksi.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

9. Eskolan kauppa

Kuva: Eskolan kauppa muodostaa kylän vanhaa keskustaa hallitsevan kiintopisteen.

Rakennustyyppi: kauppa- ja asuinrakennus 1902, makasiini ja navettarakennus 1910/20-luku.

Kuvaus: (rek. 418-425-58-0 Kauppamuseo, Kuokkalantie 14) Kuokkalan kylän keskustassa, maantien ja kylätien risteyksessä sijaitsevalla vanhalla Jaran/Ollilan kylätontilla ovat asuin- ja liikerakennus v. 1902 sekä pihan puolella makasiini ja navetta 1900-luvun alkupuolelta. Hyvin säilynyt kauppa- ja asuinrakennus edustaa 1800-luvun loppupuolen kertaustyyliä, rikkaasti koristellussa ja frontoneilla korostetussa julkisivussa on nähtävissä mm. uusgotiikan ja nikkarityylin vaikutuksia. Rakennuksen ruutuikkunoilla varustettu umpikuisti on hieman nuorempi, 1900-luvun puolelta.

Kuva: harjakoristeet, kasetointi, frontonit, kiilaikkunat ja T-ikkunat koristelluineen tekevät rakennuksesta 1800-luvun lopun rakentamista edustavan. Rakennuksen hirsirunko vuorattiin ja avokuisti muutettiin umpikuistiksi muutamaa vuotta myöhemmin, jolloin tyylin muutos kohti kansallisromantiikka/jugendia näkyi koristelun pelkistymisenä ja ruutuikkunoina.

Kuva: Eskolan navetan ja makasiinin ikkunoissa näkyy kansallisromantiikan vaikutus.

Historia: Kaupparakennus on vanhalla kylätontilla, jolla olivat aikaisemmin Jaran kantatalon rakennukset. Kuokkalan kylän ensimmäinen kauppa perustettiin 1865 Tuiskun talon yhteyteen. Eskolan kauppana tunnetun kaupparakennuksen rakennutti Rautian talon nuorimman tyttären kanssa avioitunut vienankarjalainen kulkukauppias Kuisma Kuismin. Tontti vuokrattiin maan omistaneelta Hakkarin talon omistajalta, ja kauppa avattiin vuonna 1903. Kaupparakennuksen vuokraoikeus siirtyi pian kaupan avaamisen jälkeen Lempäälän osuuskaupalle, joka piti sivuliikettä Kuokkalassa muutaman vuoden. Seuraava kauppias aloitti vuonna 1913, jolloin vuokraoikeus siirtyi Aleksanteri Eskolalle. Hän piti kauppa ja postia aina 1970-luvulle saakka.

Ympäristö: Kuokkalan kylän keskusta, Aleksanterin aukio, Ollilan pihapiiri, Koskisen ajokalupaja, Pirttimäki ja Sakkola-museo.

Kulttuurihistorialliset arvot

Kohde: arvoluokka I, 1900-luvun alun liike- ja asuinrakennus vanhalla Kuokkalan kylätontilla, Hiidentien ja kylätien risteyksessä. Vuonna 1902 rakennettu, Lempäälän vanhin säilynyt kaupparakennus, liittyy kylävaiheen loppuun, jolloin pois muuttaneiden kantatalojen tilalle tuli kauppaja ja käsityöläisten asuin- ja verstarakennuksia. Pihapiirissä on lisäksi kaksi talousrakennusta mm. kaupan makasiini.

Arvoalue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

10. Sakkola-museo

Kuva: asuinrakennus lounaispuolelta kuvattuna

rakennustyyppi: asuinrakennus, 1940-l

Kuvaus: (rek. 418-425-64-2 Vanha-Erkkilä, Kuokkalantie 12) Tontilla on asuinrakennus ja kaksi pienehköä talousrakennusta. Jälleenrakennuskauden rakennustyyppiä edustavassa rakennuksessa on satulakatto, vaakaikkunat, nurkkakivet ja vuoraamaton hirsirunko.

Historia: Nykyinen asuinrakennus sijaitsee Erkkilän kantatilan vanhalla kylätontilla, ja se on rakennettu Erkkilän (Vanha-Erkkilä) päärakennuksen hirsistä vuonna 1945. Rakennuksessa on toiminut vuodesta 2000 alkaen Sakkola-museo.

Ympäristö: Kuokkalan kyläkeskus, Eskolan kauppa, Ollilan ja Hakkarin pihapiirit, taajamakauden omakotitalot.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III, Kylän nuorempi asutushistoria, vanha kylätontti ja raittimaisema. Erkkilän kantatalon hirsistä rakennettu niukkailmeinen ja selkeä jälleenrakennuskauden asuinrakennus liittyy kantatalojen siirtymiseen pois kylästä. Rakennuksella on merkitystä aikakauden rakennustavan edustajana Kuokkalan kylässä. Pihapiiri ja asuinrakennus muodostavat rajapinnan vanhan kylämaiseman ja uudemman taajamarakentamisen rajalla.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

11. Koskilehto

Kuvaus: (, rek. 418-425-8-150 Koskilehto, Tampereentie 49) Kuokkalankosken etelärannalla sijaitsevalla tontilla on pieni, ns. mäkitupatyypinen asuinrakennus 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Koskilehdon tontti on erotettu Ollilan kantatilasta 1931.

Ympäristö: Kuokkalankoski, myllykanavan raunio, Tampereentie/silta, Nokkala, Pohja ja 1980- ja 1990-lukujen omakotiasutusta.

Kulttuurihistorialliset arvot

Kohde: arvoluokka III (asuinrakennus) Kuokkalankosken varrelle rakennettu Koskilehdon mäkitupa edustaa kantataloihin liittyvää 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun pienasutusta, jota syntyi kylien liepeille, maanviljelyyn kelpaamattomille maille. Tonttiin liittyy myllytoiminnan jäänteitä. Koskilehto on rakennettu kosken 1800-luvun ruoppauksen vesijättömaalle.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

Kartta: Koskilehto (8-30) v. 1927 uusjaon kartassa, kartalla näkyy 1900-luvun alkupuolella rakennettu, kosken myllytoimintaan liittyvä kanava, jonka jäänteet näkyvät yhä Koskilehdon tontin reunalla.

12. Nokkala

Kuva: Nokkalan rakennukset, rantaan sijoittuva ja nuorempia rakennuskerrostumia sisältävä päärakennus, taustalla hyvin säilynyt talousrakennus.

Rakennustyyppi: huvila/kahvila/tanssipaikka ja talousrakennus 1900-luvun alku, 1930-l, 1950-l

Kuvaus: (, rek. 418-425-8-2 Nokkala, os. Tampereentie 60. Kuokkalankosken rannalla sijaitsevalla tontilla on vesirajassa kiinni huvilana, kahvilana ja tanssipaikkana toiminut rakennus sekä talousrakennus. Päärakennuksessa on 1930- ja 1950-lukujen muutoksia- Päistä aumatulla, jyrkkälappeisella katolla varustettu talousrakennus on säilynyt 1900-luvun alun koristeellisessa asussa. Rakennusaika mahdollisesti v. 1910 tienoilla.

Historia: Rakennukset sijaitsevat Kuokkalankosken uuden, 1938 valmistuneen sillan korvalla. Palstatilalla oli rakennuksia jo 1916, jolloin se erotettiin Ollilan kantatilasta.

Kulttuurihistorialliset arvot

Kohde: arvoluokka: II, (pää- ja talousrakennus) Huvilana ja myöhemmin kahvilana toiminut rakennus liittyy 1800- ja 1900-lukujen vaihteen muuttuvaan kylämaisemaan. Hyvin säilynyt talousrakennus edustaa 1900-luvun alun nikkari- ja jugendvaikutteista rakentamista.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

13. Pohja

Kuva: liike- ja majoitustiloja sisältävä rakennus Tampereentien varrella.

rakennustyyppi: liike- ja majoitustiloja, 1930-luku

Kuvaus: rek. 418-425-8-62 Pohja, os. Tampereentie 58. Tontilla on 1930-luvulla rakennettu kaksikerroksinen asuin- ja liikerakennus, jossa on 2-ruutuiset pystyikkunat ja kissanpenkit. Sen julkisivut ovat asbestisementtilevyä ja sisäänkäynnit voimakkaasti kehystetyt. Vanhan Tampereelle johtavan Hiidentien oikaisua suunniteltiin 1920- ja 1930 -luvuilla, jolloin Kuokkalan Hollon talossa leipomoa pitänyt Akseli Pohja päätti rakennuttaa kaupparakennuksen uuden tien varteen. Kauppa valmistui ennen tien rakentamista ja siinä oli kauppatilan lisäksi kahvila sekä yläkerrassa neljä matkustajahuonetta. Pohjan jälkeen kauppa pitivät uudet yrittäjät, viimeisenä M. Lantta. Ulkoseinän mileriittilevyt kertovat 1960-luvun modernisaatiosta, joka ulottui uudisrakennusten ohella myös vanhaan rakennuskantaan.

Ympäristö: Tampereentie, taajaman pääväylä, 1980-luvun omakotiasutus, Kuokkalankosken rannan historiallista asutusta edustavat Nokkala ja Koskilehto.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III Kuokkalan kylän, kaupan ja tieliikenteen historia. Tampereentien (1938) varteen rakennettu kauppa-, kahvila- ja majoituspalveluita tarjonnut rakennus liittyy Kuokkalan kylän muuttuvan maiseman ohella 1920- ja 1930-lukujen kehittyvän ja autoistuvan maantieliikenteen rakentamiseen. Sotien jälkeinen, 1960-luvulla suosittu asbestisementtilevyjulkisivu kertoo alkavan taajamakauden modernisaatiotarpeesta, joka ulottui myös vanhempaan rakennuskantaan. Tampereentie muodosti 1960-luvulla taajaman selkärangan.

Alue: arvoluokka I, Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

14. Tampereentie ja Kuokkalankosken silta

rakennustyyppi: ajoneuvosilta 1930-l, kevyen liikenteen silta 1900-l jälkip.

Kuvaus: Tampereentie ja sen betonisilta valmistuivat 1938, korvaten tällöin vanhan Hiidentien ja Kuokkalan kylään liittyvän sillan. Alkuperäistä rakennetta edustavat kiviharkoilla vuoratut pilarit ja maatuet. Nykyinen kansi, kaiteet ja viereen rakennettu kevyen liikenteen silta ovat 1900-luvun jälkipuoliskolta. Tampereentietä on perusparannettu autoliikenteen kasvaessa taajamakaudeksi, mm. kevyen liikenteen väylät ja liikenneympyrä, jolloin asema maisemassa on vahvistunut. Tie veti puoleensa jälleenrakennus- ja taajamakauden rakentamista, ensimmäisiä tien varteen sijoittuneita oli Pohjan kauppa sillan kupeessa.

Kulttuurihistorialliset arvot

Kohde: arvoluokka III, Liikennehistoria, 1930-luku, sotien jälkeinen taajamarakentaminen. Kaukoliikenteen reittinä vanhan Hiidentien korvannut Tampereentie ja silta liittyvät uudistuneinkin maantieliikenteen kehitykseen. Kaukoliikenteessä Kuljun moottoritie, VT-3 uudistaminen ja Turuntie muuttivat Tampereentien 1950- ja 1960-luvuilla seudulliseksi tielinjaksi. Paikallisesti Tampereentie muodostaa pääväylän, jonka varrelle Lempäälän nauhataajama on rakentunut 1960-luvun jälkeen.

Alue: arvoluokka I. Kuokkalan kylä- ja koskimaisema.

15. Papinniemi

rakennustyyppi: Hakkarin huvila/asuinrakennus, n. 1900

Kuvaus: rek. 418-425-6-12, Papinniemi, Papinniementie 8. Majauslahden ja Pappilankosken välisellä niemellä on kookas huvila/asuinrakennus, jossa on kookas mutterinmuotoinen lasikuisti sekä pohjoispäässä rakennuksen korkuinen päätykuisti.

Historia: Papinniemi-niminen tontti on erotettu Hakkarin kantatalosta vuonna 1900. Laamanni Gustav Svinhufvud lohkoï niemenkärjen tontin tyttäreelleen Otilialle vuonna 1900. Tontille siirrettiin Luumäeltä Svinhufvudin suvulle kuuluva hirsinen kesäasunto. Myöhemmin, 1930-luvulla, tontilla toimi kauppa-putarha. Nykyisin rakennus on asuinkäytössä. Hakkarin empiretyylisen päärakennuksen lisäksi huvila on ainoa Hakkarin säätyläisomistuksen aikaan liit-tyvä rakennus.

Ympäristö: Kuokkalan kyläpellon laidalle, vesistön niemeen rakennetun huvilan ympäristö edustaa taajamakauden omakotiasutusta, pääosin 1970- ja 2000-luvuilta. Pohjoispuolella tonttia rajaa 1930-luvulla rakennettu huvila/asuinrakennus. Majauslahden vastarannalla on Lempäälän pappila.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka I. Huvilakulttuuri, rakennushistoria, Kuokkalan kylä. Näyttävillä lasikuisteilla varustettu ja Luumäeltä siirretty rakennus edustaa 1800-luvun lopun huvilarakentamista. Historiallisesti rakennus liittyy Hakkarin kantatalon säätyläisomistuksen aikaan sekä perinteisen kyläkuvan muutokseen 1800-luvun jälkipuoliskolla.

3.1.2 Kuokkalan Jaran ja Innamaan viljelymaisema

Kuvaus: Kuokkalan vanhan kyläpellon ympärillä sijaitsevat Jaran ja Innamaan kantatalojen pihapiirit. Alueella on Kuokkalan koulu ja maisemaa halkoo vanha kylätie, Kuokkalantie. Pienasutusta edustavat Kivimäki ja Nuijala. Maisemaa täydentää kylätien ja pellon laidalla sijaitseva Ojamäen huvila, joka edustaa 1900-luvun muuttuvaa kylämaisemaa.

Historia: Kuokkalan suurkylään kuului jo varhain merkittävän laajoja peltoja. Nykyinen peltomaisema oli viljelykäytössä jo 1730-luvulla, jolloin alueesta laadittiin ensimmäinen tarkka kartta. Nykyinen Kuokkalantie näkyi jo kylätienä. Vanha ryhmäkylä alkoi hajota 1760-luvulla pidetyn isojaon jälkeen. Talois- ta Jara ja Innamaa siirsivät tilakeskukset peltomaiseman laidalle 1800-luvulla. Pienasutusta syntyi pellon reunamilla oleville mäki-alueille 1800-luvun lopulta alkaen.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Alue: luokka II.

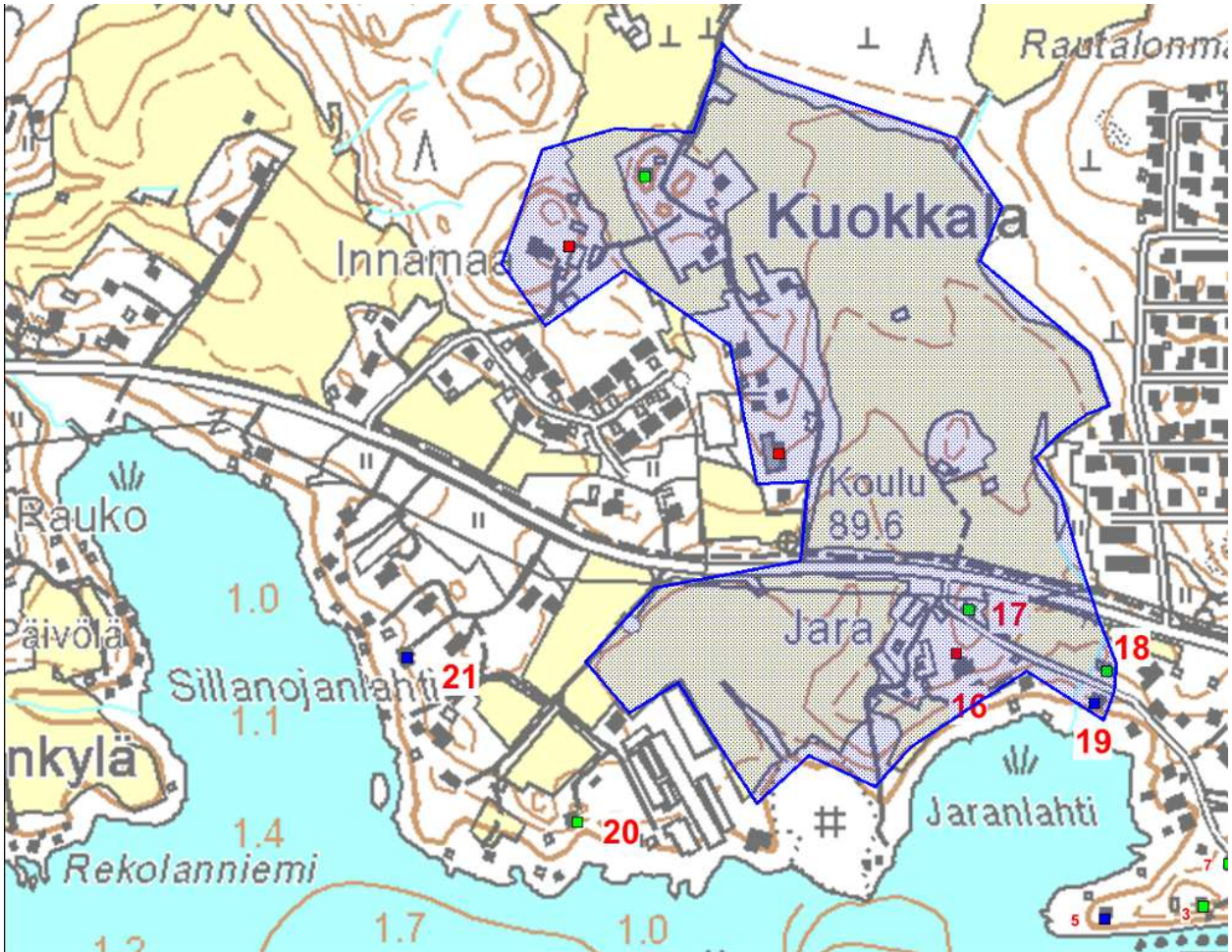
Jaran ja Innamaan kantatilojen isojaon jälkeiset tilakeskukset, Kuokkalan Jaranlahteen ulottuvat kyläpellot, Kuokkalan koulu ja mäkitupa-asutus edustavat 1800-luvun ja 1900-luvun alun rakentamista. Maisemaan liittyvä Ojamäen huvila kertoo sosiaalishistorian ohella maatalousmaiseman muutoksesta 1900-luvun alkupuolella. Tilojen välinen viljelymaisema on viimeinen esimerkki Kuokkalan suurkylän kyläpelloista.

Arvoalueen pohjoisosa, Innamaan kantatila, Kuokkalan koulu ja pienasutus on inventoitu 2010, kts. Kyliä ja taajamarakentamista Kuokkalankosken varrella, Kuokkalan-Hakkarin-Herralan kulttuuriympäristökohteiden inventointi 2010.

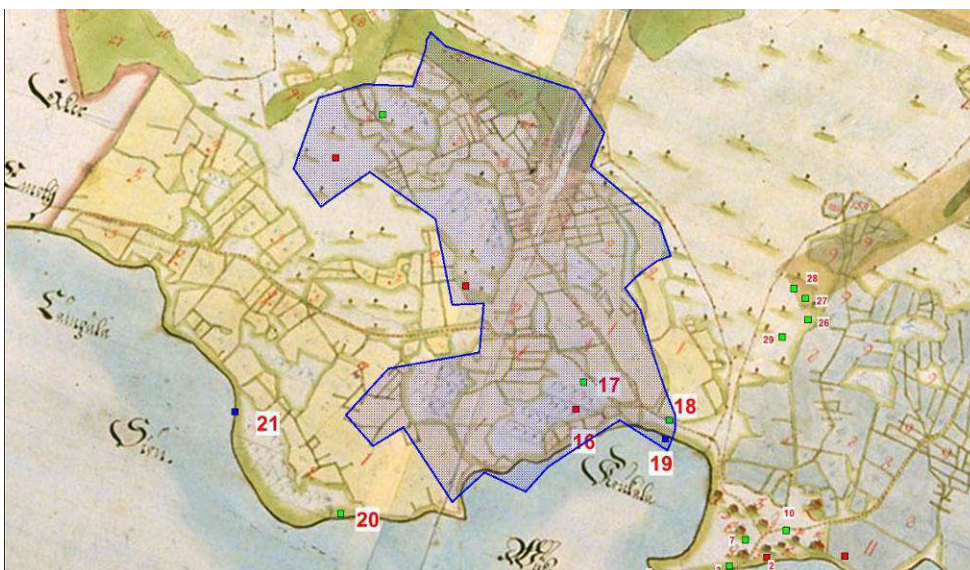
Kohteet: 16. Jara, 17. Kivimäki, 18. Nuijala, 19. Ojamäki. Arvoalueen ulkopuolelle jäävät yksittäiskohteina 20. Jaranmäki ja 21. Kaleva.

Toimenpiteet: Kuokkalan kylä- ja maatalouskauden ympäristöä edustavat rakenteet ja maiseman rajapinnat tulisi huomioida kaavoituksessa ja maankäytössä: Jaran ja Innamaan kantatalot, Kuokkalan koulu, maisemaan liittyvä pienasutus, maisemaa kokoava viljelymaisema sekä Kuokkalan kylätie.

Arvoalue: Jaran ja Innamaan tila- ja viljelyalue

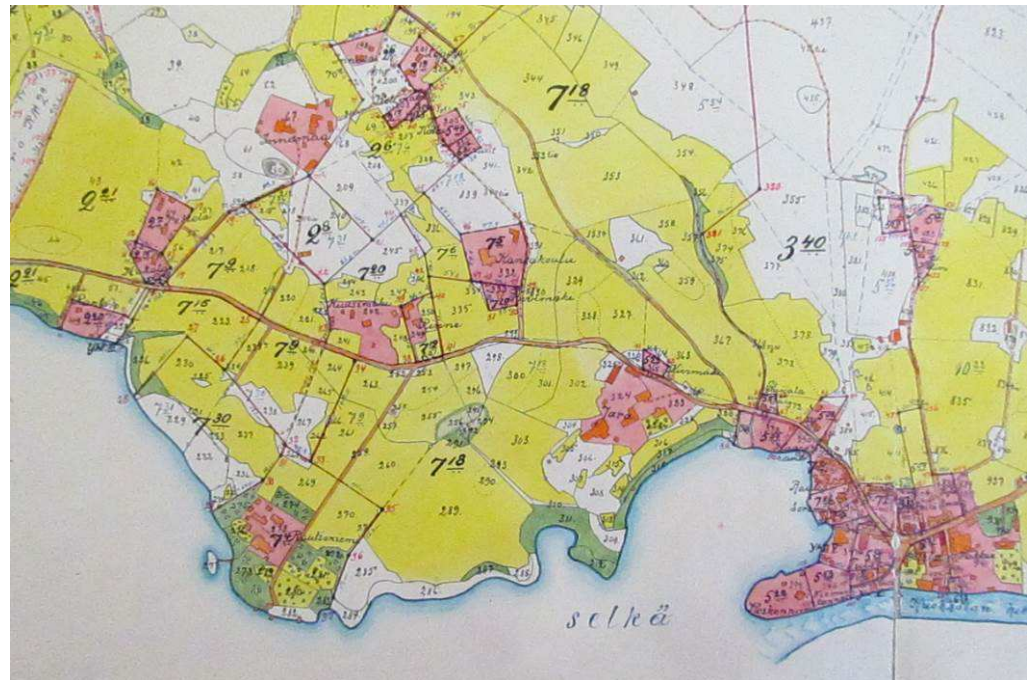

Kartta: Arvoalueen rajaus: sininen rasteri. Punaiset pisteet: 16. Jaran kantatalo, ei numeroa Innamaan kantatalo ja Kuokkalan koulu. Vihreät pisteet: pienasutus ja -tilat, 17. Kivimäki, 18. Nuijala, 20. Jaranmäki. Siniset pisteet: huvilat, rantatalot, 19. Ojamäki, 21. Kaleva. Numeroimattomat kohteet on inventoitu edellisessä v. 2010 tehdyssä inventoinnissa. Pohjakartta MML 2013.

Kartta: Inventointikohteet 1730-luvun kartalla. Kuokkalan kylä näkyy kartan kaakkoiskulmalla. Kaksivuoroviljelyssä olleet pellot on merkitty vaaleankeltaisella ja harmaalla. Kirkkojärven ja Kuokkalankosken rantaviiva oli ennen Kuokkalankosken ja Emäkosken perkaamista nykyistä korkeammalla.

Kuokkalan länsipuolisen kyläpellon maisemaa 1920-luvulla

Pienasutuksen leviäminen kyläympäristöön näkyy hyvin. Vanhoja taloja edustaa esim. kylästä siirtynyt Raution talo, joka sijoittui rannalle, laajojen puutarhojen keskelle. Kartan keskellä sijaitseva koulu valmistui 1907. Lähde: Kuokkalan kylän uusjaon kartta 1927, KA.

16. Jara

Kuva: Jaran 1800-luvun lopun päärakennuksessa näkyvät sotien jälkeiset modernisaation piirteet, ns. elintasosiipi ja mineriittivuoraus.

rakennustyyppi: kantatalon pihapiiri isojaon jälkeisellä tontilla, asuin- ja talousrakennuksia 1800/1900-l vaihteesta.

Kuvaus: rek. 418-425-7-136 Jara, os. Kuokkalantie 35. Jaran kantatalon pihapiiri sijaitsee Jaranlahden korkealla rantatöyräällä, tilan peltomaiseman eteläreunalla. Suojaisaan, rakennusten ja kuusiaidan rajaamaan pihapiiriin kuuluu asuin- ja talousrakennuksia 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Päärakennus on rakennettu 1890-luvulla. Se on myöhemmin vuorattu asbestisementtilevyillä ja laajennettu matalalla siipiosalla. Päärakennuksen, aittarivin ja kuusi/kiviaidan rajaamassa pihassa on runsaasti omenapuita ja marjapensaita, yhteys pihaan on vanhalta kylätieltä, koristeellisen metalliportin kautta. Talouspiha jää länsi- ja pohjoispuolelle. Navettaa ja aittariviä on jatkettu myöhemmin. Pihapiiriin kuuluu vanha otsallinen, poskellinen ja jalkarakenteella varustettu aitta, joka on arviolta 1700- tai 1800-luvulta.

Historia: Jara mainitaan jo 1540-luvulla osana Rautian kantataloa. Vuonna 1727 tila jaettiin Rautian ja Jaran tiloihin. Jaran kylätontti sijaitsi nykyisten ajokalupajan ja Eskolan kaupan paikalla. Jaralla oli mahdollisesti toinenkin tontti kylässä, josta tila siirtyi nykyiselle paikalleen 1880/1890-luvulla.

Ympäristö: Pihapiiri sijaitsee Kuokkalan kylästä tulevan vanhan kylätien varrella. Vesistön ohella pihapiiriä rajaavat tilan edelleen käytössä olevat pellot. Peltojen itä- ja länsipuolella on 1970-luvun jälkeen rakennettuja omakotitaloja ja kasvihuoneita. Vanhempaa, 1900-luvun alun rakennusperintöä edustavat peltomaiseman reunalla Kivimäen ja Nuijalan mäkituvat sekä Ojamäen huvilan ja Kuokkalan koulun (1907) rakennukset.

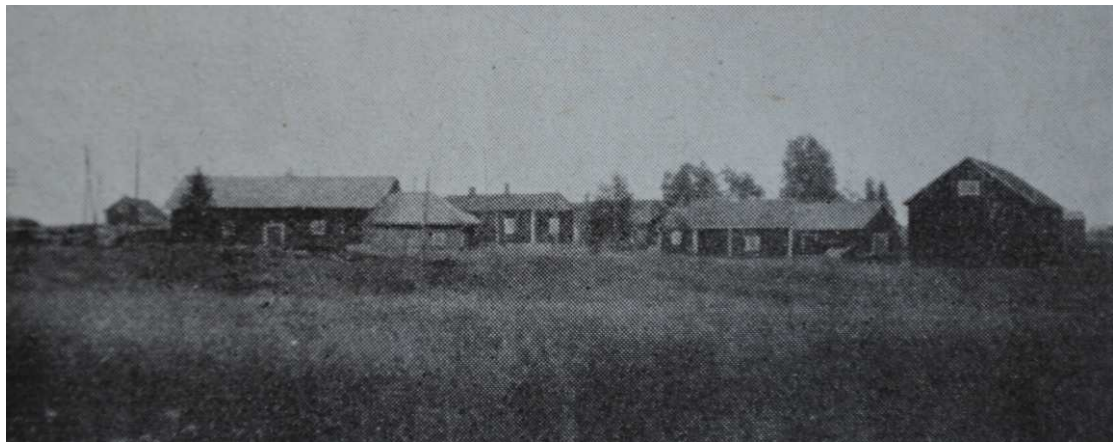

Kuvat: vas. riviaitta, oik. yksinäisaitta.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka I (pihapiiri) Kuokkalasta lähtevän vanhan kylätien varrella Jaran kantatalon pääosin 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa rakennettu pihapiiri edustaa aikakauden talonpoikasta rakentamista. Rakennusten ja pihojen hierarkia ja rakenne ovat edelleen hyvin nähtävissä. Pihapiiriä rajaavat perinteiset elementit, vesistö, pellot ja kylätie kivi- ja kuusiaitoineen. Tilan pihapiirillä on maisemallisesti hallitseva asema Jaranlahden ja avoimien peltojen yhteydessä.

Alue: arvoluokka II, Jaran ja Innamaan viljelymaisema

Kuva: Jaran rakennuksia 1930-luvulla kylätien suunasta kuvattuna. Lähde: maatilakirja 1932.

Kuva: Jaran samoja rakennuksia 2010-luvulla. Samalta puolelta otetussa kuvassa näkyy puutarha- ja muun kasvillisuuden lisääntyminen, joka oli tyypillinen muutos 1900-luvun talonpoikaispihoissa. Vanhan kylätien korvasi sotien jälkeen korkean penkereen päälle rakennettu uusi tie.

17. Kivimäki

Kuva: Kivimäen asuinrakennuksen julkisivut, lomalaudoitus, 6-ruutuiset ikkunat, kookas lasikuisti, lautaovi ja vuorilaudoitus ovat säilyneet hyvin.

Rakennustyyppi: mäkitupa, asuinrakennus, n. 1900

Kuvaus: rek. 418-425-5-51 Kivimäki, Kuokkalantie 34, Kuokkalan kylätien varrella, peltomäellä sijaitsevalla tontilla on pieni asuinrakennus, jossa on kookas lasikuisti. Pihassa on omenapuita ja säleportti. Tontti on erotettu Tuis-kun kantatilasta 1927.

Ympäristö: Jaran tila ja viljelymaisema, vanha kylätie, 1960-luvun maantie

Arvot: arvoluokka III Kuokkalan kylätien varteen rakennettu ja hyvin säilynyt Kivimäen asuinrakennus edustaa kylien pienasutusta, jota syntyi kylien ja talojen ympäristöön 1800-luvulta alkaen. Aikakauden vaurastuminen näkyy rakennuksen näyttävässä lasikuistissa, jonka rakentamisessa seurattiin kantatilojen ja säätyläisten esimerkkiä. Rakennuksella on maisemallinen asema vanhan kylätien, viljelymaiseman ja Jaran kantatilan yhteydessä.

Alue: arvoluokka II, Jaran ja Innamaan tila- ja viljelymaisema

18. Nuijala

Kuva: Mökkiasutusta Kuokkalan kylätien varrella, portti edustaa sotien jälkeistä metallinkäsittelyä

Rakennustyyppi: maatalouden pienasumus vuodelta 1935 ja saunarakennus

Kuvaus: (rek. 418-425-5-27 Nuijala) Kuokkalantie 28. Tontilla on asuinrakennus ja sauna. Nurkkakiville rakennettu, hirsirunkoinen, 6-ruutuisilla ikkunoilla ja avokuistilla varustettu rakennus on säilynyt pääosin alkuperäisessä asussaan.

Historia: Kylien ympäristöön, kyläteiden varsille ja viljelyyn kelpaamattomille alueille syntyi 1800-luvulta alkaen mäkitupa-tyyppistä asutusta kantatalojen maille. Tällä Nuijala-nimisellä tontilla on asunut suutari, jonka mökin hirsistä nykyinen asuinrakennus on rakennettu vuonna 1935. Nuijala erotettiin Erkkilän kantatilasta vuonna 1922.

Ympäristö: Jaranlahtea seuraava kylätie, Jaran tilakeskus ja pellot, ympäristössä eri-ikäistä omakotiasutusta, mm. Ojamäen huvila.

Kulttuurihistorialliset arvot

Kohde: arvoluokka III. Kylätien varrella on pieni, vuonna 1935 rakennettu asuinrakennus. Se edustaa vanhojen maakirjakylien mäkitupatyypistä asutusta, jota syntyi kylien ympäristöön 1800-luvulta alkaen.

Alue: arvoluokka II, Jaran ja Innamaan tila- ja viljelymaisema

19. Ojamäki

Kuva: Rakennuksen raittijulkisivua, nykyisin listoituksen väri on ruskea, aikaisemmin vihertävä. Korkean, funkkishenkisen pystyikkunan puitejako viittaa 1800-luvun lopun lasikuisteihin.

rakennustyyppi: asuinrakennus, huvila 1920/30-luku

Kuvaus: rek. 418-425-5-57 Ojamäki, os. Kuokkalantie 31. Kuokkalan kylästä länteen vievän entisen kylätien varrella, rantatontilla, on klassismin ja funktionalismin piirteitä omaava kaksikerroksinen asuinrakennus. Kuutiomaisessa rakennuksessa on betonisokkeli, symmetrinen julkisivu, sileä rappaus, 4-, 6- ja 9- ruutuisia ikkunoita, korkea pystyikkuna sekä kaksi pyöreää ikkunaa. Rakennuksessa on aumakatto ja pitkät, listoitettut räystäät. Rannan puolella rakennuksessa on neljän pylvään kannattama katos parvekkeineen. Rakennusta on peruskorjattu 2010-luvulla.

Historia: Ojamäen tontti on erotettu Erkkilän kantatalosta 1930.

Ympäristö: Jaranlahti, Kuokkalantien pienasutus, eri-ikäistä rakennuskantaa.

Kuva: Rannan puolella ovat terassi ja parveke sekä rinteeseen rakennettu kivipenger kellareineen.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka II, 1900-luvun alkupuolen huvilarakentaminen. Edustava, 1920-luvun niukan klassismin ja alkavan funktionalismin piirteitä omaava rapattu asuinrakennus. Huviloita rakennettiin Hiidentien ja Kirkkojärven rannoille 1900-luvun alussa.

Alue: arvoluokka II, Jaran ja Innamaan tila- ja viljelymaisema

20. Jaranmäki

Kuva: Vihreäksi maalatun asuinrakennuksen lisäksi pihapiirissä on kaksi maatalouden talousrakennusta ja rantarakennus.

rakennustyyppi: Jaran vaarinpirtti/tila, asuin- ja talousrak. 1930/40-l

Kuvaus: rek. 418-425-7-188 Jaranmäki, Heikkiläntie 16. Kirkkojärveen rajautuvalla tontilla on asuinrakennus ja kaksi talousrakennusta sekä nuorempi rantarakennus. Asuinrakennuksessa on pulpettikattoiset valokaapit lappeilla sekä mutterinmuotoinen lasikuisti. Muistitiedon mukaan rakennus olisi Jaran isännän vaarinpirtti. Rantaharjanteen ja peltoa käsittänyt tontti erotettiin Jarasta 1940.

Ympäristö: kasvihuoneet, 2000-luvun omakotiasutus

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka III, Pientilan rakennukset edustavat 1930-luvun pihapiiriä, ns. vaarinpirttiä/tilaa, jonka rakentaminen liittyy läheisen Jaran kantatalon maatalouteen ja sukupolvenvaihdoksiin.

21. Kaleva

rakennustyyppi: huvila 1907/1928.

Kuvaus: rek. 418-425-7-166 Kaleva, Rautiantie 19. Rantatontilla on kookas huvilarakennus, jonka jyrkkä, monimuotoinen katto, parvekkeet, katokset, erkkerit ja ikkunat viittaavat jugendkauden rakennustapaan. Ikkuna- ja katotomateriaalit ovat uudistuneet, mutta jäsentelyt ovat säilyneet. Rakennus on siirretty Terijoelta vuonna 1928, alkuperäinen rakennusvuosi on mahdollisesti 1907. Raution kantatilan maille rakennetun huvilan alue erotettiin Rantahoksi 1930, josta Kalevan tontti erotettiin vuonna 1943. Tonttia on lohkottu pienemmäksi taajamakaudella ympäristön vähitellen muuttuessa omakotialueeksi.

Kuvat: Pääkuisti ja huvilan rantajulkisivua järveltä nähtynä

Ympäristö: omakotitaloja 1970-l ja 2000-luvulta

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka II. Kirkkojärven rantahuvilat, Terijoen huvilat. Näyttävä huvilarakennus edustaa maatalousmaiseman muuttuvaa käyttöä 1900-luvun alkupuolella. Kaksikerroksisella, jugend-tyyppisellä huvilalla on vesistömaisemassa keskeinen asema Kirkkojärven korkean rantatöyrään päällä.

3.1.3 Kuokkalan Eskolan ja Kolkkisen viljelymaisema

Kuvaus: Eskolan ja Kolkkisen kantatilojen kylätontit sijoittuvat 1930-luvulla rakennetun Tampereentien varrelle, joka muodostaa nykyisen Lempäälän taajaman pääväylän. Eskolan perinteisen maatalouden pihapiirin ja Kolkkisen päärakennuksen ohella maisemassa on peltoa. Tampereentien varressa, pellon laidassa on lisäksi kaksi mäkitupatyypistä pienasumusta 1900-luvun alkupuolelta.

Historia: Eskolan ja Kolkkisen ratsutiloina toimineet vauraat kantatalot siirtyivät Kuokkalan kylästä isojaon jälkeen, 1700-luvun loppupuolella, nykyisille paikoilleen. Talot olivat ensimmäiset, jotka suostuivat siirtymään uusien peltojen yhteyteen. Siirtymistä helpottivat alueelle jo raivatut kylän pellot.

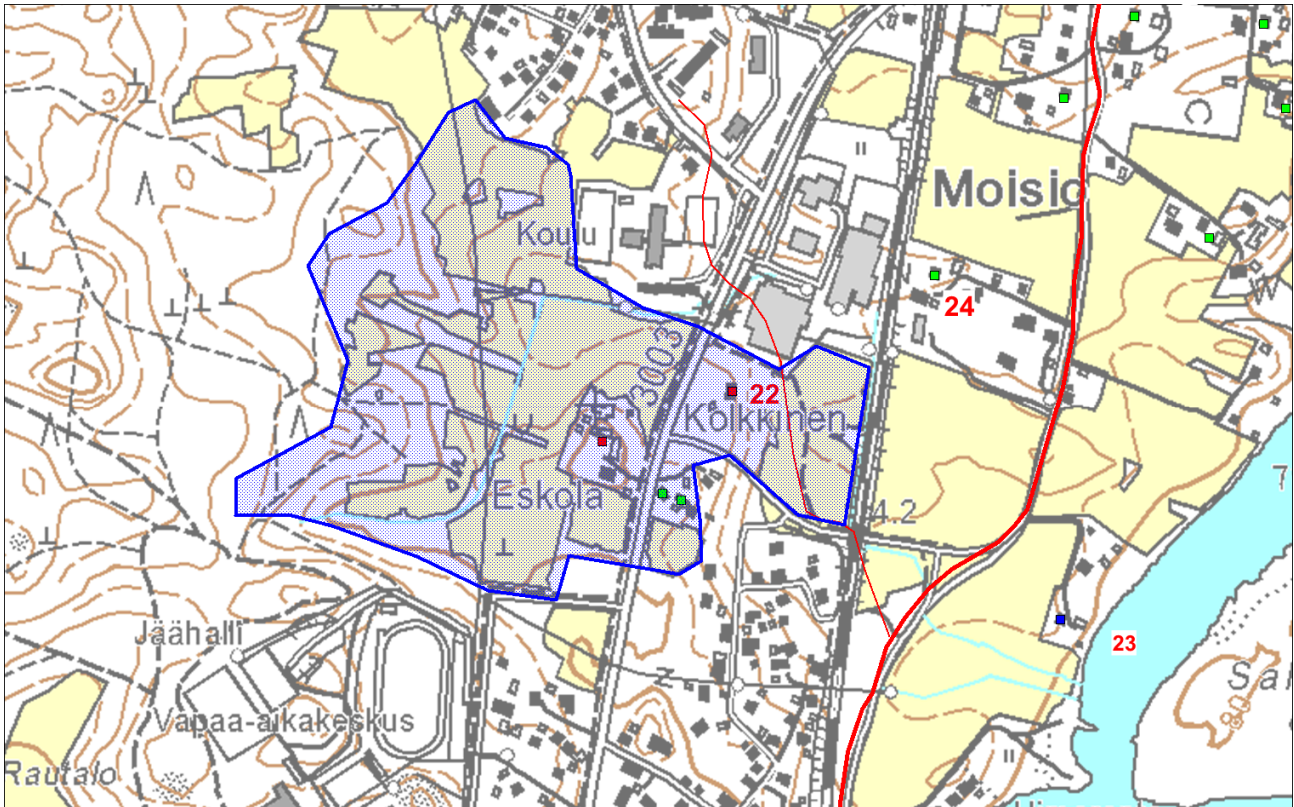
Kulttuurihistorilliset arvot:

Alue: arvoluokka II. Eskolan ja Kolkkisen entisten ratsutilojen isojaon aikaiset asuintontit, 1800-luvun rakennuskanta, pihapiirit, jo 1700-luvun alkupuolella käytössä ollut viljelymaisema sekä pienasutus muodostavat perinteisen maatalouden maiseman uudemman taajama- ja liikennemaiseman yhteydessä. Alue edustaa viimeisiä Kuokkalan historiallisen suurkylän maatalousmaisemia ja 1760-luvun isojaon vaikutuksia maisemassa.

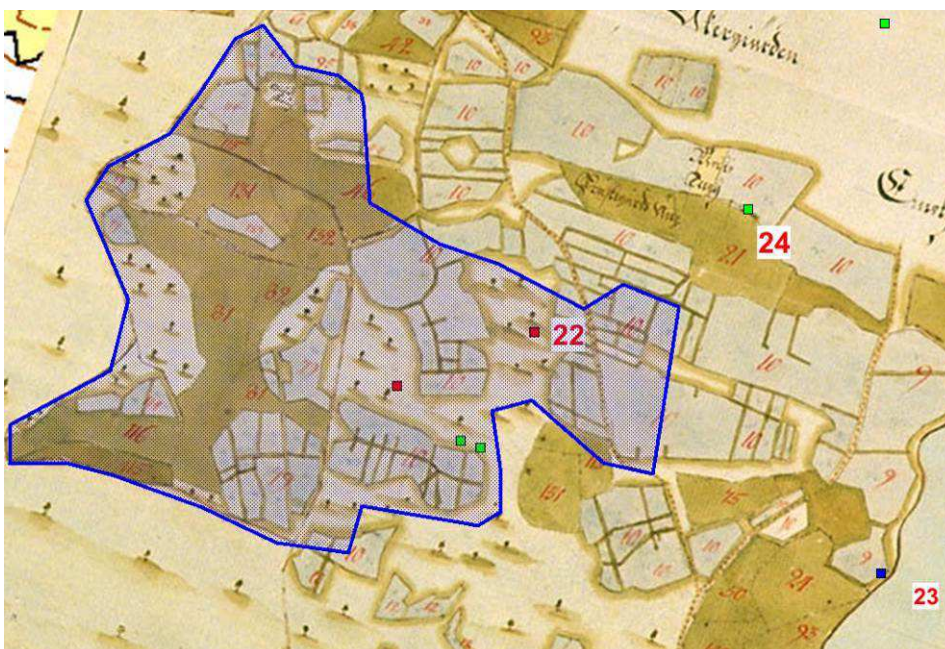
Kohteet: 22. Kolkkinen. Arvoalueen ulkopuolella ovat 1900-luvun alun maankäyttöä edustavat 23. Apilanranta II ja 24. Moisionmäki

Arvoalueeseen kuuluvat Eskolan kantatilan tilakeskus ja Moision koulu (1960-l) on inventoitu vuonna 2010, kts. Kyliä ja taajamarakentamista Kuokkalan-kosken varrella, Kuokkalan-Hakkarin-Herralan kulttuuriympäristökohteiden inventointi 2010.

Arvoalue: Eskolan ja Kolkkisen viljelymaisema

Kartta: sininen rasteri: arvoalueen rajausta, punainen neliö: kantatalot 22. Kolkkinen, Eskola (ei numeroa), sininen neliö: huvilat 23. Apilanranta, vihreä neliö: pienasutus 24. Moisionmäki, punainen vahva viiva: Hiidentie 1730-luvun kartassa, punainen heikko viiva: kylätie 1730-luvun kartassa, Pohjakartta MML 2013. Rajauksena pohjana ovat rakennetun ympäristön ohella nykyiset maisemaraajat, länsiraja noudattaa historiallisen kartan peltojen, niittyjen ja aidatun alueen rajausta.

Kartta: inventointikohteet ja arvoalue 1730-luvun kartalla, jolloin alueella oli jo huomattavan laajat peltoalueet. Harmaalla on merkitty pellot, vihreällä niityt ja vaalean keltaisella/puunkuvilla metsät. Kartalta näkyy hyvin Kolkkisen ja Eskolan 1760-luvun jälkeen perustetut asuinpaikkojen sekä myöhemmin mäkitupien sijoittuminen peltojen keskellä oleville metsäkumpareille.

22. Kolkkinen

Kuva: Kolkkisen päärakennus itäpuolelta, kevyen liikenteen väylältä kuvattuna. Vanha peltorinne jatkui itäpuolella aikaisemmin aina Kuokkalankosken suvantojärveen saakka.

Rakennustyyppi: Kantatilan isojaon jälkeisen pihapiirin jäänteet, päärakennus ja talousrakennus, 1800-l.

Kuvaus: (rek. 418-425-15-198 Kolkkinen, Tampereentie 122) Entisen maatilan pihapiirissä ovat asuinrakennus ja pieni hirsinen talousrakennus sekä rakennusten perustusten jäänteitä. Asuinrakennus on rakennettu nurkkakiville, ja sitä on vahvistettu myöhemmin betonisokkelilla. Hirsirunko on vuorattu punaiseksi maalatulla peiterimavuorauksella, ikkunat ovat 6-ruutuiset. Länsipuolen pihajulkisivulla on pieni kuisti ja frontoni ja pohjoispäädystä umpikuisti.

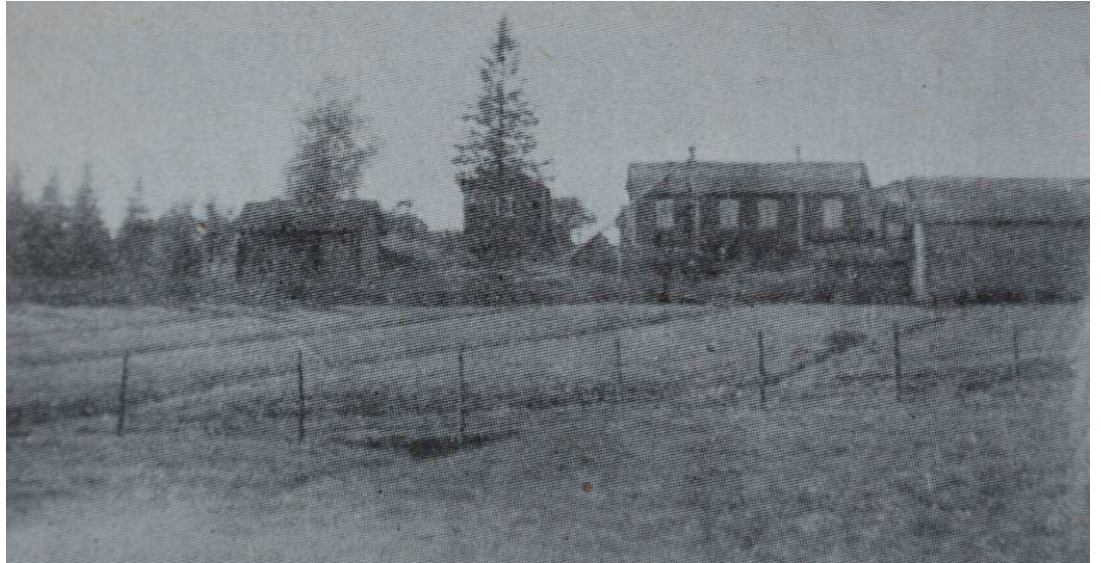
Historia: Kolkkinen on erotettu Tapolan kantatalosta 1730-luvulla. Ensimmäinen omistaja oli kappalainen Mikael Maexmontan. Kolkkisen vanhin asuintontti oli kylässä, josta tila siirrettiin nykyiselle paikalleen 1760-luvulla aloitetun isojaon jälkeen.

Ympäristö: Teollisuusalue 1980-l, Moisio koulu 1960-l/2000-l, Tampereentie 1930-l, Moisio omakotialue 2000-l, Eskolan tilakeskus, pieni mäkitupa-alue ja avointa viljelymaisemaa. 1930-luvun maatilakirjan määritelmä "Rakennukset viljelysten reunassa, Sarvekkaan järven rannalla" on edelleen osin havaittavissa taajamakauden muutoksista huolimatta.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka I, Asutus-, rakennus- ja maisemahistoria. Kolkkisen 1700-luvun osatalo edustaa kylästä 1760-luvun isojaon yhteydessä siirtyneitä taloja. Kolkkinen on läheisen Eskolan kanssa alueen vanhinta asutusta. 1800-luvulla rakennettu Kolkkisen päärakennus on säilynyt perinteisessä asussaan, ja sillä on maisemallinen asema taajamakauden liikennereittien yhteydessä.

Alue: arvoluokka II, Eskolan ja Kolkkisen viljelymaisema

Kuva: Kolkkisen pihapiiriä itäpuolelta kuvattuna, nykyinen neljällä ikkunalla varustettu päärakennus näkyy keskellä. Lähde: Suomen maatilat V, 1932.

23. Apilanranta II

Kuva: rakennus eteläpuolelta kuvattuna

Rakennustyyppi: huvila/asuinrakennus rannalla 1920/30-luku

Kuvaus: rek. 418-425-9-64 Apilanranta II, os. Kuhapolku 13. Rantatontilla on 1920/30-luvulla rakennettu huvilarakennus sekä kaksi nuorempaa rantarakennusta. Huvilarakennuksen symmetriset julkisivut, 6-ruutuiset ikkunat, vuorilaudat, peiterimavuoraus, umpiräystäät ja kissanpenkit viittaavat 1920-luvun niukkaan klassismiin. Rannan puolella rakennuksessa on kuisti ja pulpettikattoinen frontoni. Rantatontilla oli 1920-luvulla Hupakan kantatalon maista erotettu Moisionsaha-niminen sahatontti, jonka sahatoiminta jäi ilmeisesti lyhytaikaiseksi. Nykyinen tontti on erotettu sahatontista vuonna 1950. Ympäristössä olleet Hupakon talon ja Moision kylän pellot muuttuivat omakoti- ja rivitaloalueeksi 2000-luvulla.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka **III**, 1920/30-luvun alun huvilarakentaminen. Entiselle Moision sahan tontille, lähelle Moision pysäkkiä rakennettu ja hyvin piirteensä säilynyt huvilarakennus edustaa 2000-luvulla pellolle rakennetun omakotialueen aikaisempaa maankäyttöä.

24. Moisionmäki

Kuva: Asuinrakennus ja talousrakennus Haukipolun päässä.

rakennustyyppi: asuinrakennus, 1916

Kuvaus: rek. 418-425-1-207 Moisionmäki, os. Haukipolku 8. Rautatien varteen, Moision rautatiepysäkin tuntumaan rakennettu taitekattoinen, hyvin säilynyt asuinrakennus on rakennettu 1910/20-luvulla Hollon tilan maista vuokratulle tontille. Omaksi tontikseen Moisionmäki erotettiin 1975. Vanhasta Hii-dentiestä erkaneva Haukipolku on alueen vanhempia, 1900-luvun paikallis-reittejä. Sen varrella on Moisionmäen lisäksi säilynyt muutamia muitakin pienasumuksia.

Kulttuuriympäristön arvot

Kohde: arvoluokka III, Moisionmäki edustaa rautatien ja laitureiden ympäristöön syntyneitä pienasutusta 1900-luvun alkupuolelta. 1910-luvulla yleistyntynyt taitekattoinen asuinrakennustyyppi on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan.

3.1.4 Moision kylän ja pysäkin maisema

Moisio on Kuokkalan ja Lempäälän pappilan ohella kaava-alueen kolmas alue, jonka kyläasutushistoria ulottuu keskiajalle. Kyläasutuksen vanhinta piirrettä edustaa Moision neljän talon ryhmäkylä, joka sijaitsi Kuokkalankosken Sarvikkaanjärven suvannon rantapenkereellä.

Kuvaus: Moision keskiaikainen kyläalue, ryhmäkylän kantatalot ja rintapelot, Moisiojoen mylly, Hiidentie sekä nuorempaa kulttuuriperintöä edustavat Hämeenlinna-Tampere radan Moision laiturin, asemakylä ja pienemmät sahat ovat pääosin kadonneet nykymaisemasta. Nykyisellä omakotialueella historiallinen rakennuskanta muodostuu yksittäisistä pientiloista ja -asutuksesta. Maatalous on päätynyt ja ympäristöt muuttuneet omakotialueeksi 1980-luvun jälkeen. Nykyisin autioituneen Moision rautatielaiturin ympäristössä on säilynyt yksittäisiä asemakylän asuinrakennuksia. Kyläkaudelta ovat säilyneet tielinjat, joista keskeisiä ovat Hiidentie (nyk. Niemenkoskentie-Moisionaukea) ja siitä erkaneva kylätontille johtanut kylätie (nyk. Ahvenpolku).

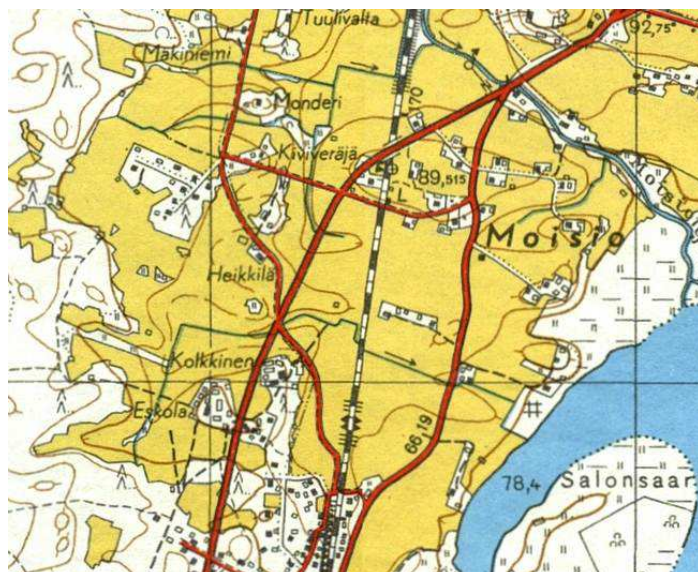
Historia: Kuokkalankosken Sarvikasjärven rantapenkereellä sijaitsi peltojen keskellä Moision ryhmäkylä, jossa oli 1560-luvulla neljä taloa; Pietilä, Jutila, Äijälä ja Heikkilä, joista kaksi viimeistä toimi ratsutilana. Moision kyläpellon halki kulki jo varhain Hiidentie, josta erkani kylätie rannalla sijaitsevaan ryhmäkylään. Rautatie rakennettiin kyläpellon länsilaidalle 1870-luvulla, ja 1900-luvun alkupuolella radan varteen, pellon keskelle, rakennettiin Moision laiturin (1905). Sen ympäristöön syntyi 1910/20-luvulla vähäinen ja hajanainen asemakylä. Moision varsinainen kyläalue rintapeltoineen oli ahdas, pellot rajautuivat etelässä ja pohjoisessa Kuokkalan ja Sarvikkaan kylän peltoihin. 1700- ja 1800-lukujen maanjaoissa vanha kylämaisema peltoineen jäi Heikkilän talolle muiden talojen siirtyessä pois kylästä tai yhdistyessä muihin. Myös Heikkilä siirtyi kylätontilta Hiidentien varteen, mistä se katosi jo ennen toista maailmansotaa. 1950-luvulla kylämaiseman muodostivat kylätontilla ja ympäristössä olevat pienemmät maatilat ja palstatilat, jotka keskittyivät kylätontin lisäksi Moision laiturin ympäristöön ja Kurkipolun varrelle. Peltomaiseman muutos alkoi 1970- ja 1980-luvuilla, jolloin alueelle rakennettiin muutamia omakotitaloja vanhojen tielinjojen varrelle. Moision laiturin henkilöliikenne loppui 1988 ja tavaraliikenne 1955. Lopullisesti Moision kylän rintapelot katosivat 2000-luvulla omakotialueen alle.

Moision kylämaisema 1760-luvulla

Kylän pellot jaettiin 1769. Neljä taloa käsittävä kylä sijaitsi Sarvikasjärven rannalla. Talojen ja peltojen ohella maisemaan kuuluivat Hiidentie ja siitä erkaneva kylätie. Lähde: Moision isojakokartta 1769, KA.

Moision kylämaisema 1950-luvulla

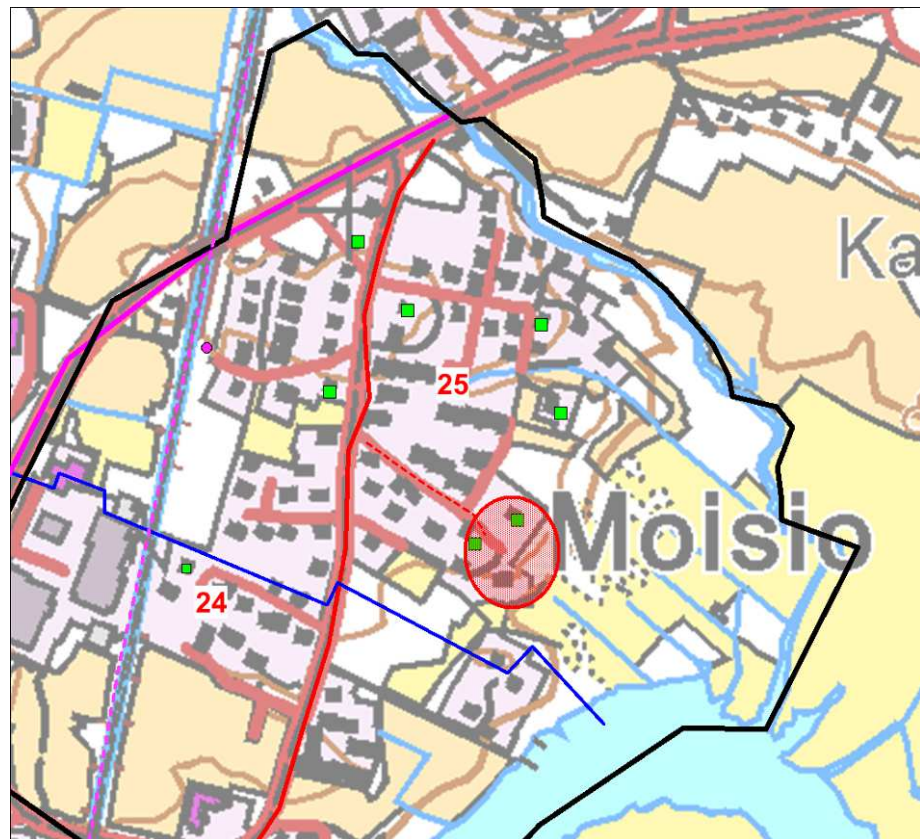

Kantatalot ovat siirtyneet pois, ja Moisio vanha kylämaisema on muuttunut pientilavaltaiseksi. Asutus on keskittynyt Moisio laiturin (L) ympäristöön. Peruskartta 1959.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Historiallisia tielinjoja (Hiidentie ja kylätie) ja kylätontteja lukuun ottamatta Moisio maakirjakylään ei liity enää yleiskaavassa huomioitavia rakennetun ympäristön arvoja. Omakotialueella on yksittäisiä 1900-luvun puolen välin pientiloja, jotka kertovat kyläkauden loppuvaiheesta ja jälleenrakennusajasta. Historialliset tielinjat, kylätontit ja pientilojen asuin- ja talousrakennukset edustavat taajamaa edeltänyttä maankäyttöä ja rakennustapoja.

Moisio kylätonttien ja -peltojen 1930- ja 1950-lukujen pienasutusta.

Kohteet: Vihreä neliö = 1900-luvun alkupuolen pienasutusta ja -tiloja. 25. Niemelä, Rantala, Perttilä, Ainola, Harjula, Naskalinmäki, Honka-aho. Sininen viiva = Kuokkalan ja Moisio kyläraja. Punainen viiva/katkoviiva = Hiidentie ja siitä erkaneva kylätie. Punainen soikiorasteri = Moisio vanha kylätontti. Aniliini katkoviiva ja piste = rautatie (1876) ja Moisio laituri (1905-1988). Aniliini viiva = Tampereentie (1938). Musta viiva = kaava-alueen raja.

25. Moision pienasutus ja asutustilat

Taajamarakentamisen yhteydessä on säilynyt yksittäisiä 1930- ja 1950-lukujen välillä rakennettuja pihapiirejä.

Niemelä

Kuvaus: rek.418-439-2-9 Niemelä, os. Ahventie 10. Moision kylän Heikkilän kantatalon vanhalla kylätontilla ovat Niemelän 1939 rakennettu asuinrakennus ja uudempi talousrakennus. Nykyinen tontti on erotettu Heikkilän kantatilasta 1905. Mansardikattoinen, julkisivuiltaan uudistunut asuinrakennus edustaa isojaon ja sen täydennysten jälkeistä kylävaihetta, jossa kantatalot siirtyivät lähemmäksi peltojaan, ja tontit vapautuivat

kasvavan pienasutuksen ja -tilojen käyttöön.

Rantala

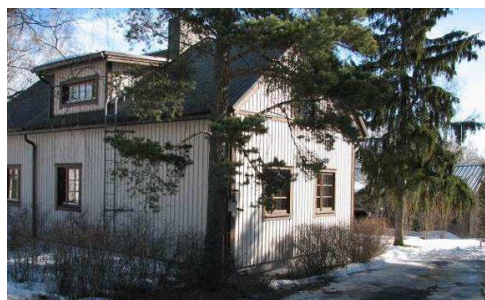
rek. 418-439-2-301 Rantala, Ahventie 10. Vanhalla Moision kylätontilla sijaitseva jälleenrakennuskauden tontti on erotettu Heikkilän kantatilasta 1959.

Perttilä

rek. 418-439-2-93 Perttilä, Kurkipolku 16. 1900-luvun pientiloja edustavassa Perttilässä on säilynyt maatalouden pihapiiri rakennuksineen sekä avoimen lähipellon ansioista myös perinteinen maisemallinen asema taajaman keskellä. Perttilä on erotettu Heikkilän kantatilasta 1956.

Ainola

rek. 418-439-2-189 os.kurkipolku 23 Tontilla on asuin ja talousrakennus 1900-luvun keskivaiheilta. Ainola on erotettu Heikkilästä 1955.

Harjula

rek. 418-439-2-202 Harjula, os. Kurkipolku 2. Pihapiirin muodostavat vastakkain olevat asuinrakennus ja kookas talousrakennus Harjula on erotettu 18 muun tontin/pientilan ohella Heikkilän kantatilasta vuonna 1956. Talousrakennus on erotettu omaksi tontiksi 2012.

Naskalinmäki

rek. 418-439-2-180 Naskalinmäki os. Moisionaukea 8. Vanhan Hiidentien linjauksen varrelle rakennettu Naskalinmäki edustaa jälleenrakennuskauden pellolle sijoittunutta omakotiasutusta. Erotettu Kuisma nimellä Heikkilästä 1956 ja lohkottu Naskalinmäki – nimiseksi tontiksi 1964.

Honka-aho

rek. 418-439-2-276 Honka-aho, os. Kiiskipolku 1 Heikkilän kantatilan 1800- ja 1900-luvun vaihteen asuintontilla on yksittäinen asuinrakennus. Heikkilästä Annala – nimisenä 1956 lohkottu tontti erotettiin Honka-ahoksi 1991.

3.1.5 Kuokkalan Sarapistontien pienasutus

Kuvaus: Sarapiston taajamakauden omakoti-, rivitalo- ja kerrostaloalueen keskellä, pienen metsäalueen yhteydessä, sijaitsevat Pähkinärinne, Sarapisto ja Päiväkumpu -nimiset tontit, joiden pienet, mäkitupatyypiset asuinrakennukset ovat 1900-luvun alkupuolelta. Alueen eteläreunalla on hieman nuorempi asuinrakennus Tapiola-nimisellä tontilla.

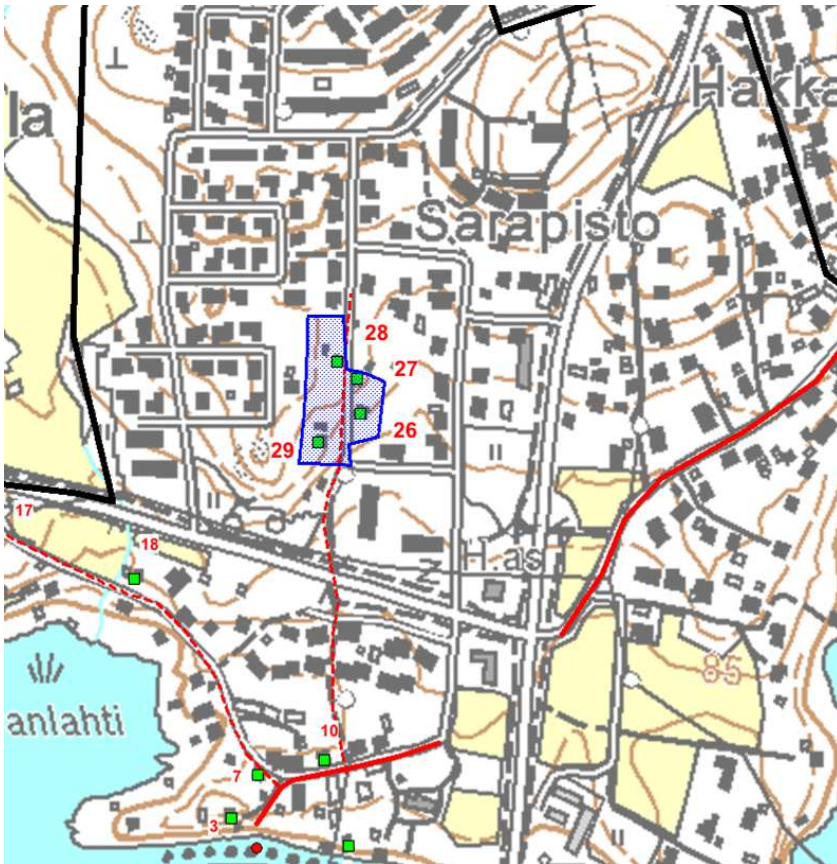
Historia: Kuokkalan kylästä lähti Hiidentien lisäksi pienempiä kyläteitä, jotka yhdistivät paikallisia peltoja ja asutusta. Väkiluvun kasvaessa tilattoman väestön ns. mäkitupa-asutus keskittyi 1800-luvulta alkaen näiden tielinjojen varrelle, viljelyyn soveltamattomille alueille. Nykyistä Sarapistontietä edelsi 1800-luvulla Eskolan tilalle johtava kyläpolku, jonka varrelle, Seppälän ja Erkkilän talosta vuokratuille tonteille, rakentui mäkitupia 1900-luvun alkupuolella. Polkulinja sijoittuu jo 1730-luvun kartassa peltokappaleiden väliin. 1800-luvulla muodostunutta reittiä käytettiin todennäköisesti mm. karjan kuljettamiseen Sarapiston laitumelle. Suomen itsenäistymisen jälkeen annettujen maalakien jälkeen mäkitupien vuokramaat oli mahdollista lunastaa itsenäisiksi. Sarapistonmäen kolme vanhinta tonttia lunastettiin 1930-luvulla. Nimenä Sarapisto viittaa Sarapuhun, joka on alueella tavattava pähkinäpensas. Tarinan mukaan venäläisillä olisi ollut ensimmäisen maailmansodan aikana Sarapistossa tähyystorni, jonka vartijoiden syömistä pähkinöistä kanta olisi saanut alkunsa.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Alue: Arvoluokka II Kylä- ja maatalouskauden pienrakentaminen, mäkitupa-alue, sääty-yhteiskunta, kylien sosiaali- ja rakennushistoria. Kuokkalan kylästä jo 1700-luvulla lähteneen vanhan kyläpolun ja -pellon laidalle 1900-luvun alkupuolella rakentunut pieni mäkitupa-alue on säilynyt poikkeuksellisen hyvin kokonaisuutena ja yksittäisinä pihapiireinä.

Toimenpiteet: Pihapiirien ja rakennusten ohella kokonaisuuden säilyminen tulisi ehdottomasti turvata.

Arvoalue: Sarapistonmäentien pienasutus

Sininen rasteri: Sarapistonmäentien pienasutuksen arvoalueen raja

Musta viiva: kaava-alueen raja

Vihreät neliöt: Sarapistonmäentien kohteet: 26. Pähkinämäki, 27. Sarapisto, 28. Päiväkumpu, 29. Tapiola

Punaisella on merkitty Hiidentien ja Kuokkalan kylän vanhojen kyläteiden linjauksia. Kartta: MML 2013.

Sarapistonmäentien kohteet 1730-luvun kartalla

Sarapistonmäen pienasutus sijoittui 1900-luvun alkupuolella vanhan kylätien varteen, Kuokkalan kyläpellon pohjoisreunaan. Alerajaus ja kohteet on merkitty 1730-luvun karttaan, joka kuvaa maisemaa ennen isojakoa. Karttaan merkityn kylätien linjaus näkyy mm. 1760-luvun isojakokartassa.

Punainen viiva: Hiidentien nykypäiviin säilynyttä linjausta.

Kohteet 3,7,10,17,18 ovat kylän maatioloja pienempää asutusta.

26. Pähkinämäki

Kuva: Pähkinämäen asuinrakennus entisen kylätien varrella. Tontilla on myös pieni talousrakennus, tonttia rajaa säle- ja kiviaita.

rakennustyyppi: kylien pienasutus, asuinrakennus kylätien varrella, n. 1900.

Kuvaus: rek. 418-425-5-75 Pähkinämäki, os. Sarapistontie 8. Peiterimavuorattu pieni asuinrakennus on rakennettu luonnonkivistä tehdylle sokkelille. Rakennuksessa on pieni kuisti, ikkunat ovat 2-ruutuiset, rakennusta nuoremmat. Asuinrakennus on todennäköisesti 1900-luvun alkupuolelta. Entinen vuokratontti on erotettu Erkkilän kantatalosta 1934.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III. Kuokkalan vanhan paikallistien varrella, pieni, 1900-luvun alun hyvin säilynyt asuinrakennus edustaa vanhojen maakirjakylien mäkitupatyyppistä asutusta, jota syntyi kylien ympäristöön 1800-luvulta alkaen.

Alue: arvoluokka II Sarapistontien kyläkauden pienasutus

27. Sarapisto

Kuva: Sarapiston asuinrakennus ja sen koristeellinen kuisti

rakennustyyppi: kylien pienasutus, asuinrakennus kylätien varrella, n. 1900.

Kuvaus: (rek. 418-425-5-626 os Sarapistontie 10) Tontilla on mäkituvan lisäksi pieni talousrakennus ja 2000-luvulla rakennettu omakotitalo. Pienessä, osin pitkänurkkaisessa mäkituvassa on kookas kuisti ruutuikkunoineen. Rakennus on vuorattu peiterimalla, ikkunat ovat 6- ja 9-ruutuiset. Asuinrakennus on 1900-luvun alkupuolelta. Sarapisto on erotettu 1934 Erkkilän kantatalosta, nykyinen tontti 2004.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III. Kuokkalan vanhan paikallistien varrella olevalla tontilla sijaitsee 1900-luvun alun hyvin säilynyt asuinrakennus, joka edustaa vanhojen maakirjakylien mäkitupatyyppistä asutusta, jota syntyi kylien ympäristöön 1800-luvulta alkaen.

Alue: arvoluokka: II Sarapistontien kyläkauden pienasutus

Kuva: Rakennuksen eteläpäätyä

28. Päiväkumpu

Kuva: Päiväkummun asuinrakennus ja sen kookas kuisti eteläpuolelta kuvattuna.

rakennustyyppi: kylien pienasutus, asuinrakennus kylätien varrella, n. 1900.

Kuvaus: rek. 418-425-5-77 Päivänkumpu, os. Sarapistontie 13) Tontilla on asuinrakennus, talousrakennus ja maakellari. Peiterima- ja paneelivuoratussa asuinrakennuksessa on kookas kuisti ruutuikkunoineen. Rakennuksen ikkunat ovat 6-ruutuiset. Alkujaan vuokratontille rakennetun Päiväkummun tontti erotettiin Erkkilän kantatalosta 1934.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III. Kylien pienasutus 1900-luvun vaihteessa. Kuokkalan vanhan paikallistien varrella olevalla tontilla sijaitsee 1900-luvun alun hyvin säilynyt asuinrakennus, joka edustaa vanhojen maakirjakylien mäkitupa-tyyppistä asutusta, jota syntyi kylien ympäristöön 1800-luvulta alkaen.

Alue: arvoluokka: II Sarapistontien kyläkauden pienasutus

29. Tapiola

Kuva: Tapiolan rapattu asuinrakennus länsipuolelta.

rakennustyyppi: asuinrakennus kylätien varrella, n. 1940.

Kuvaus: rek. 418-425-3-48 Tapiola, os. Sarapistontie 7. Yhden piipun ympärille rakennettu, kuutiomainen ja 1,5 kerroksinen asuinrakennus on julkisivuiltaan sileäksi rapattu, nurkissa on yksikertaiset pilasterit. Ikkunoiden, räystäiden ja kuistin puuosien värityksessä on käytetty voimakkaita punaisen, vihreän ja keltaisen sävyjä. Tontti on erotettu Seppälän kantatalosta 1943, mutta materiaaleista ja värityksestä päätellen, rakennus on ennen sotia edeltävältä ajalta. Tontilla on lisäksi puuvuorattu talousrakennus. Tonttia rajaa kuusiaita.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III. Kylien pienasutus 1930-luvulla. Kuokkalan vanhan paikallistien varrella olevalla tontilla sijaitsee 1930-luvun hyvin säilynyt rapattu asuinrakennus, joka edustaa vanhojen maakirjakylien ympäristöön syntyneitä asutusta.

Alue: arvoluokka: II Sarapistontien kyläkauden pienasutus

3.1.6 Hiidentien kulttuurimaisema, pienasutus

Kylien ja Pappilan asutuksen ohella Hiidentien linjaus edustaa kulttuurimaiseman vanhimpia elementtejä. 1800-luvulla tie houkutteli kyliin, Hollon sahaan ja asemanseutuun liittyvää asutusta. 1900-luvun alkupuolella Hiidentien varrelle rakentui sekä pienasutusta että lukuisia huviloita.

Kuvaus: Kyläkauden päätie, Hiidentie, on Tampereentien (1938) ja taajaman rakentumisen jälkeen jäänyt sorapintaiseksi paikallistieksi, jonka linjaus katkeaa Kuokkalankosken ja Tampereentien kohdalla. Tiemaisema on pääosin taajamakaudesta, ja käsittää enimmäkseen 1970-luvulla rakennettuja omakotitaloja sekä yksittäisiä 2000-luvun pienkerrostaloja. Näiden lomassa on säilynyt hämmästyttävän monia mäkitupia, jotka muodostavat edelleen pitkän, harvan nauhan tien varrelle. Pellot ovat kadonneet, kuten myös teollisuushistoriallisesti merkittävä Hollon saha ja sen asuinalue, jotka sijaitsivat nykyisten hiekkarannan ja Tampereentien liikenneympyrän paikkeilla. Säilyneessä vanhemmassa rakentamisessa näkyy erilaisia vaikutteita. Kuokkalan kylän päässä rakennukset ovat yksinkertaisia ja satulakattoisia, kun taas tien eteläpäässä rautatien ja 1910-luvun vaikutus näkyy taitekattoisina asuinrakennuksina.

Historia: Kuokkalankosken eteläpuolella Kuokkalan, Pappilan, Herralan, Lempoisten ja Moision maakirjakylien maita leikkaava Hiidentie muodosti kyläkaudella maaliikenteen päätien, jonka tuntumaan keskittyivät kylien, Hollon sahan ja asemien pienasutus sekä 1920-luvulla Kirkkojärven rannan huvilat. Maanomistus säilyi taloilla, mäkituvat ja huvilat rakennettiin maatiloilta vuokratuille tonteille. Pienasutusta ja mäkitupia rakensivat ja asuttivat kylien käsi-työläiset, maatyöläiset sekä Hollon saha. Hollon saha ja sen asuinalue ovat sittemmin kadonneet maisemasta. Vuokratonttien lunastaminen tuli mahdolliseksi Suomen itsenäistymisen jälkeen annettujen maalakien jälkeen. Kyseiset vuokratontit ja -tilat lunastettiin itsenäisiksi 1920- ja 1930-luvuilla.

Hiidentie ja maisema 1700-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella

1700/1800-luvun vaihteessa Hiidentien maisemassa oli peltoja, niittyjä ja rannan mäki-alueita. Asutusta edusti pappilan torppa. Lähde: Kuningaan kartasto 1776–1805.

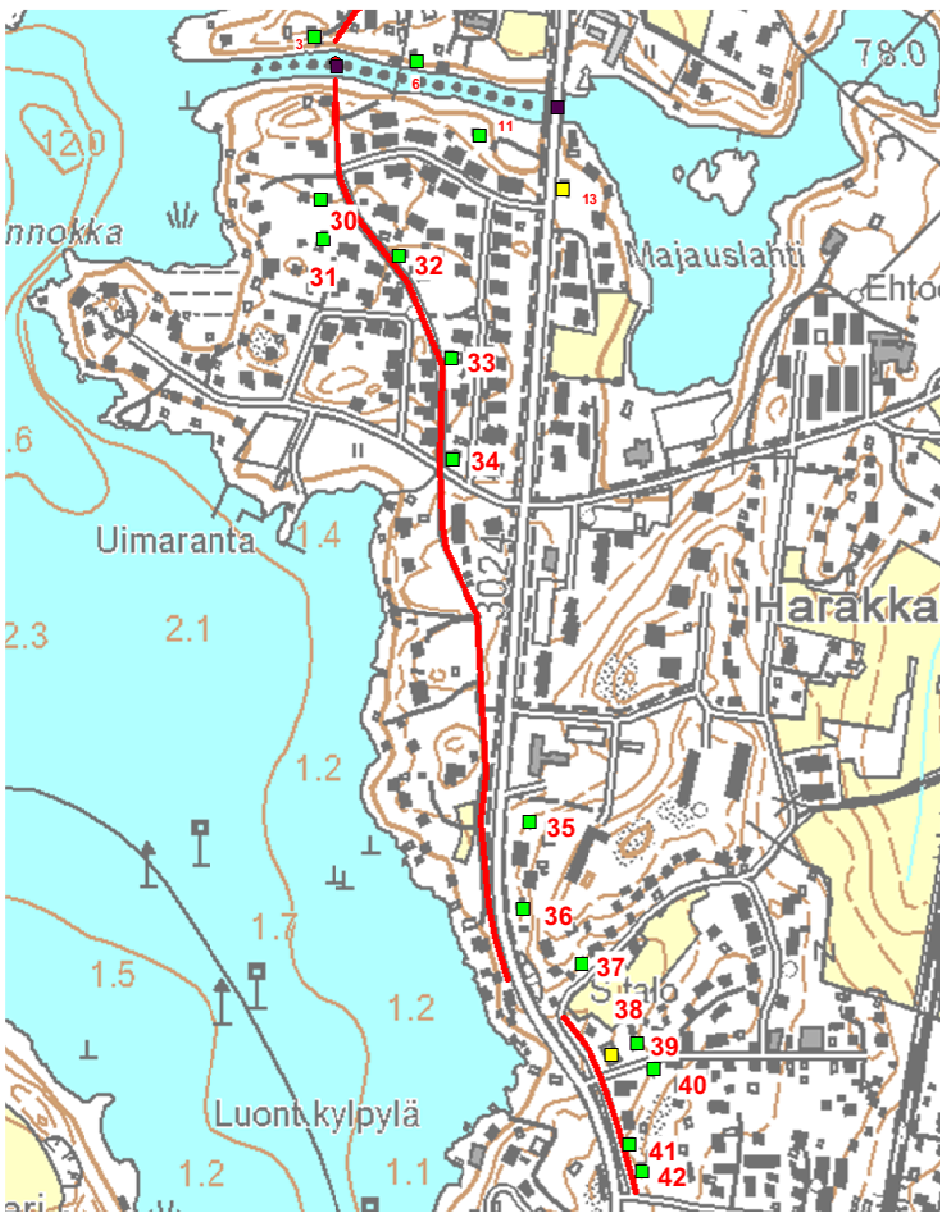
Vuoden 1912 kartassa näkyy Kuokkalan kylä ja pienasutuksen leviäminen Hiidentien ja paikallistien, Kuokkalantien ja Lauhantien, varrelle. Hollon sahan kapearaiteinen rautatie ja sen isännöitsijän talo ja sahakylä näkyvät nykyisen uimarannan ympäristössä. Lähde: Senaatinkartta Lempäälä XVII-XVIII, mittaus 1912.

Kulttuurihistorialliset arvot

Alue: (tielinja ja yksittäiset kohteet): Arvoluokka II. Liikenne-, teollisuus-, asutus- ja sosiaalhistoria. Vanhaa kaukoliikenteen reittiä edustavan Hiidentien varteen rakentui 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella maatalouden, teollisuuden ja asemien vaikutuksesta pienasutusta. Rakennukset rakennettiin kantataloilta vuokratuille tonteille, pääosin maiseman viljelyyn huonosti kelpaaville maille. Hiidentien pienasutuksen maisemaan ja historiaan liittyvä vahvasti liittyvä työväentalo on samalta ajalta. Rakentamisen kirjo ulottuu yksinkertaisista maatalouden mökki- ja parituparatkaisuista aina 1910-luvun taitekattoisiin asuinrakennuksiin.

Toimenpiteet: Kyläasutukseen ja Hiidentiehen liittyvän pienasutuksen sekä tien luonteen säilyminen tulisi turvata kaavoituksessa.

Arvoalue: Hiidentien linjaus ja pienasutus

Vihreä neliö: Hiidentien pienasutusta:

30. Pokela, 31. Nikkilä,
32. Vainio, 33. Vainiomäki,
34. Puistomaa, 35. Lundan,
36. Toiva, 37. Mäki,
39. Kuusimäki, 40. Tiensivu,
41. Omatupa, 42. Kalliomäki.

Keltainen neliö: julkinen rakentaminen: 38. Työväentalo.

Punainen viiva: Hiidentien linjaus, nyk. Hiidentie-Hinonkuja-Rypyntie

30. Pokela

Kuva: Pokelan julkisivua.

rakennustyyppi: mäkitupa, paritupa, asuinrakennus 1920/30-l

Kuvaus: rek. 418-425-1-117 Pokela, os. Kostinpolku 1. Kapea ja pitkänomai-
nen paritupa on rakennettu Hiidentien varren vuokratontille ilmeisesti
1920/30-luvulla. Pokelan tontti on erotettu Hollostä vuonna 1963.

Kulturihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III, kylien ja teollistuvan maaseudun pienasutus, Poke-
lan paritupa liittyy Hiidentien maisemaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien mäkituvat

31. Nikkilä

rakennustyyppi: mäkitupa, asuinrakennus 1920/30-l

Kuvaus: rek.418-425-1-118 Nikkilä, os. Hiidentie 31. Pieni, Hiidentien maisemassa sijaitseva asuinrakennus on rakennettu 1920/30-luvulla vuokratontille. Nikkilä on erotettu omaksi tontiksi Hollosta vuonna 1963.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III Kylien ja teollistuvan maaseudun pienasutus historiallisen maantien varrella, Nikkilän asuinrakennus liittyy Hiidentien maisemaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien mäkituvat

32. Vainio

Kuva: Vainion asuinrakennus Hiidentien varrella

rakennustyyppi: mäkitupa, asuinrakennus 1800/1900-l

Kuvaus: rek. 418-425-8-5 Vainio, os. Hiidentie 8. Pitkä, julkisivuiltaan osin uudistunut asuinrakennus. Vainio on erotettu vuonna 1922 Ollilan tilasta.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III Kylien ja teollistuvan maaseudun pienasutus historiallisen maantien varrella, Vainion asuinrakennus liittyy Hiidentien maisemaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien pienasutus

33. Vainionmäki

Kuva: Pitkänurkkainen asuinrakennus

rakennustyyppi: pienasutus, asuinrakennus 1800/1900-l vaihde

Kuvaus: rek. 418-425-8-27 Vainiomäki, os. Hiidentie 4b. Vainiomäki on erotettu Ollilan tilasta 1931.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III, Kylien ja teollistuvan maaseudun pienasutus historiallisen maantien varrella, Vainiomäen asuinrakennus liittyy Hiidentien maisemaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien pienasutus

34. Puistomaa

rakennustyyppi: asuinrakennus n. 1900.

Kuvaus: rek. 418-425-8-25 Puistomaa, os.Hiidentie 4. Hiidentien ja Nokkatien tienristeyksessä olevalla tontilla on kahdella kuistilla varustettu asuinrakennus ja talousrakennus. Rakennuksen mittakaava sekä koristelu- ja värityys viittaavat 1900-luvun vaihteen kertaustyyliin ja jugendiin. Asuinrakennus on ai-
noa säilynyt rakennus Hollon sahan viereen rakentuneesta asuinalueesta. Si-
jainti ja mökkiä suurempi koko viittaavat sahan työnjohtoon tai kauppaan. Nokkatien paikalla oli sahan kapearaiteinen teollisuusrata. Tonttia rajaa kivi-
aita. Tontti, Puistomaa on erotettu Ollilan kantatilasta 1931.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III, Kylien ja teollistuvan maaseudun pienasutus, Puistomaa liittyy Hiidentien maisemaan sekä ilmeisesti Hollon sahan historiaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien pienasutus

35. Lundan

Kuva: asuinrakennus Tampereentien varrella.

rakennustyyppi: mäkitupa, 1800/1900-l vaihde

Kuvaus: 418-425-11-6 Lundan, Tampereentie 36. Pieni umpikuistilla varustettu asuinrakennus on säilynyt hyvin aikakauden pienasutusta edustavassa asussa. Pappilasta erotettiin vuonna 1924 omaksi tilaksi Rajasilta (11-0), josta Lundanin tontti lohkottiin samana vuonna.

Arvot: arvoluokka III, Kylien ja teollistuvan maaseudun pienasutus historiallisen maantien varrella, Pappilan maille, mäenrinteeseen rakennetun Lundanin vaatimaton asuinrakennus liittyy Hiidentien maisemaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien pienasutus

36. Toiva

Toivan asuinrakennus ja kaksi talousrakennusta Tampereentien varrella.

rakennustyyppi: asuinrakennus, talousrakennukset 1910-l

Kuvaus rek. 418-425-73-0 Toiva, Tampereentie 30. Tampereentien varrella, mäenrinteessä, on yhtenäisen kokonaisuuden muodostavat pieni taitekattonen asuinrakennus ja kaksi talousrakennusta 1910/20-luvulta. Asuinrakennuksessa on peiterimavuoraus, T-ikkunat, taitekatto, alalappeessa ulos kaartuvat räystäät, tiilikate, umpikuisti ja frontoni. Tontti on erotettu Pappilan maista vuonna 1924 erotusta Rajasilta-nimisestä tilasta. Tampereentie leikkaa tonttia.

Taitekatto, ikkunajako ja koristelu viittaavat 1910-lukuun.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka **III**, Kylien, teollisuuden ja asemien pienasutus historiallisen Hiidentien varrella, Toivan asuinrakennuksen edustava ulkoasu ja taitekatto kertovat ajan vaurastumisesta ja rautatien vaikutuksesta.

Alue: arvoluokka **II**, Hiidentien pienasutus

37. Mäki

Kuva: Mäen asuinrakennus

rakennustyyppi: pienasutus, 1910/20-luku

Kuvaus: rek. 418-406-3-5 Mäki, Rypyntie 5. Hiidentiestä erkanevan Rypyntien mäenrinnetontilla on pieni asuinrakennus ja talousrakennus. Asuinrakennus on taitekattoinen ja vuoraamaton hirsitalo, ja siinä on rakennuksen mittainen avokuisti. Ikkunat ovat 3-, 6- ja 9-ruutuiset. Vintinpäätty on paneloitu vaakalaudoituksella. Muutoksia edustavat paneloitu ovi ja profiilipeltinen katto. Kyseiselle mäki-alueelle syntyi mäkitupa-asutusta 1900-luvun alkupuolella, Mäki on ainoa tielinjan varrella säilyneestä pienasutuksesta. Mäen tontti on erotettu Liuhan kantatalosta 1920.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III, Kylien, teollisuuden, asemien pienasutus historiallisen maantien varrella. Vanhan paikallistien varren mäki-alueelle sijoittuva Mäki on esimerkki pienasutuksen muuttuvasta ulkoasusta 1910- ja 1920-luvulla.

Alue: luokka II, Hiidentien pienasutus

38. Työväentalo

Kuva: maantien puoleinen julkisivu on säilynyt perinteisessä asussa.

Rakennustyyppi: seuratalo, 1901

Kuvaus: rek. 418-431-8-75 Huvimäki, os. Rypyntie 12. Kivitolpille ja pohjoispään poikkipäädyssä kivijalalle rakennetussa työväentalossa on harjakatto ja peiterimavuoraus. Uusrenessanssi näkyy attika-kentän kasetoinnissa ja T-jakoisten ikkunoiden vuorilaudoituksessa.

Historia: Vuonna 1896 perustettu Lempäälän työväenyhdistys rakensi Hiidentien, nykyisen Rypyntien, varrella olevalle vuokratontille oman talon vuonna 1901. Rakennusta laajennettiin 1922, 1984 ja 1991. Juhlasalin katon yhteiskunnallista tilannetta ja elinkeinoja kuvaavan kuvakavalkadin maalasi taiteilija Richard Rautoja vuonna 1907. Rakennus oli sotavuosina puolustuslaitoksen käytössä. Huvimäki-niminen tontti on erotettu Tarikan kantatalosta 1932. Edelleen työväentalona toimivalla rakennuksella on hallitseva asema Tampereentien maisemassa.

Ympäristö: Ympäristössä on edelleen työväenasutuksen kohteita sekä Liuhan vanha, mäkien väliin sijoittuva peltovainio. Kun Tampereentie rakennettiin vuonna 1938, Hiidentien linjaus säilyi vanhana. Nykyinen Tampereentie oikaistiin 1970-luvulla, ja vanha Hiidentie jäi paikallistieksi, nykyiseksi Rypöntieksi. Tampereentien luonne kevyenliikenteenväyliseen, kallioleikkauksineen, pylväshaapoineen ja kerrostaloineen on taajamakaudesta.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka I, työväentalo v. 1901. Aate- ja sivistyshistoria. Aikakauden julkista rakentamista edustava ja Hiidentien varrelle rakennettu rakennus liittyy vahvasti Lempäälän kylien, teollisuuden ja asemien/pysäkkien pienasutukseen. Päätien varteen rakennettu työväentalo oli vahva symboli koko liikkeelle ja aatteelle.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien pienasutus

39. Kuusimäki

Kuvat: asuinrakennus ja talousrakennus

rakennustyyppi: asuin- ja talousrakennus, n. 1910/20-luku

Kuvaus: rek. 418-431-8-3 Kuusimäki, os. Tarikantie 3. Työväentalon vierisellä tontilla ovat autoituneet asuinrakennus sekä talous- ja asuinrakennus 1910/20-luvulta. Punakeltaiseksi maalattu taitekattoinen asuinrakennus on säilynyt pääosin alkuperäisessä asussa. Luhtikäytävällinen, kaari-ikkunoilla koristettu talousrakennus käsittää varaston, saunan ja asuinhuoneen. Talousrakennus on melko huonossa kunnossa, mm. kattorakenteet ovat osin tuhoutuneet. Tontti on erotettu 1922 Tarikan kantatalosta.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka **III**, kylien, teollisuuden ja asemien pienasutus historiallisen Hiidentien varrella, Kuusimäen asuin- ja talousrakennuksen edustava ulkoasu ja taitekatto kertovat ajan vaurastumisesta ja rautatien vaikutteista.

Alue: arvoluokka **II**, Hiidentien pienasustus

40. Tiensivu

Kuva: Työväentalon naapurissa aikakauden pienasutusta edustaa Tiensivun asuinrakennus

rakennustyyppi: pienasutus 1800/1900-luvun vaihde.

Kuvaus: rek. 418-431-8-73 Tiensivu, Tarikantie 2. Pienellä rinnetontilla on pieni, peiterimavuorattu asuinrakennus, jossa on kookas, rakennusta nuorempi vaakapaneloitu kuisti. Asuinkerroksen ja kuistin ikkunat ovat sotien jälkeiseltä ajalta. Tiensivun tontti on erotettu Tarikan tilasta 1922.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III, kylien, teollisuuden ja asemien 1900-luvun vaihteen pienasutus historiallisen maantien varrella, Tiensivun mäenrinteeseen rakennettu pieni asuinrakennus liittyi Hiidentien maisemaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien pienasutus

41. Omatupa

Kuva: Omatuvan asuinrakennus, pohjoispuolen kuisti ja eteläsivu.

rakennustyyppi: mäkitupa, 1800/1900-luvun vaihde.

Kuvaus ja historia: rek. 418-431-2-66, Omatupa, os. Rypyntie 6. Hiidentien (nyk. Rypyntie) varrelle rakennetussa pienessä asuinrakennuksessa on kokas lasikuistimainen umpikuisti. Asuinrakennus on vuorattu keilapontatulla vaakalaudoituksella, kookkaat vaakakkinat puitejakoineen ovat sotien jälkeiseltä ajalta. Tontilla on lisäksi kivistä ja tiilestä muurattu maakellari. Omatupa on erotettu Kiiliäisen kantatalosta 1931.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III, kylien, teollisuuden ja asemien pienasutus historiallisen maantien varrella, Omantuvan asuinrakennus liittyy Hiidentien maisemaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien pienasutus

42. Kalliomäki

Kuva: Kalliomäen asuinrakennus Hiidentien varrella.

rakennustyyppi: mäkitupa, 1800/1900-luvun vaihde.

Kuvaus: rek. 1931 Kalliomäki, os. Kenttätie 3. Nurkkakiville rakennettu pitkä ja kapea, hirsirunkoinen asuintalo on vuorattu keilapontatulla vaakalaudalla ja vinttiosa peiterimavuorauksella. Rakennus on tiejulkisivuiltaan säilynyt, myöhempiä muutoksia ovat 2-jakoiset ikkunat, kuistin laajennukset ja tiilikuvioitu peltikate. Kalliomäen tontti on erotettu Kiiliäisen kantatalosta 1931.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka III, kylien, teollisuuden ja asemien pienasutus historiallisen maantien varrella, Omantuvan asuinrakennus liittyy Hiidentien maisemaan.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien pienasutus

3.1.7 Hiidentien ja Kirkkojärven huviloiden kulttuurimaisema

Kuvaus: Hiidentien varrelle, Kirkkojärven rantaan rakennetut huvilat ja rantojen asuinrakennukset muodostavat kolme ajallisesti yhtenäistä kokonaisuutta: Kuokkalankosken/Kostinpolun huvilat, Nokkatien huvilat ja Hiidentien/Hinnonpolun huvilat. Alueiden rakennukset ovat pääosin valmistuneet maailmansotien välillä, 1910 - 1930-luvuilla. Alkujaan Pappilan tai Hollon tilasta vuokratuilla rantatonteilla on tyypillisimmillään puinen huvilarakennus rantasaunoineen tai rantaan rakennettu huvilamainen rakennus. Tyylipiirteinä rakennuksissa on nähtävissä ajan niukkaa klassismia sekä yksittäisissä kohteissa jugendin vaikutusta. Rantaa ja tontteja on useimmiten pengerreretty kivillä ja tonteilla on omenapuita ja marjapensaita. Vaikka taajamakausi on muuttanut huvila-alueiden ympäristöä, aluekokonaisuudet ovat säilyneet yhtenäisinä, uudempi rakentaminen on rikkonut aluetta vain vähäisessä määrin.

Mikä tekee tässä työssä rakennuksesta huvilan? Rajanveto on vaikeaa, koska 1900-luvun alkupuolella huvilakulttuuri oli jo keskiluokkaistunut. Suurimitta-kaavaisista suurporvariston ja säätyläisten pitsi- ja jugendhuviloista (esim. Kaleva ja Papinniemi) oli siirretty pienempiin ja vaatimattomampiin rakennuksiin, jotka eivät välttämättä poikenneet merkittävästi ajan asuinrakentamisesta. Vapaa-ajan asuntona voitiin käyttää esim. mäkitupia tai maatalousrakennuksia niiden sijaitessa hyvien liikenneyhteyksien tai vesistön varrella. Huviloiksi on tässä työssä määritelty rannan vuokratonteille, usein lähelle vesirajaa rakennetut rakennukset, joiden pihapiireistä selkeästi puuttuvat ajalle ja ympäristölle tyypilliset maatalouden, omavaraistalouden tai työpaikan läheisyyden merkit. Kokonaisuutena kaava-alueen huvila-alueet kertovat maaseutumaiseman muutoksesta, huvilailmiön laajentumisesta, kaupungistumisesta ja liikennereittien (rautatie/höyrylaivaliikenne) vaikutuksesta.

Kolmen yhtenäisen huvila-alueen ulkopuolelle jäävät vastaavia huviloita ja rantarakentamista edustavat seuraavat kohteet: 15. Papinniemi 19. Ojamäki, 21. Kaleva, 23. Apilanranta II, 52. Lehtoranta, 61. Vilpola ja 62. Kallioranta.

Historia: Huvilat keskittyvät Kuokkalan Hollon kantatalon sekä Lempäälän pappilan omistamille Kirkkojärven ranta-alueille. Näiden lisäksi Herralan Liuhan rannalle rakennettiin huviloita. Ranta-alueet olivat ennen huviloita pääosin maanviljelyn käytössä, joskin paikoin kivikkoinen ja jyrkkä rantavyöhyke oli jäänyt raivaamatta viljelyyn. Hollon kantatilan elinkeinona maanviljelys päättyi 1880-luvulla, kun tilan osti satakuntalainen Antti Ahlström. Tilalle perustettu Hollon saha toimi aina 1920-luvulle saakka ja muokkasi voimakkaasti maanviljelysmaisemaa. Sahatoiminnan jälkeen omistajaksi tuli Lempäälän kunta, jolle maataloustoiminta ei ollut elintärkeää. Näin ollen rantojen tontit vuokrattiin 1920- ja 1930-luvulla huviloille. Huviloita rakennettiin myös Pappilan rannoille, jossa myöskään maatalous elinkeinona ei ollut keskeinen. Perinteistä maataloutta harjoittavien tilojen kohdalla huvilatontit jäivät yksittäisiksi.

Kirkkojärven huvilat rakennettiin huvilailmiön laajenemisen aikaan 1900-luvun alkupuolella. 1800-luvulla sivistyneistön ja nousevan suurporvariston piirissä levinnyt huvilailmiö keskiluokkaistui 1900-luvun alkupuolella. Tämän mahdollistivat elintason nousu ja liikenteen kehitys 1800-luvun jälkipuoliskolla. Huvilat rakentuivat höyrylaiva- ja rautatiereittien sekä harvalukuisten maanteiden varsille. Huviloita alueelle rakennuttivat mm. Tampereelta ja Helsingistä kotoisin olevat henkilöt.

Kartta: Kuokkalan, Moision ja pappilan maiden uusjakokartta, mittaust 1927.

Kartalla näkyy Hiidentien viljelymaiseman kaksi historiallista maankäyttöä, pienasutus ja huvilat. Hollon sahan alueella on isännöitsijän talo sekä sen itäpuolella tiivis sahan asuinalue. Rantojen alkava huvilarakentaminen keskittyi vielä tällöin pappilan maille. Hollon tilan rantojen rakentaminen alkoi sahakauden lopulla, pääosin 1920 ja 1930-luvulla.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Alue: Arvoluokat I ja II

Luokka: I

Hiidentien ja Hinnonpolun huvilat
Kostinpolun ja Kuokkalankosken huvilat

Luokka: II

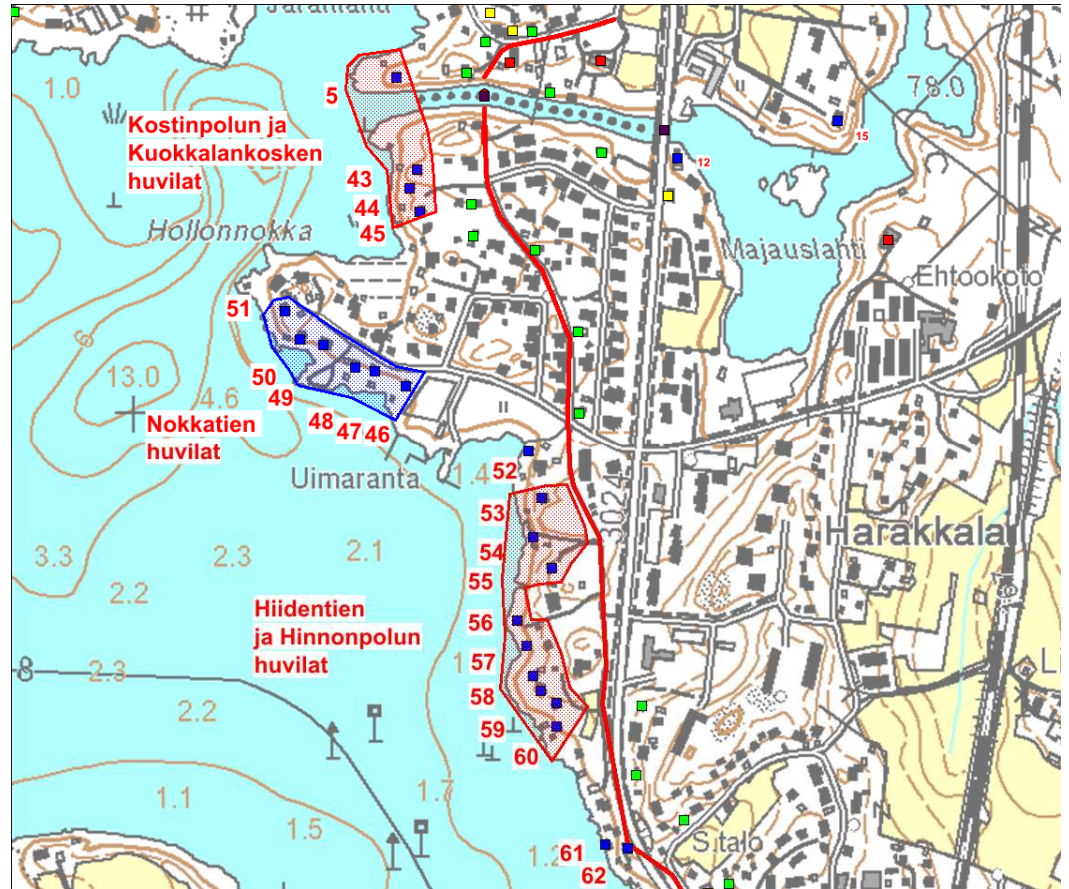
Nokkatien huvilat

Kaava-alueen huvilat sijoittuivat maailmasotien välillä pääosin Kuokkalan Hollon, Lempäälän Pappilan ja Herralan Liuhan maille, jotka sijaittivat 1900-luvun alkupuolella höyrylaiva- ja rautatiereittien sekä Hiidentien varrella. Pappilan vanhaa torppaa lukuun ottamatta asumaton ranta muuttui Hollon kantatilan osalta ensin suursahaksi, jota huvila-asutus seurasi 1920-luvulla. Kolmeen kokonaisuuteen, pääosin Hollon tilan/sahan maille jakautuva huvila-alue on säilynyt kokonaisuutena yhtenäisenä, ja se antaa monipuolisen kuvan aikakauden keskiluokkaistuvasta huvilarakentamisesta. Huviloiden pihapiiri käsittää 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla rakennetun huvilarakennuksen ohella usein talusrakennuksen, rantasaunan tai toisen huvilarakennuksen. Pihapiireissä on puutarhakasvillisuutta ja luonnonkivillä tehtyjä pengerryksiä. Alueena epätasaisin ja muutoksia sisältävä alue on Nokkatien kokonaisuus, joka on sijoitettu luokkaan II.

Toimenpiteet: Yksittäisten pihapiirien ja rakennusten ohella alueen kokonaisuuden säilyminen tulisi ehdottomasti turvata. Pihapiirin muodostavat päärakennuksen ohella aikakauden piharakennukset ja kasvillisuus. Rakennusajan ominaispiirteet ja arkkitehtuurin ilme tulisi säilyttää tai palauttaa. Tonttien mahdollinen täydennysrakentaminen tulisi ehdottomasti sovittaa alkuperäiseen kulttuuriympäristön luonteeseen, materiaaleihin ja mittakaavaan. Alkuperäisten rakennusten hallitseva asema tontilla ja rantamaisemassa tulisi huomioida mahdollisessa uudisrakentamisessa. Vanhojen pihapiirien rakenne ja kasvillisuus tulisi säilyttää. Uudemman taajamarakentamisen ja huvila-alueen välillä tulisi säilyttää selkeä rajapinta.

Alueen rakennuskanta ja pihapiirit tulisi inventoida ja inventoinnin pohjalta laatia tonttikohtaiset suojelu- ja rakennusohjeet.

Hollon ja Pappilan huvila-alueet

Kartta:

Siniset neliöt= huvila- ja ranta-asutuksen kohteet

Punainen ja sininen rasteri= arvoalueet I ja II luokka.

Punainen viiva=Hiidentien linjaus

Vihreä neliö = pienasutus, käsitelty kappaleessa 3.1.6

Huvila-alueet rajautuvat pääosin taajamakauden omakotialueisiin ja Hollon sahan paikalle rakennettuun uimarantaan.

Kohteet ja aluekokonaisuudet:

Kostinpolun ja Kuokkalankosken huvilat: 5. Koskenniemi, 43. Suviranta, 44. Kallioranta, 45. Suvimäki.

Nokkatien huvilat: 46. Hyssy, 47. Hollo, 48. Marttala, 49. Kauppila, 50. Karikko, Hollonnokka,

Hiidentien ja Hinnonpolun huvilat: 53. Leppäranta, 54. Korkeeranta, 55. Sysimäki, 56. Hinnomäki, 57. Virtanen, 58. Kaskenmäki, 59. Karinsivu, 60. Risukko.

Arvoalueiden ulkopuolelle olevat huvilakohteita:

12. Nokkala, 15. Papinniemi, Ojamäki, Kaleva, Apilanranta II, 52. Lehtoranta, 61. Vilpola, 62. Kallioranta

Kostinpolun ja Kuokkalankosken huvilat

Kiviseen rantarinteeseen rakennetut Suviranta, Kallioranta, Suvimäki ja Kuokkalankosken myllyntonille rakennettu Koskenniemi muodostavat kulttuuriympäristön. Vuokratontit erotettiin omiksi tontteikseen 1963. Koskenniemi kuuluu myös Kuokkalan kylä- ja koskialueeseen.

43. Suviranta

kuva: huvilan rannanpuoleista julkisivua.

rakennustyyppi: huvila, 1920-luku

Kuvaus: rek. 418-425-1-114 Suviranta, os. Kostinpolku 4. Kirkkojärven jyrkästi laskevan rinteessä sijaitsevassa pihapiirissä on hyvin säilynyt huvilarakennus ja pitkä talousrakennus. Pihassa kasvaa marjapensaita ja omenapuita ja sitä rajaa kuusiaita, rinnettä on pengerrytetty matalalla kivivallilla. Rannassa on uudempi rantasauna. Suviranta on erotettu kunnan omistamasta Hollon tilasta 1963.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Suviranta on osa laajempaa Hollon maille rakentunutta 1900-luvun alkupuolen huvila- ja maisemakokonaisuutta. Tontilla on hyvin säilynyt huvilarakennus ja pihapiiri.

Alue: arvoluokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Kostinpolun ja Kuokkalankosken huvilat

44. Kallioranta

Kuvat: Kalliorannan asuinrakennus ja rantarakennus edustavat kokonaisuutena alueella harvinaisempaa sotien jälkeistä rakentamista.

rakennustyyppi: huvila/asuinrakennus, 1950-l

Kuvaus: rek 418-425-1-115, os. Kostinpolku 7. Tontilla on avoimessa pihapiirissä sotien jälkeen rakennettu huvila ja sen rantarakennus. Tontti on erotettu kunnan omistamasta Hollon tilasta 1963. Aikakauden ominaispiirteitä ovat rakennusmassojen ja julkisivujen selkeä jäsentely ja niukka detaljointi.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Vanhemman huvila-alueen 1950-luvun rakentamista edustavat Kalliorannan huvila- ja rantarakennus muodostavat yhtenäisen, aikakauden rakentamista hyvin edustavan kokonaisuuden.

Alue: arvoluokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Kostinpolun ja Kuokkalankosken huvilat

45. Suvimäki

Kuva: Suvimäen rantarakennus ja huvila länsipuolelta

rakennustyyppi: huvila, 1920-luku

Kuvaus: rek. 418-425-1-140, os. Kostinpolku 7, Suvimäki. Rantatontilla on 1920-luvulla rakennettu ja myöhemmin laajennettu huvilarakennus ja kaksi talousrakennusta. Rantaa on pengerrytetty. Tontti on erotettu kunnan omistamasta Hollon tilasta 1963.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Suvimäen huvila ja rantarakennukset kuuluvat Kirkkojärven rannalle Hollon sahan jälkeen, 1920/30-luvulla rakennettuihin huviloihin.

Alue: arvoluokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Kostinpolun ja Kuokkalankosken huvilat

Kuva: Rannanpuoleinen julkisivu

Hollon tilan Nokkatien rantatontit

Nokkatien eteläpuolen rantatonttien rakentaminen alkoi 1920-luvun loppupuolella, jolloin nykyisen uimarannan paikalla toiminut Hollon saha oli lopettanut toimintansa. Nykyisten Katepalintien ja Nokkatien paikalla oli sahan teollisuusrata. Antti Ahlströmin perustama Hollon saha toimi vuodesta 1888 aina 1920-luvulle saakka, jonka jälkeen tilan osti Lempäälän kunta. Kunta vuokrasi rannan tontteja asuin- tai huvilakäyttöön. Hollon tilaan kuuluneet rannan vuokratontit erotettiin yhtä lukuun ottamatta vuonna 1963 omiksi tonteiksi. Pihapiirit ja rakennukset ovat osittain uudistuneet ja rakennukset ovat nykyisin normaalissa asuinkäytössä. Päärakennukset ovat valmistuneet maailmansotien välillä, pääosin 1920-luvun lopun ja talvisodan välillä.

46. Hyssy

rakennustyyppi: asuinrakennus, 1940-l

Kuvaus: rek. 418-425-1-131, Hyssy, os. Nokkatie 5. Julkisivuiltaan uudistunut asuinrakennus on valmistunut 1930/40-luvulla.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Nokkatien 1920- ja 1940-luvun rakentaminen. Hyssy liittyy Hollon sahan jälkeiseen rakennusaikaan, kun kunnan omistamille rannan vuokratonteille rakennettiin mm. huviloita.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Nokkatien huvilat

47. Hollo

Kuva: huvila ja siihen liittyvä nuorempi rantarakennus

rakennustyyppi: huvila 1930/50-luku

Kuvaus: rek.418-425-1-314/6 Hollo, os. Nokkatie 7. Rantatontilla on 1930-luvulla rakennettu asuinrakennus/huvila ja sotien jälkeen rakennettu rantarakennus. Tontti on vuokrattu, pihapiiri kuuluu kunnan omistamaan uimarannan tonttiin.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Nokkatien 1920/30-luvun rakentaminen. Hollon tontti liittyy Hollon sahan jälkeiseen rakennusaikaan, kun rannoilta vuokratuille tonteille rakennettiin huviloita.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Nokkatien huvilat

48. Marttala

rakennustyyppi: huvila, 1920/30-luku

Kuvaus: rek. 418-425-1-130, os. Nokkatie 9. Tontilla on huvilarakennus sekä uudempia ranta- ja piharakennuksia. Marttala on erotettu kunnan omistamasta Hollon tilasta 1963.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Nokkatien 1920/30-luvun rakentaminen. Marttalan tontti liittyy Hollon sahan jälkeiseen rakennusaikaan, kun sahakäytöstä vapautuneille rannoille rakennettiin huviloita.

Alue: arvoluokka II, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Nokkatien huvilat

49. Kauppila

rakennustyyppi: huvila/rannan asuinrakennus, 1930-luku

rek. 418-425-1-129 Kauppila, os. Nokkatie 11. Rantatontilla on mahdollisesti vuonna 1938 valmistunut huvilarakennus. Peiterimavuoratun rakennuksen julkisivun symmetriassa, kissanpenkeissä ja frontonin päätykolmiossa näkyy vielä 1920-luvun niukan klassismin vaikutus. Rakennukseen liittyy matala, tasakattoinen kahden auton tallisiipi. Kauppila on erotettu kunnan omistamasta Hollon tilasta 1963.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Nokkatien 1920/30-luvun rakentaminen. Marttalan tontti liittyy Hollon sahan jälkeiseen rakennusaikaan, kun sahakäytöstä vapautuneille rannoille rakennettiin huviloita.

Alue: luokka II, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Nokkatien huvilat

50. Karikko

rakennustyyppi: huvila, talousrakennukset, 1920/30-luku

rek. 418-425-1-128 Karikko, os. Nokkatie 13. Rantatontilla on vaaleaksi maalatut, peiterimavuoratut huvila, talousrakennus ja rantarakennus. Huvilan rakennusvuosi on mahdollisesti 1927. Rannassa on kivipenkereitä. Karikko on erotettu kunnan omistamasta Hollon tilasta 1963.

Kuva: Karikon huvila, talousrakennus ja rantarakennus järveltä kuvattuna.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Nokkatien 1920/30-luvun rakentaminen. Karikon tontti liittyy Hollon sahan jälkeiseen rakennusaikaan, kun sahakäytöstä vapautuneille rannoille rakennettiin huviloita.

Alue: luokka II, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Nokkatien huvilat

51. Hollonnokka

rakennustyyppi: asuinrakennus/huvila, 1930

Kuvaus: rek. 418-425-1-138, os. Nokkatie 15. Rantatontilla on huvilan lisäksi viisi talous- ja rantarakennusta sekä vanhempi, muualta siirretty kesken-eräinen hirsikehikko. Ikkunat ovat sotien jälkeisiä muutoksia.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Nokkatien 1920/30-luvun rakentaminen. Hollonnokan tontti liittyy Hollon sahan jälkeiseen rakennusaikaan, kun sahakäytöstä vapautuneille rannoille rakennettiin huviloita.

Alue: luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat, Nokkatien huvilat

Hollon Hiidentien varren huvilat

Ahlström yhtiön omistama Hollon saha lopetti toimintansa 1920-luvulla, ja tila myytiin Lempäälän kunnalle. Rantatonttien vuokraaminen huvilatonteiksi alkoi tämän jälkeen, ja tontit rakennettiin pääosin 1920- ja 1930-luvuilla. Hollon huviloista Lehtoranta ja Korkeeranta ovat rakennustyylistä päätellen 1910-luvulta, joten ne saattavat liittyä myös sahan aikaan ja rakennuskantaan.

52. Lehtoranta

rakennustyyppi: huvila/rantarakennus, talousrakennus 1910/20-l

kuvaus: rek. 418-425-1-315 Lehtoranta, os. Hiidentie 25. Rantatontilla on 1900-luvun alkupuolella rakennettu huvila ja talousrakennus.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: arvoluokka: II Hollon rannan ja Hiidentien 1920/30-luvun huvilarakentaminen. Lehtoranta kuuluu samaan maisemaan laajemman huvila-alueen kanssa.

53. Leppäranta

rakennustyyppi: huvila/rantarakenus, 1920/30-luku

Kuvaus: rek. 418-425-1-132 Leppäranta, os. Hiidentie 21.

Rantatontilla on jyrkän rinteän päällä 1920-luvun klassismia edustava huvilarakenus ja rannassa uudempi sauna. Huvilan piha- ja rantajulkisivuilla on lasikuisti ja pylväikkö, joita korostavat päätykolmiolla varustetut frontonit. Rakennus on valmistunut 1920/30-luvulla. Hollon maille sijoittuva vuokratontti on erotettu omaksi vuonna 1963.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Leppäranta on edustava, 1920-luvun klassismia edustava huvilarakenus.

Alue: luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

Kuva: Leppäranta Hiidentien suunnalta kuvattuna. Pihan omena- ja marjapensaat ovat osa rakennusajan miljööttä.

54. Korkeeranta

rakennustyyppi: huvila ja rantarakennus, 1900-luvun alkup.

Kuvaus: rek. 418-425-1-133 Korkeeranta, os. Hiidentie 21. Rantatontilla on rapattu, 1900-luvun alun huvilarakennus, jonka jyrkkälapeinen, päistä aumattu katto tuo rakennukseen jugendin piirteitä. Rantaviivalle sijoittuvan huvilan lisäksi tontilla on korkealla sokkelilla varustettu ja rapattu talousrakennus. Huvilan kohdalla rantaa on pengerrytetty. Rakennus on tehty Hollon kantalosta vuokratulle tontille, omaksi tontiksi Korkeeranta erotettiin 1963.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Korkeeranta on merkittävä osa huvila-alueen kokonaisuutta. Jugendhuvila, rantarakennus ja pihapiiri muodostavat erittäin edustavan esimerkin aikakauden moni-ilmeisestä huvila-arkkitehtuurista.

Alue: luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

55. Sysimäki

Kuvat: vas. rannan ja oik. ylärinteen huvilarakennus

Rakennustyyppi: huvila ja rantarakennus, 1920/30-luku

Kuvaus: rek. 418-425-1-134 Sysimäki, os. Hiidentie 19. Sysimäen rantatontilla on neljä rakennusta, huvila/asuinrakennus, talousrakennus, kookas rantarakennus ja rantasauna. Ylärinteessä olevan, betonipilareiden varaan rakennetun kookkaan rakennuksen vaakapanelointi, räystäälistoitus, kissanpenkit, nurkkapilasterit, 4-ruutuiset ikkunat, frontonit ja avokuisti edustavat 1920-luvun niukkaa klassismia. Lähelle rantaa, betonisokkelille rakennetun kookkaan, lämmitettävän rakennuksen piirteinä ovat peiterima, 2x4 ruutuiset ja 6-ruutuiset ikkunat sekä avoräystäät, jotka viittaavat perinteiseen maaseudun rakentamiseen ja klassiseen perinteeseen. Maatalouden pajatoiminnan tarpeisiin viittaava Sysimäki-niminen tontti erotettiin omaksi vuonna 1963 Lempäälän kunnan omistamasta Hollon tilasta.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Sysimäki on osa rantavyöhykkeen huvilarakentamista, 1920/30-luvun pihapiiri.

Alue: luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

Lempäälän pappilan rantatontit

Hiidentien (nyk. Hinnonkuja) varrella sijaitsevat Hinnonmäki, Virtanen ja Kaskenmäki, Karinmäki ja Risukko sijaitsevat Lempäälän pappilalle kuuluneella maalla. Rannan rakennukset ovat 1900-luvun alkupuolelta, ennen niitä rantavyöhykkeellä sijaitsevat Lempäälän pappilan torppa ja pelto. Paikalla ollut pappilan torppa oli perustettu jo 1700-luvulla. Todennäköisesti torppa oli nimeltään Hinno, mutta sen tarkkaa sijaintia tai jäänteitä ei selvitetty.

56. Hinnonmäki

Kuva: rantarakennus järveltä

rakennustyyppi: huvila/rantarakennus n. 1930

Kuvaus: rek. 418-444-11-7 Hinnonmäki. Kirkkojärven rannassa on pieni lasikuistilla varustettu huvilarakennus. Mahdollisesti 1930-luvulla rakennetun rakennuksen pystyikkunat ovat korvautuneet sotien jälkeisillä vaakaikkunoilla. Tontin yläosassa olleen huvilan paikalla on 1970-luvulla rakennettu tiilivuorattu omakotitalo. Vuokratontti, erotettu omaksi tontiksi Pappilan maista 1963.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Hinnonmäen pieni rantarakennus on osa huvila-alueen maisemakokonaisuutta. Tontilla on pieni, rakenteiltaan uudistunut rantarakennus.

Alue: luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

57. Virtanen

Kuva: Huvila ja rantarakennus järvimaisemassa

rakennustyyppi: huvila, yhdistysten vapaa-ajanviettopaikat, 1920-luku

Kuvaus: rek. 418-425-11-266, os. Hinnonkuja 11. Virtasen pihapiirissä sijaitsevat 1920/30-luvulla rakennetut huvila, rantasauna ja tallirakennus. Rakennukset muodostavat yhtenäisen ja hyvin säilyneen kokonaisuuden. Rakennukset ovat osittain jakamattomalla yhteismaalla. Virtanen on erotettu pappilan maista 1924/2008.

Kuvat: Rakennusajan niukka klassismi näkyy rakennusten julkisivuissa.

Rakennukset on rakennettu Lempäälän Pappilan maille 1920-luvulla. Pihapiiri on ollut vapaakirkon työntekijöiden vapaa-ajan käytössä vuodesta 1943. Oikeanpuoleisessa kuvassa on huvilan tallirakennus. Kuvassa oikealla näkyy rantaan johtava polku, joka ennen huvila- ja taajamakautta yhdisti rannan, pappilan torpan ja pappilan pihapiiriin.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Huvila, rantarakennus ja autotalli muodostavat yhtenäisen ja hyvin säilyneen kokonaisuuden, joka liittyy Pappilan maankäytönhistoriaan. Aikakauden rakentamista edustava kokonaisuus on keskeinen osa laajempaa Hiidentien ja Kirkkojärven huvila-alueita.

Alue: luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

58. Kaskenmäki

Kuva: uudehko rantarakennus ja kaksi keltaiseksi maalattua entistä huvilarakennusta, 9b ja 9a järveltä kuvattuna.

rakennustyyppi: Huvilat/rannan asuinrakennuksia ja talousrakennuksia, 1800/1900- I vaihde, mahd. 1910-luku

Kuvaus: rek 418-444-12-9 Kaskenmäki, os. Hinnonkuja 9 a ja b. Tontilla on kaksi, 1900-luvun vaihteessa rakennettua asuinrakennusta, vanha talousrakennus ja kaksi uudempaa talousrakennusta. Tiiviin pihapiirin muodostavien asuinrakennusten mittakaava, vuoraus, T-ikkunat ja koristeellinen vuorilaudoitus viittaavat 1800-luvun lopun kertaustyyliin, lähinnä uusrenessanssiin. Muutoksista ja laajennuksista huolimatta rakennukset ovat säilyttäneet 1900-luvun alun ominaispiirteet. Pappilan vuokratontilla sijainneet maat on erotettu omaksi tontiksi 1963.

Historia: Kotiseutuni-kirjan mukaan Kaskenmäen asuinrakennukset rakennuttivat Lempäälän kirkkoherran (1872-1904) K.P. Grönroosin tyttäret 1900-luvun alkupuolella. Rakennuksista 9a olisi näiden tietojen mukaan valmistunut 1912 ja laajennettu ruokahuoneella 1920 sekä ulkokuistilla 1985. Vanhimpaan osaan käytettiin mahdollisesti vanhan pappilan hirret.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Kaskenmäen kaksi asuin/huvilarakennusta ovat näkyvä osa huvilalueen maisemakokonaisuutta. Pappilan historiaan liittyvät vanhat asuin- ja talousrakennukset edustavat 1900-luvun alun rakentamista.

Arvoalue: luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

Kuva: Pihapiiri itäpuolelta 9 a ja 9 b sekä vanha, punainen talousrakennus

59. Karinsivu

Kuva: Rapattu huvilarakennus länsipuolelta.

rakennustyyppi: huvila, 1930-l.

Kuvaus: rek. 418-444-13-2, os. Hinnonkuja 7. Tontilla on huvila, autotalli ja rannassa kookas hirsinen rantarakennus. Todennäköisesti 1930-luvulla rakennetun rapatun huvilarakennuksen nurkkapilasterit, vaakalistat ja umpiräystäät edustavat niukkaa klassismia, 3-jakoiset ikkunat jo funktionalismia. Karinsivu on erotettu pappilasta 1963.

Kuva: Karinsivun kookas rantarakennus, taustalla näkyy Risukon huvila

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Karinsivun 1920/30-luvulla rakennetut huvila ja rantarakennus ovat osa rannan huvila-aluetta.

Alue: luokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

60. Risukko

Kuva: Risukon huvila, portti edustaa sotien jälkeistä metallinkäsittelyä.

rakennustyyppi: huvila 1920/30-luku

Kuvaus: 418-444-12-10 Risukko, os. Hinnonkuja 5. Rantatontilla on päätykuistilla varustettu huvilarakennus ja rantarakennus 1920/30-luvulta. Pappilan maille rakennetun Risukon tontti on erotettu pappilasta 1963.

Kuva: Risukon lasikuisteilla varustetut huvila ja rantarakennus järveltä kuvattuna.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: Risukko on osa huvila-aluetta, rantatontilla on hyvin säilynyt, ajan puurakentamista edustava tiivis huvilan pihapiiri 1920- ja 1930-luvulta.

Alue: arvoluokka I, Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat

Herralan Liuhan tilan huvilat

Vilpola ja Kallioranta sijoittuvat edellä esitellyn yhtenäisen huvila-alueen eteläpuolelle erilliskohteiksi. Rakennukset ja ympäristö ovat merkittävästi muuttuneet taajamakaudella.

61. Vilpola

Kuva: Vilpolan talousrakennus ja rakennuksen perusmittakaava edustavat vielä kohtuullisesti 1920/30-lukua. Tampereentien kehittäminen taajamakaudella on puristanut Vilpolan tiepenkereen ja rannan väliin.

rakennustyyppi: huvila 1920/30-I

Kuvaus: rek. 418-406-3-25, os. Tampereentie 41. Vilpola Tampereentien ja rannan välisellä hyvin kapealla tontilla on 1930-luvulla rakennettu asuinrakennus. Vilpola on erotettu Liuhan talosta 1930.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka: III, Vilpola edustaa 1920- ja 1930-luvun huvilarakentamista, maisemallisesti osa Kirkkojärven huvila-aluetta.

62. Kallioranta

Kuva: Rakennus Kirkkojärven puolelta kuvattuna.

rakennustyyppi: huvila, 1920/30-luku

Kuvaus: rek. 418-406-3-27 Kallioranta, os. Tampereentie 37. Julkisivujen osalta merkittävästi uudistuneen rakennuksen tontti on erotettu Liuhan talosta 1932.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka III, Kallioranta kuuluu 1920- ja 1930-luvun Kirkkojärven huvila-asutukseen. Julkisivuiltaan merkittävästi uudistunut rakennus liittyy laajempaan huvila-asutuksen ilmiöön. Rakennuksella on lähinnä maisemahistoriallisia arvoja.

3.1.8 Lempäälän pappilan kulttuurimaisema

Kuokkalan ja Moision maakirjakylien ohella Lempäälän pappilan asuintontilla keskiajalle ulottuvan asutushistoria. Pappilan asuintontti ja rintapellot sijoittuvat Kuokkalan ja Herralan kyläalueiden väliin, Kuokkalankosken maisemaan. Pappilan laajat Kuokkalankoskeen ja Kirkkojärveen rajautuvat pellot sijaitsevat sen asuintontin pohjois- ja eteläpuolella. Pappilan kaava-alueella olleita torppia olivat mm. Hinno ja Rajasilta. Kirkollisverojen vuoksi Pappilan pellot eivät muodostaneet kirkolle tai papille elintärkeää elinkeinoa, joten sotien jälkeen keskeisellä paikalla, Hiidentien, Tampereentien ja rautatien varrella sijaitseva pappila muodosti merkittävän rakentamisalueen jälleenrakennus- ja taajamakaudella. Pappilan kulttuurimaisemaan ei liity enää merkittäviä maisema tai aluearvoja. Virkatalon tilakeskuksesta on säilynyt päärakennus sekä erilliskohteina Rovastila ja Appilanpappila.

Pappilan maille sijoittuvat kohteet:

Perinteiset kohteet: 63. pappilan virkatalo.

Pappilan maille on rakennettu merkittävässä määrin huviloita, pienasutusta, jälleenrakennuskauden omakotitaloja sekä taajamakauden kerrostaloja.

Hiidentien ja Kirkkojärven huvilat ja rantarakentaminen: 56. Hinnonmäki, 57. Virtanen, 58. Kaskenmäki, 59. Karinsivu, 60. Risukko. Hiidentien pienasutus: 35. Lundan ja 36. Toiva.

Jälleenrakennus- ja taajamakauden kohteita 66. Leipomo, 69. Sähkön liiketalo ja 70. Harakkalan kerrostaloalue.

63. Lempäälän pappila

Kuva: Vuonna 1903 valmistunut ja 2012 remontoitu Lempäälän pappila kertoo yli 500 vuotta jatkuneesta kirkko- ja asutushistoriasta. Pappila muodosti aina toiseen maailmansotaan saakka papin virka-asunnon, maatilan ja seurakunnan hallinnon.

rakennustyyppi: pappilan virkatalo, asuinrakennus, 1903, ark. Berndt Blom

Kuvaus: Pappila, rek. 418-444-1-79, os. Rovastintie 3. Pappilan vuonna 1903 valmistunut päärakennus sijaitsee Majauslahden rannalla, jossa pappila on sijainnut jo 1400-luvulta alkaen. Nykyisin muutaman hehtaarin tonttia rajaavat rautatie, Kuokkalankoski ja palvelutalon tontti. Pappilan virkatalon lisäksi alueella on säilynyt lähinnä puutarhan ja kellarin jäänteet. Ympäristöä leimaavat metsittyneet pellot, parkkipaikka, palvelutalon matala hallintorakennus ja rivitaloalue. Pappilan itäpuolelle ovat seurakunnan hallintoon liittyvät Rovastila ja Appilanpappila. Kivijalalle rakennettu, vinkkelinmuotoinen asuinrakennus edustaa 1800-luvun jälkipuoliskon kertaustyyliä, jossa uusrenessanssin julkisivuvuoraukseen liittyy yksityiskohtia karelianismista. Rakennus on säilynyt ja kunnostettu julkisivuiltaan erinomaisesti aikansa asuun.

Pappilan pihapiirin ulkopuolelle sijoittuvia pappilan entisiä asuinrakennuksia

418-444-1-84 Rovastila

418-444-1-85 Appilanpappila

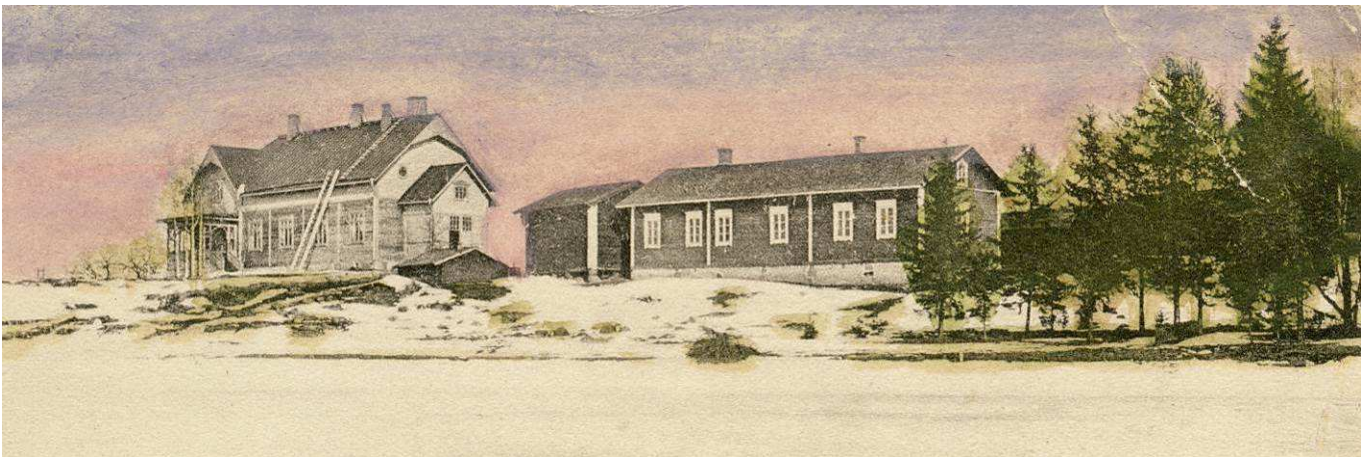
Historia: Lempäälä ja Vesilahti erkanivat omiksi seurakunnikseen 1400-luvun alkupuolella. Lempäälän kirkkirkko valmistui 1420-luvulla, kirkkoherrasta ja pappilasta on mainintoja jo 1400-luvulta. Pappilalle erotettiin maat Majauslahden rannalta vastapäätä Kuokkalan suurkylää. Pappilan useasti rakennettu pihapiiri onkin säilynyt aina nykypäiviin saakka vanhalla paikallaan. Nykyinen pappila valmistui 1903, jolloin se korvasi samalla paikalla olleen, ilmeisesti 1750-luvulla rakennetun päärakennuksen. Tätä ennen v. 1699 rakennettu pappila oli sijainnut nykyisen rakennuksen eteläpuolella. Nykyisen pappilan suunnitteli tamperelainen arkkitehti Berndt Blom, joka oli jo suunnitellut Lempäälän kirkon korjauksen ja muutostyöt muutamaa vuotta aikaisemmin. Pappilan urakoi Kustaa Toivonen. Kirkkoherran uusi asuinrakennus valmistui 1960-luvulla, jonka jälkeen vanha pappila jäi leirikäyttöön. Rakennuksen säilyttävä remontti valmistui 2012.

Pappilalla oli 1800-luvulla Rajasilta, Hinno, Murto ja Sääksjärvi -nimiset torpat, joista yksi sijoittui kaava-alueella Kirkkojärven rantaan. Pappilan maille rakennettiin Hiidentien varteen muutamia huviloita ja mäkitupia. Jälleenrakennuskaudella pappilan maille rakennettiin lukuisia omakotitaloja ja edelleen 1970-luvulla Harakkalan kerrostaloalue.

Kartta: Pappilan pihapiiriä 1920-luvulla, jolloin virkatalon ja puutarhan lisäksi pihapiiriä leimasivat maatalouden asuin- ja talousrakennukset. Pihapiiriä rajasivat pellot, jotka ulottuivat Sarvikasjärvestä aina Kirkkojärveen asti. Nykypäiviin rakennuksista on säilynyt vain asuinrakennus sekä puutarhan ja kellarin vähäiset jäänteet. Lähde: Kuokkalan ja Pappilan uusjaon kartta, mittaukset 1920-luvulla, KA.

Ympäristö: parkkipaikka, palvelutalon 1960/80-l rivitalot, metsittyneet pellot ja rannat, vanhaan pihamiljööseen kuuluneesta puutarhasta on säilynyt muutamia omenapuita. Pappilan rakennuksiin kuuluvat omiksi tonteiksi erotetut asuinrakennukset Rovastila ja Appilanpappila.

Kuva: Väritetty postikortti v. 1904. Pappilan oikealla puolella näkyvät työväen asuinrakennus, aitta ja kellarirakennus. Maatalouden päättymisen jälkeen taustan pellot ja avoin ranta ovat metsittyneet eikä virkatalolla ole enää maisemallista asemaa Kuokkalankosken maisemassa. Lähde: Lempäälän kunta.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka I. (asuin- ja virkatalo) Seurakunta-, rakennus- ja asutushistoria. Kirkon ja maakirjakylien kylätonttien, kantatalojen ja Hiidentien ohella pappilarakennus ja Majauslahden asuintontti edustavat voimakkaasti muuttuneessa maisemassa vanhinta, aina keskiajalta asti jatkunutta asutusta. Arkkitehti Berndt Blomin suunnittelema ja 1903 valmistunut pappila edustaa 1800- ja 1900-luvun vaihteen eri tyyleistä lainailevaa arkkitehtuuria.

Toimenpiteet: Päärakennuksen asemaa historiallisessa koskimaisemassa tulisi vahvistaa. Maiseman umpeutuessa taajamakaudella rakentamisen ja metsittymisen seurauksena on päärakennuksen asema supistunut. Nykyinen pihapiiri ei tue historiallista miljöötä.

Kuva: Pappilan päärakennus 1900-luvun alkupuolella, rakennuksen pihaa ja puutarhaa rajaa talouspihan suuntaan säleaita. kuvälähde: Lempäälän kunta.

3.2 Moderni rakennusperintö

Perinteinen kylä- ja maatalousmaisema elinkeinoineen alkoi muuttua 1800-luvun jälkipuoliskolla, kun ryhmäkylät alkoivat hajota ja vesistöjen ja rautateiden lähistöille alkoi ilmaantua teollisuuslaitoksia, huviloita sekä erilaisia teollisuus- ja asemakyliä. Kauppoja, kouluja ja seurataloja rakennettiin. Rakentaminen säilyi perinteisenä puu- ja hirsirakentamisena aina 1900-luvun ensimmäiselle puoliskolle saakka. Poikkeuksia tästä olivat kivinavetat, joista mm. Ollilan navetta kertoo karja- ja rahatalouden kehityksestä maaseudulla.

Varsinainen rakentamisen murros tapahtui Lempäälässä sotien jälkeen jälleenrakennuskaudella. Tällöin rakennettiin ensimmäiset pelloille sijoittuvat omakotialueet, joiden katulinjat ja puolitoistakerroksiset tyyppitalot, ns. rintamamiestalot, enteilevät jo tulevaa taajamarakentamista. Rakentaminen oli edelleen pääosin puurakentamista, ja käsityöllä oli keskeinen rooli. Jälleenrakennuskausi muuttui 1960-luvulla taajamarakentamisen kaudeksi, jolloin Tampereentietä seuraava autoliikenne, kunnallistekniikka sekä Tampereen kasvu alkoivat määrittää yhä enemmän Lempäälän taajamarakennetta. Teolliset materiaalit ja rakennustavat yleistyivät.

3.2.1 Jälleenrakennuskauden kulttuuriympäristöt

5 rakennuskohdetta, ei yhtenäisiä aluekokonaisuuksia

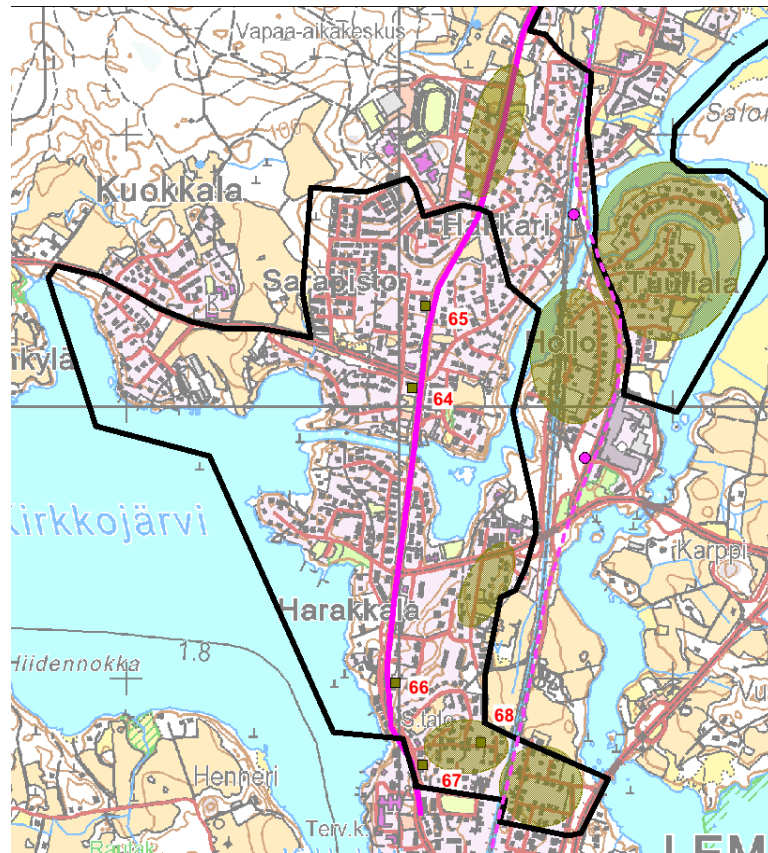
Jälleenrakennuskauden kulttuuriympäristöt käsittävät tuotanto- ja kaupparakennuksia Tampereentien varressa sekä rautatien varrelle keskittyneitä omakotialueita, kuten esim. Hakkari, Tuuliala, Hollo, Tarikanmäki ja Ryynikkälä. Alueiden rakentaminen on jatkunut nykypäiviin saakka, joten yleiskaavassa huomioitavia aluekokonaisuuksia ei ole.

Jälleenrakennuskaudella (1945–1959) juuri ennen sotia valmistunut Tampereentie veti puoleensa kauppaa ja tuotantolaitoksia, joista hyviä esimerkkejä kaava-alueella ovat Hakkarin kauppa, Yrittäjätalo ja Leipomo. Rakennusmassoiltaan matalina, julkisivuiltaan pelkistettyinä ja rapattuina ne enteilivät jo alkavaa rakentamisen murrosta, modernisaatiota ja taajamakautta.

Aikakauden omakotiasutuksen sijoittumiseen vaikuttivat myös maanomistus ja maatalouden tarpeet. Tampereentien varteen asutusta syntyi Hakkarin metsäiseen ylärinteeseen sekä Hollon, Tuulialan, Ryynikän ja Tarikanmäen alueille, jotka olivat pappilan ja kunnan omistuksessa. Myös rautatien pysäkit ja työpaikkojen sijainti ohjasivat asumista. Vasta 1960-luvun autojen yleistyminen vapautti rakentamisen.

1900-luvun alkupuolella alkanut Suomen autoistuminen katkesi sotavuosiin. Juuri ennen sotia ehdittiin rakentaa Suomen ensimmäiset valtatie. Samaan maantieliikenteen kehityksen historiaan liittyy Tampereentien oikominen, jolloin se korvasi vanhan ja mutkaisen Hiidentien. Sotien jälkeisinä pulavuosina rautatiet ja linja-autot edustivat maantieliikenteen tehokkainta kuljetusvälinettä. Rautatien lukuisat pysäkit palvelivat paikallisliikennettä ahkerasti. Kaava-alueella radan varrella olivat Moisio, Hakkarin ja Hollon pysäkit.

Jälleenrakennuskauden kohteet ja alueet

Tumman vihreä neliö = jälleenrakennuskauden rakennuskohteita: 64. Hakkarin kauppa, 65. Yrittäjäatalo, 66. Leipomo, 67. Helluntaiseurakunta, 68. Stålborg Oy:n leipomo. Aniliini viiva = Tampereentie, Aniliini katkoviiva = rautatie, aniliinit pisteet = rautatien pysäkkejä. Tummanvihreä rasteri = jälleenrakennuskauden omakotialueita

Kulttuurihistorialliset arvot:

Jälleenrakennuskauden kohteet ja alueet muodostavat taajamarakenteessa hyvin tunnistettavan, joskin hajanaisen ilmiön. Tampereentien rakennuskohdeilla on keskeinen rooli alkavan taajamarakentamisen kerrostumana. Omakotialueet kertovat nykyisinä seka-alueinakin jälleenrakennuskauden rakentamisesta ja historiasta.

Toimenpiteet: Tampereentien kohteet tulisi huomioida tarkemman kaavataason inventoinneissa ja suunnitelmissa. Jälleenrakennuskauden omakotialueisiin sisältyy pienempiä aikakauden rakentamista edustavia kokonaisuuksia tai katumaisemia, jotka olisi hyvä huomioida tarkemman kaavataason inventoinneissa. Myös nuoremmat, yhtenäiset kokonaisuudet olisi hyvä huomioida inventoinneissa.

64. Hakkarin kauppa

rakennustyyppi: liike- ja asuinrakennus, 1960, laaj. eteläp. 1960-l

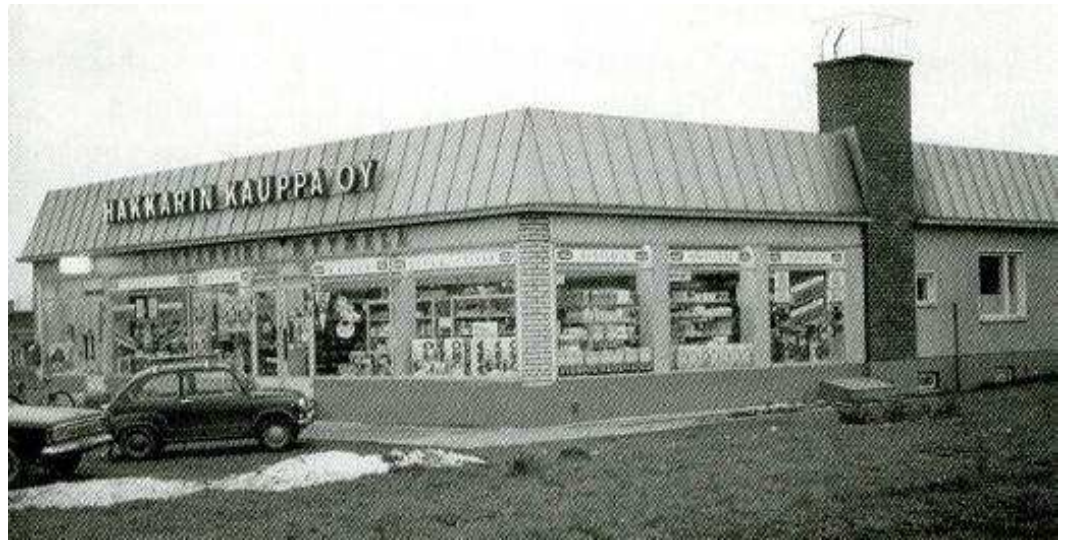
Kuva: Hakkarin kauppa, nykyinen Sale, maaliskuussa 2013. Rakennuksen kokonaisilme on säilynyt, vaikka julkisivun jäsentely on saanut uudempiä lisiä. Alkuperäiset näyteikkunat menettivät merkityksensä 1970-luvulla tavaramäärien kasvaessa. Ikkuna-aukkoja on muurattu ja teipattu umpeen ja ikkunat ovat saaneet rakennusajalle vieraan ruutujaon, mikä on heikentänyt rakennuksen julkisivun horisontaalisuutta ja rytmitystä. Myös julkisivun rappaus on uusittu. Talotekniikan kehitys näkyy kookkaana ilmastointilaitteena julkisivussa. Parkkialue on sijoitettu rakennuksen taakse.

Kuva: Rakennus palasi kauppatoimintaan 2000-luvulla, lisäyksiä julkisivussa ovat päädyn sisäänkäynti ja julkisivun katos.

Kuvaus: rek 418-425-17-6 Tienhaara, os. Pirkkalantie 4. 1960-luvun alkupuolella valmistunut liikerakennus, jonka taitekatto ja horisontaaliset julkisivut edustavat hyvin 1950-luvun modernisoituvaa liikerakentamista. Yksikerroksisessa rakennuksessa on taitteinen pulpettikatto, rappaus ja vaakaikkunat.

Historia: Hiidentie uudistettiin 1930-luvulla ja maantie Anian suuntaan 1950-luvulla, jolloin liikenteen solmukohta siirtyi Kuokkalan kylästä sen koillispuolen kyläpellolle. Uuteen liikenteen risteykseen sijoittui vuonna 1960 Hakkarin liike- ja asuinrakennus. Rakennusta laajennettiin 1960-luvulla eteläpäädyssä. Useiden kauppiaiden lisäksi rakennuksessa on toiminut posti ja kampaamo. Rakennus siirtyi 1990-luvulla insinööritoimisto Etecolle ja nykyisin tiloissa toimii Sale. Tontti on erotettu Kanta-Hakkarista 1964.

Hakkarin kaupan nauhamaista, modernia julkisivua näyteikkunoineen 1960-luvulla ennen rakennuksen eteläpään laajennusta. Kuva: Myllyjen ja museoiden Kuokkala -teos/ alkup. kuva Gertie Ylinen.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka III, Liike- ja asuinrakennus 1960. Taajamakauden alku, moderni rakennusperintö, kaupan kehitys kaava-alueella. Uuden päätien (1938) varteen 1960 valmistunut, alkujaan suurilla näyteikkunoilla varustettu liikerrakennus edusti valmistuessaan aikakauden muuttuvaa ja modernisoituvaa rakennustapaa sekä kaupan tilojen ja arkkitehtuurin kehitystä. Muutoksista huolimatta alkuperäinen arkkitehtuuri ja jäsentely ovat hahmotettavissa rakennuksen ulkoasussa.

65. Yrittäjätalo

rakennustyyppi: asuin- ja tuotantorakennus, 1950/1960-luku

Kuvaus: rek. 418-425-6-201 Kuusimäki ja rek 418-425-6-219 Pelto, os. Tampereentie 59. Tampereentien varrella olevalla tontilla on satulakattoinen, rapattu asuinrakennus, johon liittyy pitkä, loivalla satulakatoilla kahdessa vaiheessa rakennettu rapattu siipirakennus. Vanhempi pohjoisosa on rakennettu vuonna 1958, laajennus 1960-luvun alkupuolella. Rakennuksen tontit on erotettu Hakkarista, Kuusimäki 1958 ja Pelto 1962.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka III, Jälleenrakennuskausi, taajamakauden alku, moderni rakennusperintö. Uuden pääväylän varteen 1958/1960-l rakennettu asuin- ja tuotantorakennus edustaa aikakauden selkeätä ja niukkaa arkkitehtuuria sekä alkavaa taajamakautta.

66. Leipomo

rakennustyyppi: tuotanto-, asuin ja talousrakennuksia 1940- ja 1950-luvuilta.

Kuvaus: rek. 418-444-19-5 Leipomo, Tampereentie 34. Tontilla on sora-kuoppaan sijoittuva leipomorakennus ja sen autotalli, sekä ylärinteessä asuinrakennus ja talousrakennus. Rakennukset ovat 1940- ja 1950-luvuilta. Rakennukset rakennettiin alkujaan pappilalta vuokratulle tontille. Omaksi, Leipomo-nimiseksi tontiksi rakennukset erotettiin Kunnanmaa-nimisestä tilasta 1973.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka III, Jälleenrakennuskausi, taajaman alkuvaihe, moderni rakennusperintö. Uuden pääväylän (1938) varteen jälleenrakennuskaudella rakennettu pihapiiri asuin- ja tuotantorakennuksineen.

67. Helluntaiseurakunnan talo

Kuva: Helluntaiseurakunnan talo Tampereentien varrella. Erityisesti salin sisältävä pääosa on säilynyt ajalle tyypillisessä niukkailmeisessä asussa.

Kuvaus:rek. 418-431-8-6 Mäenpää, os. Rypyntie 8. Helluntaiseurakunnan rukoushuone Betel valmistui vuonna 1952. Satulakattoinen, korkealla salitilalla varustettu rakennus on vuorattu vaakalaudoituksella. Sisäänkäynti on rakenteiltaan uudistunut. Helluntailaisuus vahvistui Lempäälässä 1920-luvulla, jolloin sen asema oli vahva Ahtialan kylässä. 1930-luvun taantuman ja sotien jälkeen Lempäälään rakennettiin varsinainen rukoushuone ja seurakunta perustettiin vuonna 1954. Mäenpää-niminen tontti erotettiin Lempoisten kylän Tarikan kantatilasta vuonna 1924, joten paikalla oli ennen rukoushuonetta todennäköisesti mäkitupa-asutusta. Ympäristössä on edelleen Hiidentien ja Tarikanmäen vanhaa mäkitupa-asutusta ja työväentalo.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka III. Jälleenrakennuskauden julkinen rakentaminen, kokoon-tumistilat. Helluntaiseurakunnan talo edustaa viereisen työväentalon ohella Hiidentien/Tampereentien näkyvää julkista rakentamista. Rakennuksen ajalle tyypillinen selkeä arkkitehtuuri on edelleen nähtävissä.

Kuva: Hiidentien/Tampereentien julkista rakentamista kolmelta aikakaudelta, 1900-, 1950- ja 1970-luvuilta. Työväentalon ja helluntaiseurakunnan talon väliin jää 1974 rakennettu tasakattoinen, tiilivuorattu liikerakennus, joka muutettiin 1980-luvulla opetustiloiksi ja 1992 nuorisotaloksi (nyk. Snadi).

68. Ståhlbergin leipomo

rakennustyyppi: asuin- liike- ja tuotantorakennus, 1950/60-luku

Kuvaus: rek. 418-431-8-30 Aropelto, os. Tarikantie 13. Tarikanmäelle sijoituvalla tontilla on rapattu 2-kerroksinen rakennus, jota on laajennettu matalilla kylkiäisillä. Rappaus, vaakaikkunat, portaat, kaiteet ja katos edustavat sodan jälkeisen niukan arkkitehtuurin piirteitä. Tarikanmäen rakentaminen alkoi sodan jälkeen, kun rakentamattomalle pelto- ja mäki-alueelle lohkottiin omakotitontteja. Aropelto-niminen tontti on erotettu Tarikan kantatalosta 1951.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka III, Tarikanmäen/Tarikantien rakentaminen alkoi sotien jälkeen, Ståhlbergin asuin-, liike- ja tuotantorakennus edustaa jälleenrakennuskauden rakentamista.

3.2.2 Taajamakauden kulttuuriympäristöt

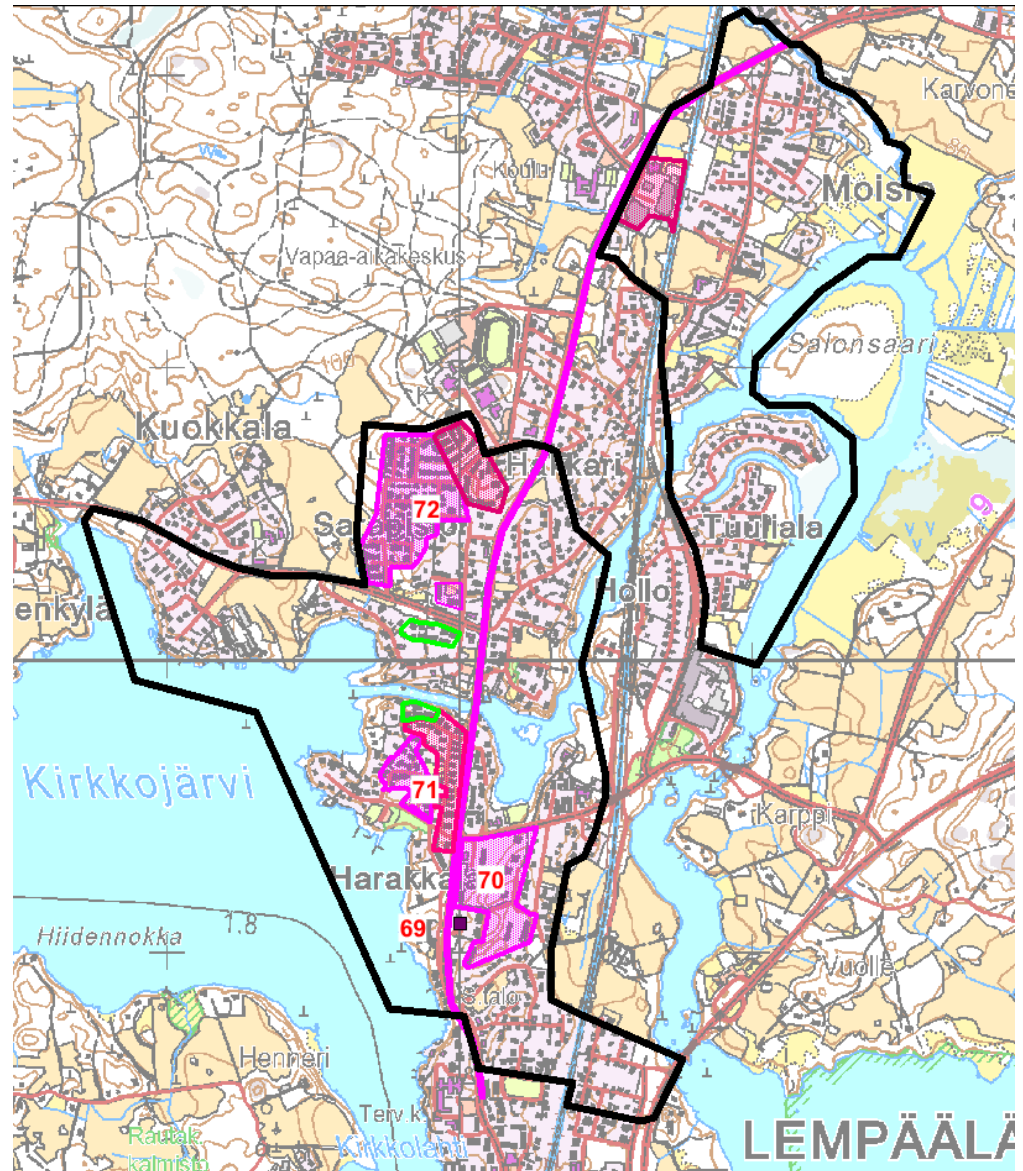
1 kohde, aluekokonaisuuksia

Kuvaus: Taajamakauden rakentaminen on keskittynyt kaava-alueella Tampe-reentien varrelle, johon nauhamaisena rakenteena kaavoitettiin rivi-, kerros- ja omakotitalotontteja sekä pieni teollisuusalue Moisioon. Sodan jälkeen alkanut kaavoitus seurasi ajan funktionalistisia ihanteita, erotellen selkeästi eri toiminnot; asumisen, palvelut, teollisuuden ja virkistykseen. Hakkarinmäkeen rakennettiin vesitorni, koulu, liikuntahalli, urheilukenttä, hiihtoladut ja palo-asema, jotka pääosin valmistuivat 1970- ja 1980-luvuilla. Aluerajauksilla on rajattu ajallisesti yhtenäisiä 1970-, 1980- ja 1990-lukujen rakennusalueita. Nuoremmat ympäristöt on jätetty inventoinnin ulkopuolelle. Rakentaminen keskittyi aikaisemmin rakentamattomille alueille, kylien kantatalojen ja pappilan pelloille ja niihin liittyville metsäalueille.

kulttuurihistorialliset arvot: Lempäälän taajamarakentamisen kerrostumia kylien pelto- ja metsämaisemissa. Taajamarakentaminen keskittyi Tampe-reentien varrelle, johon rakentuivat omakoti- rivitalo- ja kerrostalojen ohella myös palvelut, kunnallistekniikka ja teollisuus. Inventoinnissa esitellyt taajamakauden alkupuolen rakentaminen muodostaa ajallisesti yhtenäisiä aluekokonaisuuksia, jotka edustavat havainnollisella tavalla 1970-, 1980- ja 1990-lukujen rakentamista sekä ajanjaksolla tapahtuvia muutoksia.

Toimenpiteet: kerrostumien inventointi, arvottaminen ja rakennustapaohjeet

Taajamarakentamisen alueita 1960-luvulta 1990-luvun alkuun

Kartta: Taajamakauden kohteet ja alueet: 69. Sähkön liiketalo, 70. Harakka-
lan kerrostaloalue, 71. Lastenkodintie-Ollilantie-Koskenranta, 72. Sarapiston
omakotialue. Ajallisia kerrostumia on eroteltu rasterin värillä: aniliini = 1970-
luku, punainen = 1980-luku, vihreä = 1990-luvun alku, mm. Kuokkalan kylää
rajaavat Koskenranta ja Rekolantanhua.

69. Sähkön talo

Selkeä horisontaalinen massoittelu ja teolliset, monipuoliset julkisivumateriaalit tekevät Sähkön talosta aikakautensa hyvän edustajan.

rakennustyyppi: liike- ja asuinrakennus, 1966

Kuvaus: rek. 418-444-13-1 Sähkö, os. Tampereentie 40. Tampereentien varrella olevalla tontilla on kaksikerroksinen asuin- ja liikerakennus. Asuin- ja liikeosan lisäksi varastosiiven käsittävässä rakennuksessa on käytetty tyypillisiä 1960-luvun teollisia materiaaleja. Rakennuksessa on pulpettikatto, nauhamaisen ikkunat, asbestisementtilevyvuoraus ja kahitiilestä muuratut päädyt. Sähkön tontti on erotettu Pappilasta vuonna 1964. Rakennus edustaa kaava-alueella harvalukuista 1960-lukua.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Kohde: luokka III, Lempäälän taajamarakentamisen alkuvaiheet. Taajaman pääväylän varteen rakennetun Sähkön liike- ja asuinrakennuksen arkkitehtuuri ja teolliset rakennusmateriaalit edustavat hyvin 1960-lukua.

Julkisivun asuin- ja liiketilojen taakse sijoittuva erillinen varastosiipi lastaussilltoineen kertoo 1960-luvun autoistuvasta maailmasta.

70. Harakkalan kerrostaloalue

Lempäälän Harakkalan ja Tampereentien maisemia

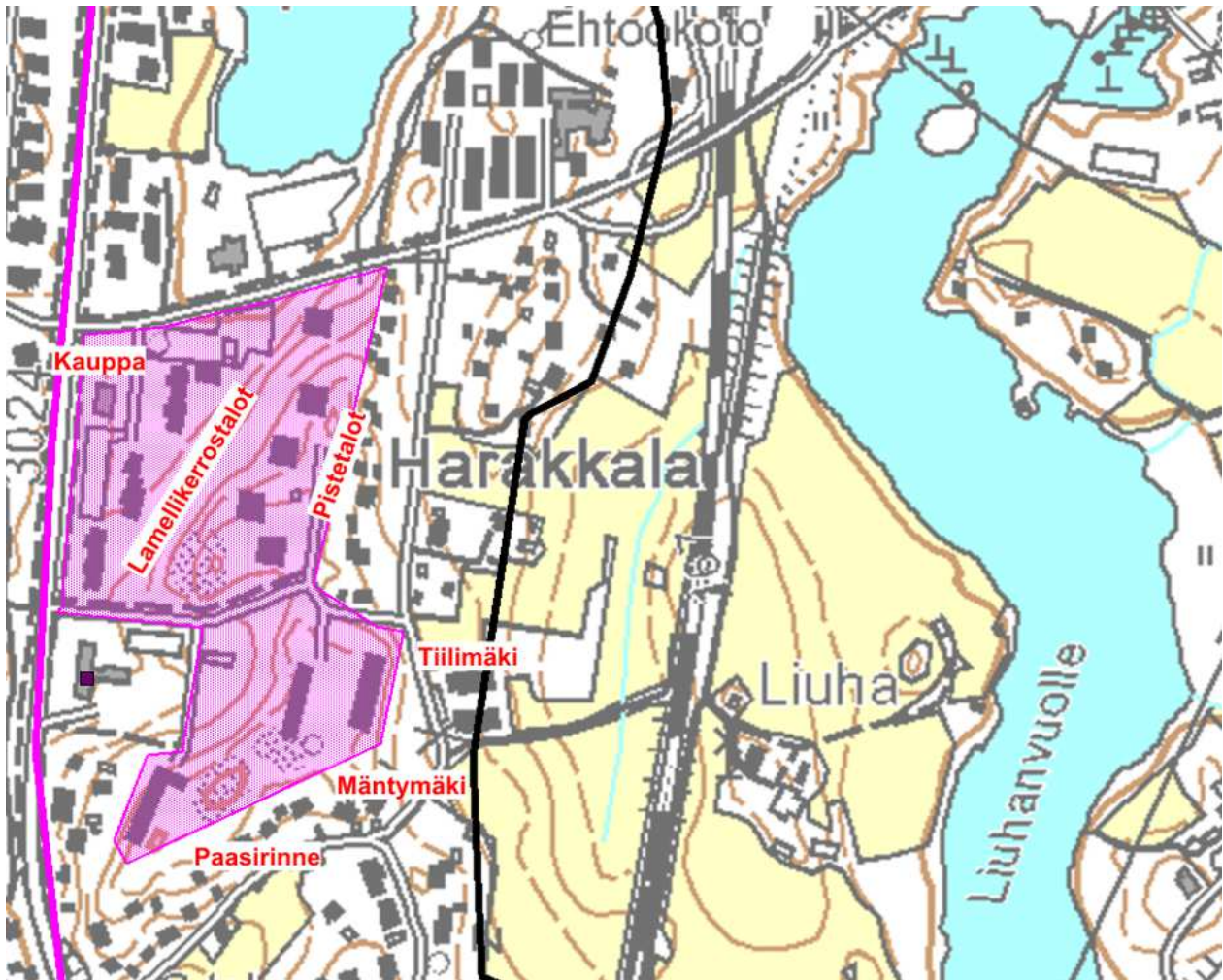

Kuva: Harakkalan kerrostaloalue Tampereentien varrella, vasemmassa alareunassa näkyy Pappilan pellolle 1970-luvulla rakennettuja lamellikerrostaloja, Sähkön matala asuin- ja liiketalo 1960-luvulta sekä kaksi 2000-luvun kerrostaloa. Ylhäällä metsäharjulla näkyvät Tiilimäen ja Mäntymäen lamellikerrostalot ja yksi pistetalo. Lähde: Lempäälän kunnan ilmakuvat. Oikeassa reunassa näkyy heikosti Hiidentien linjaus ja rannan vanhoja kesähuviloita. Lähde: Lempäälän kunta.

rakennustyyppit: pieni taajamarakentamisen alkuvaiheen aluerakennuskohde, 1970-luvun rakentaminen: kerrostaloja, kauppa ja rivitalo.

Kuvaus: Tampereentien varrelle, Lempäälän kuntakeskustan pohjoispuolelle, rakentui vuosina 1972–1981 kerrostaloalue, joka käsittää viisi kolmikerroksista lamellikerrostaloa, viisi kuusikerroksista pistetaloa sekä kaksi erillistä lämpökeskusrakennusta. Näiden lisäksi alueelle tuli kaupparakennus ja harjulle samaa aikakautta edustava rivitalo. Elementtirakentamista edustava ja epäyhtenäinen alue rakentui vaiheittain, pieniä aluekokonaisuuksia edustavat harjulla väljän metsälähiön piirteitä omaavat viisi pistetaloa sekä Tiilimäen ja Mäntymäen kerrostalot. Tampereentien varren pellolle rakennetut kolme lamellikerrostaloa ja kaupparakennus parkkipaikkoineen edustavat jo säännöllisempää, kompaktikaupunkia muistuttavaa rakennustapaa. Alueen lounaiskulmalle sijoittuu 1960-luvulla rakennettu liiketalo sekä kaksi 2000-luvun kerrostaloa.

Kartta: Harakkalan kerrostalot, rivitalo ja kauppa 1972–1981

Kartta: Aniliiniin rasteriin sisältyvät 2000-luvulla Mäntymäen länsipuolelle rakennetut kerrostalot, jotka puuttuvat kartasta.

Historia: Sotien jälkeen Pappilan maiden keskeisen sijainti ja riippumattomuus maataloustoiminnasta teki siitä sopivan alueen jälleenrakennuskauden ja taajamakauden rakentamiseen. Pappilan maista erotettiin kunnalle vuonna 1973 Tampereentien varrelta peltoa ja metsäharjanteen käsittävä alue, joka kaavoitettiin kerrostaloille. Näin muodostetusta Kunnanmaa-nimisestä tontista erotettiin ensimmäiset kerrostalotontit samana vuonna. Rakentaminen perustuu Tiilimäen kerrostaloa ja rivitaloa lukuun ottamatta vuosina 1968–1970 kehitettyyn BES-järjestelmään.

Ympäristö: Alue rajautuu harjun metsäalueisiin sekä Tampereentiehen ja Kapetalintiehen. Rakennetun ympäristön osalta aluetta rajaavat itäpuolella jälleenrakennuskauden omakotitalot, muualla nuoremman taajamakauden erikoinen rakentaminen.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Aluekokonaisuus: ei kohde- tai aluearvoluokitusta. Lempäälän taajaman alkuvaiheen rakentamista edustava laaja rakennuskokonaisuus, jonka arvot ovat lähinnä ajan massatuotannon, rakennustavan ja sijoittumisen tyypillisenä edustajana. Tampereentien varrelle, Pappilan metsäharjulle ja alarinteen pelloille vuosina 1972–1981 rakennetut kerrostalot, lämpökeskukset, liikekiinteistö sekä rivitalo parkkipaikkoineen edustavat 1970-luvun teollistuvaa aluerakentamista. Väljästi, torninostureilla rakennetuissa kerrostaloissa ja niihin liittyvässä luonnontilaisessa vihervyöhykkeessä on vielä nähtävissä sotien jälkeisen metsälähiön tunnelma. Käsityövaltaisuuden ja detaljoinnin väistyminen näkyy hyvin.

Toimenpiteet: Alueen ominaispiirteet ja luonne edustavat 1970-luvun teollistuvaa asuntotuotantoa, jonka ominaispiirteitä ovat asemakaavan ohella teollinen rakennustapa, materiaalit ja niistä lähtevä julkisivun jäsentely. Nämä tulisi huomioida tulevissa suunnitelmissa ja pyrkiä säilyttämään alkuperäisenä tai vastaavana. Myös sotien jälkeiselle ajalle tyypillinen metsälähiön ilme luonnonmetsineen tulee huomioida osana ajan kulttuuriympäristöä.

Kerrostalot:Tiilimäki ja Mäntymäki

Harjun metsämaisemaan vuosina 1972 (Tiilimäki) ja 1976 (Mäntymäki) valmistuneissa kerrostaloissa näkyy teollistuvan rakennustavan muutos alkuvaiheen käsityövaltaisesta ja pienelementtirakentamisesta kohti teollisempaa suurelementtirakentamista.

Tiilimäki, kerrostalo 1972

Kuva: Nauhamaisen puu/tiili/lasi/betonijulkisivun katkaisevat 2000-luvun peruskorjauksessa lisätyt metalli/puuvuoratut hissitornit.

rakennustyyppi: kerrostalo, 1972

Kuvaus: rek. 418-444-3-160 Tiilimäki, os. Pappilantie 1. Pitkä, kolmikerroksinen kerrostalo liittyy Lempäälän taajamarakentamisen alkuvaiheeseen, jossa rakennusmateriaaleihin ja julkisivun ilmeeseen liittyi vielä runsaasti käsityötä ja pienelementtejä. Alueen vanhimmassa kerrostalossa on nauhamainen julkisivu, jossa rakenteen muodostavat tumma puuverhoilu/vaakaikkunat sekä vaaleat kahitiilestä muuratut julkisivut. Paikalla valetussa sokkelissa on käytetty vielä sotien jälkeen suosittua urakoristelua. Materiaaleiltaan ja julkisivujäsentelyiltään vielä 1960-lukua edustava kerrostalo valmistui 1972. Porrastornit ja parvekkeiden uusiminen on tehty 2000-luvulla. Pappilan mailla sijaitseva Tiilimäen tontti erotettiin 1972. Rakennuksella on metsäharjusta erottuva maisemallinen asema itäpuolelle sijoittuvan Herralan kylän kylä- ja viljelymaiseman taustalla.

Mäntymäki, kerrostalo 1976

Kuva: Tiilimäen käsityövaltaisuus vaihtui muutamaa vuotta myöhemmin Mäntymäessä astetta teollisempaan rakentamiseen ja suurelementteihin perustuviin materiaaleihin. Julkisivumateriaalien kirjo pelkistyi betoniksi, joka sopi jopa parvekekaiteeksi. Rakennushistoriamme ylittämättömiä 1970-luvun asuntotuotantoennätyksiä tukivat kirjahyllyrunko sekä betoniruutuelementtien ja torninosturin yleistyminen Suomessa. Pihamiljööseen kuuluvat olennaisesti parkkipaikat.

rakennustyyppi: kerrostalo, 1976

Kuvaus: rek: 418-444-21-0, Mäntymäki, os. Harakkalantie 4. Kolmikerroksinen, vuonna 1976 valmistunut kerrostalo edustaa julkisivujen osalta teollista ja edullista betonielementtitekniikkaa. Julkisivun muodostavat ruutuelementit, joiden raskasta julkisivuilmettä hallitsee kantaviin pieliseiniin perustuva parveketorni. Betonielementteihin perustuvaa kustannus- ja tuotantotehokasta, joskin monotonista ilmettä, on piristetty ajalle tyyppillisillä tehokeinoilla, kaksivärimaalauksella ja päätymaalauksella. Mäntymäen tontti on erotettu Kunnanmaasta 1975.

Pistetalot, harjun tornitalot

Pistetalot: Viisi pistetaloa sijoittuvat maiseman selkärangan muodostavalle metsäharjanteelle. Mestartorni, Rovastintorni, Timpurintorni, Kirjurintorni ja Tirehtöörintorni –nimiset kerrostalot ja niiden lämpökeskus valmistuivat pääosin vuosina 1973-1976 ja 1981. Kuusikerroksisten pistetalojen julkisivun muodostavat betoniset ruutuelementit, joiden väri vaihtelee rakennuksesta toiseen.

Kuvat: Vasemmalla Mestartorni, Rovastintorni ja Timpurintorni, keskellä aikakauden asussa ja väri-tyksessä säilynyt lämpökeskus sekä oikealla viimeisenä, vuonna 1981, valmistunut Tirehtöörintorni.

Kuva: 1970-luvun teollista asuntotuotantoa, jota luonnehtii elementteihin perustuvan laatikkoarkkitehtuurin selkeä, geometrinen ja niukka jäsentely.

Lamellikerrostalot Tasamaa, Majauslahti ja Kunnankontu

Kuva: Tampereentien 1970-luvun kulttuurimaiseman pääosan muodostavat kolme kerrostaloa.

rakennustyyppi: kerrostalot 1977–1979, liikerakennus 1976

kuvaus: kerrostalot rek. 418-444-19-13, Tasamaa, 418-444-19-18 Majauslahti, 418-444-19-19 Kunnankontu, liikerakennus 418-444-19-16 Kauppapaikka, os. Lähdetie 1,3, Harakkalantie 1. Kerrostalot valmistuivat vuosina 1977, 1978 ja 1979. Niiden lounaiskulmalle, Tampereentien ja Katepalintien risteyksen valmistui liikerakennus 1976. Kerrostalojen tontit erotettiin Pappilan maista muodostetusta Kunnanmaasta 1974, 1976 ja 1976.

Kuvat: Tasamaa ja Kunnankontu. Julkisivuremontit ovat vaikuttaneet rakennusten yksinkertaiseen, 1970-luvun massatuotannosta kertovaan ilmeeseen. Alkuperäinen, niukkailmeinen julkisivu ja väri-tyt ovat säilyneet paremmin rakennusten itäpuolella. Tasamaan etualalla näkyvät lämpökeskus, autotalli ja parkkipaikka.

Kaupparakennus 1976

Kuva: 1970-luvun kerrostaloalueen palveluita edustaa Tampereentien risteykseen rakennettu kaupparakennus, joka noudattaa alueen ja ajan laatikko-maista arkkitehtuuria. Kerrostalojen rakentamisessa näkyneet tehokkuus ja taloudellisuus heijastuivat myös ajan liiketiloihin. Liiketilojen vaatimukset muuttuivat 1970-luvulla, elintaso nousi, valikoimat kasvoivat ja kilpailu kiristyi. Seurauksena olivat laatikkomaiset umpirakennukset, joiden ulkotiloja hallitsevat parkkipaikat.

Paasirinne, rivitalo 1978

rek. 418-444-19-21 Paasirinne, os. Sähkötie 1. kaksikerroksinen, suuria huoneistoja käsittävä rivitalo on vuorattu ajalle tyypillisesti tummalla tiilellä ja tummaksi petsatulla puupaneloinnilla. Kerrostaloalueen eteläreunalle, harjun metsäalueen suojaan vuonna 1978 valmistuneen rivitalon tontti on erotettu Kunnanmaasta samana vuonna.

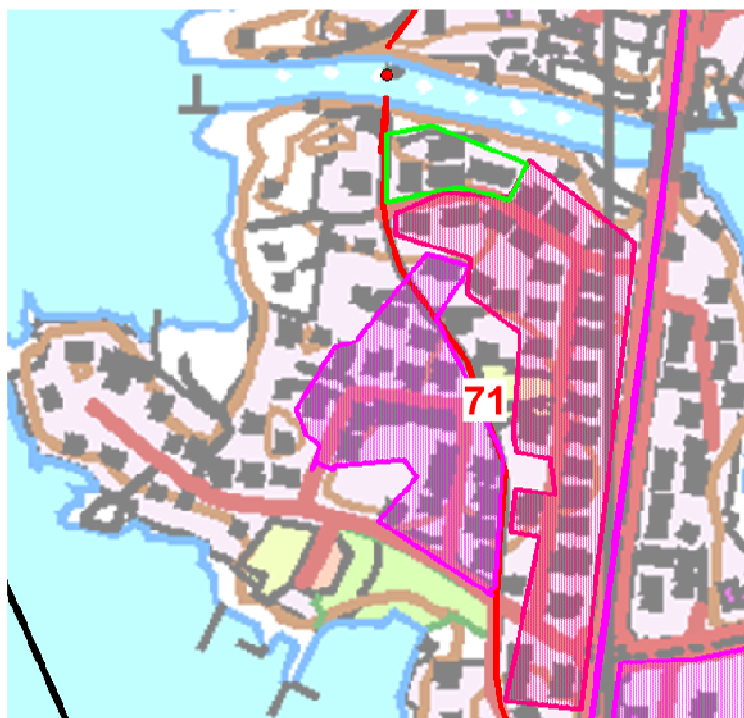
71. Lastenkodintie-Ollilantie-Koskenranta

rakennustyyppi: taajaman omakotitaloja ja katutiloja 1970-, 1980- ja 1990-luvuilta.

Hollon kantatalon maille, vanhan Hiidentien varrelle rakennettu Hollon suursaha lopetti 1920-luvulla, jonka jälkeen tilan rantoja vuokrattiin huvilatonteiksi. Sahan rakennukset purettiin vähitellen, ja lopullisesti sahan ja sen asuinalueen merkit hävisivät taajamakauden rakentamisen alkaessa 1960-luvun lopulla. Hollon tila oli siirtynyt sahatoiminnan jälkeen kunnalle. Omakotialueet, lähinnä Lastenkodintien, Ollilantien ja Koskenrannan kadut kaavoitettiin Hollon pelloille, ja rakennettiin asteittain 1970-luvun alun ja 1990-luvun alun välisenä aikana. Omakotialueille rakennettiin omat katulinjat, joiden rakenne ja liikennöinti tukeutuivat Tampereentien ja Nokkatiehen. Hiidentie säilytti vanhan ilmeensä.

Ollilantien-Koskenrannan matalat, punatiiliset omakotitalot rakennettiin pääosin 1980-luvun alkupuolella, Ollilantien eteläpään 2-kerroksiset tiilitalot valmistuivat 1980-luvun lopulla ja Koskenrannan länsipään lohkotiiliset pari- ja rivitalot vuosina 1990-1994.

Taajamakauden kerrostumia Hiidentien maisemassa

Kartta: 71. 1970/80/90-luvun omakotialueita. Aniliini rasteri = 1970-luvun omakotitaloja Lastenkodintien varrella. Punainen rasteri = 1980-luvun omakoti- ja pientaloja Ollilantien varrella. Vihreä rajausta = 1990-luvun omakotitaloja Koskenrannassa. Punainen viiva = Hiidentie. Aniliini viiva = Tampereentie.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Alue: ei arvoluokitusta. Taajamakauden ajallisia kerrostumia, omakotitaloja ja katunäkymiä 1970-, 1980- ja 1990-luvuilta. Erityisesti Ollilantien ja Koskenrannan alue muodostavat yhtenäisen, ajan kaavoitusta ja yhtenäistä rakentamista edustavan kokonaisuuden.

1970-lukua

Kuva: Ajan edustava omakotitalo Lastenkodinkadun varrella. Lastenkodintie ja omakotitalot valmistuivat pääosin 1970-luvulla ja edustavat sahan alueen taajamarakentamisen alkua. Alue ei ole rakennuskannaltaan yhtenäinen, mutta ajan katutila ja matala yleisilme edustavat aikaansa.

1980-lukua

Kuva: Ollilantien tiilivuoratut omakotitalot, katutila ja istutukset muodostavat yhtenäisen 1980-luvun miljöön.

1990-lukua

Kuva: Koskenrannan 1990-luvun alkupuolella valmistuneita lohkotilisiä, sini-sillä puuosilla ja erkkereillä koristeltuja pari- ja rivitaloja. Halu laatikkoarkkitehtuurista ja tummasävyisestä 1970-luvusta tuotti kohonneen elintason kanssa monimuotoisempia ja vaaleampia julkisivuja. Paikalla sijaitsivat aikaisemmin Hollon kylätontti ja kantatalo.

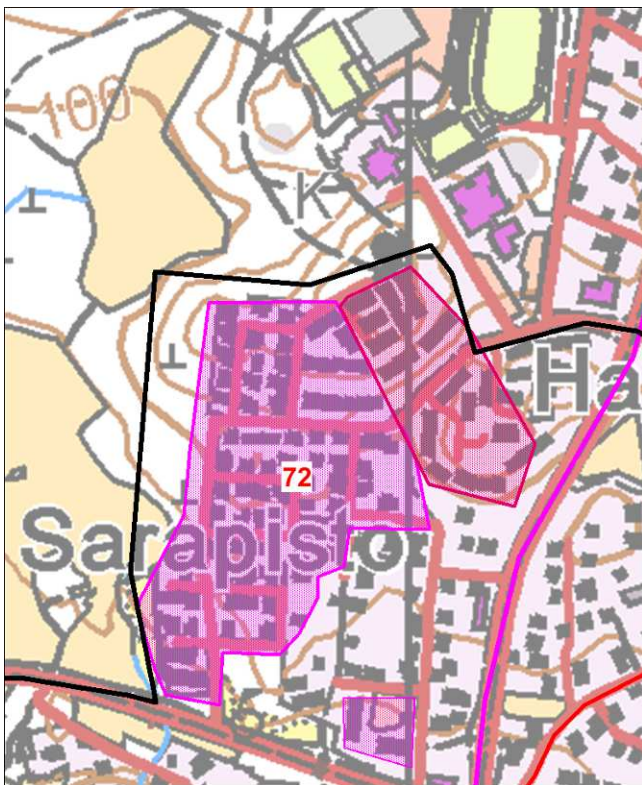
72. Sarapiston omakotialue, 1970-luku

Kuvat: omakotitalo v. 1975 ja paritalo 1976

rakennustyyppi: omakoti-, rivi- ja kerrostalot, 1970-luku

Kuvaus: Kuokkalan kyläpellon laidalla kohoavan Sarapistonmäen rakentaminen alkoi 1970-luvulla, jolloin rakentamattomaan rinteeseen kaavoitettiin omakoti- ja rivitalotontteja. Pääkadun muodosti Keskuskatu, jonka varrelle syntyi ruutukaavaa mukailevia kortteleita. Alueen yleisilme on matala, katto-
muotona on joko loiva satulakatto tai tasakatto. Pääosin ajan tyyppitaloja edustavien omakotitalojen julkisivumateriaali vaihtelee voimakkaasti. Rakennuksissa on käytetty punaista, keltaista, valkoista ja ruskeaa tiiltä, maalattua puuta ja asbestisementtilevyjä. Lisäksi alueella on yksittäisiä pesubetonipintaisia elementtijulkisivuja.

Kartta: Aniliini rasteri = Sarapiston 1970-luvulla rakennetut alueet. Alueen kaksi kerrostaloa jäävät erilleen Pirkkalantien varteen. Punainen rasteri = 1980- 1992 valmistuneet omakoti- ja rivitalo-
alueet. Omakotialueen pohjoispuolella näkyy samaan aikaan rakennettu liikunta- ja palvelurakennusten alue. Musta viiva = kaava-alueen rajaus.

Historia: Sarapisto oli maatalouskaudella Kuokkalan kyläpellon laidalla ko-
hoava hakamaa, jota hyödynnettiin metsälaitumena ja kotitarvepuun ottoon.
Alueen halki kulki vähäisiä kyläpolkuja, joista yhden varrelle rakentui pieni
mäkitupa-alue 1900-luvun alkupuolella. Sarapiston rakentaminen alkoi varsi-
naisesti 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin Kaakistentien ja Kyrönpalontien risteyk-
seen rakennettiin muutamia omakotitaloja. Sarapiston omakotialueen voi-
makkaampi rakentaminen alkoi 1973, kun ensimmäiset omakoti- ja rivitalot
valmistuivat. Alueen rakentaminen jatkui 1980-luvun alkupuolella, jolloin ve-
sitornin juurelle valmistui rivitalot. Alueen eteläreunalla sijaitsevat kerrostalot
valmistuivat 1971 ja 1973. Alueen koilliskulmalle valmistui 1982–1991 lisää
rivitaloja. Rakentaminen jatkui edelleen 2000-luvulla, jolloin valmistui Kes-
kuskadun alkupäähän pistetalon ja pienkerrostaloja käsittävä alue.

Ympäristö: Esihistoria ja kyläkauden rakenteet: Sarapiston rautakautinen
hautaus-alue, Kuokkalan kylän ja Jaran vanha peltovainio, Sarapistontien kylä-
kauden pienasutus 1900-l alku. Taajamakauden rakentaminen: vesitorni
1972, koulu- ja liikuntakeskus, paloasema 1980-l, rivitaloja ja pienkerrostalo-
ja 1980- 1990- ja 2000-luvuilta.

Kulttuurihistorialliset arvot:

Aluekokonaisuus: ei luokitusta. Sarapisto edustaa taajaman 1970-luvun ra-
kentamista, johon kuuluu omakoti- ja rivitaloja sekä kaksi kerrostaloa. Kuok-
kalan kylän entiselle hakamaalle kaavoitetulla alueella ovat katutilojen ohella
monipuolisesti edustettuna ajan tyyppitalot ja julkisivumateriaalien kirjavuus.

Kuva: Rinteeseen porrastettu rivitalo Havutien varrella, 1976.

Sarapiston Keskuskadun maisemia

Kuva: Sarapiston omakotialue edustaa kaava-alueella ja Lempäälässä 1970-luvun omakotialueen rakentamista, jonka ominaispiirteitä ovat tiivis ja matala korttelirakenne sekä leveät ja suorat tiet ilman jalkakäytäviä tai hierarkiaa. Rakennukset eivät rajaa katua, eivätkä ne muodosta kiintopisteitä katutilaan. Myös pihojen kasvillisuus edustaa ajan henkeä, jossa vanha hyötykasvillisuus väistyi nurmikenttien ja koristekasvien tieltä.

Kuva: Sarapiston 1973 ja 1971 rakennettujen kerrostalojen nauhamaiset ja punatiilestä muurattu julkisivut edustavat suurelementtien läpimurtoa. Kerrostalot sijoittuvat omakotitaloalueen eteläpuolelle, Pirkkalantien varteen.

4 YHTEENVETO, KULTTUURIARVOT JA SUOSITUKSET

4.1 Kulttuurimaiseman rakenteet, ilmiöt ja kerrostumat

Kaava-alueen rakennettu ympäristö ja maiseman sisältämät jäänteet muodostavat Lempäälän konkreettisen ja paikkaan sidotun historiankirjoituksen, jonka edelleen jatkuva tarina ulottuu rautakauden hautapaikoista pitkäaikaisen kylä- ja maataloushistorian kautta aina taajamakauden rakentamattomaan rivitalotonttiin Hakkarin kantatilan vieressä, vanhan kyläpellon ja Hiidentien linjauksen päällä.

Ääripäiden väliin jäävät historialliset vaiheet: keskiajan ryhmäkylät, 1760–1930-lukujen maatalouden ja asutuksen kehitys, 1900-luvun vaihteen teollistuminen, huvilat, kaupat ja pienasutus, sotien jälkeinen jälleenrakennuskausi ja viimeisenä edelleen jatkuva taajamarakentaminen. Kaava-alueen rakennukset, tiet ja miljööt sekä niiden ajallinen sijoittuminen kertovat aikakausten lähtökohdista, elinkeinoista ja tarpeista, ilmentäen hierarkiaa, taloudellista ja sosiaalista asemaa.

Kaava-alueen kulttuuriympäristöissä näkyy historiallisen kylä- ja viljelymaiseman muutos moderniksi taajamaksi havainnollisella tavalla. Nykyinen taajama pitää sisällään lukuisia, ajallisesti yhtenäisiä rakennuskerrostumia, jotka kertovat Lempäälän ja yhteiskunnan muutoksista. Vanhaan kylämaisemaan sotien jälkeen sijoittunut jälleenrakennuskausi ja taajamarakentaminen ovat olleet näihin päiviin saakka täydentävää. Uusi kerrostuma on vallannut käyttöönsä maatalouskauden peltoja ja metsiä, kyläkauden rakennetun ympäristön säilyessä vähintään tunnistettavana. Selkeiden kerrostumien ja alueiden ohella paikoin on syntynyt myös seka-alueita, jossa omakotirakentaminen on jatkunut vuosikymmeniä. Tästä havainnollisia esimerkkejä ovat mm. Hakkarin alue, joka sisältää kylä-, huvila-, jälleenrakennus- ja taajamakauden rakentamista sekä jälleenrakennuskauden omakotirakentamisen alueina aloittaneet Tuuliala, Tarikanmäki, Ryynikkä ja Hollo, joiden kaikkien rakentaminen on jatkunut nykypäiviin saakka.

Kyläkausi (-1940)

Kulttuuriympäristöjä: kyliä, kantataloja, kauppoja ja pienasutusta Hiidentien ja kyläteiden maisemissa. Rautatien ja vesiliikenteen vaikutuksia kyläkauden lopulla edustavat alkavan teollistumisen rakennukset ja huvila-alueet.

Kylä- ja maatalousmaiseman ilmiöt, kehitys ja kertomukset ovat edelleen nähtävissä kaava-alueen rakennuksissa, tielinjoissa ja lähimaisemissa. Ainoastaan Moisio kylän vanhimmasta rakennuskerrostumasta ei ole säilynyt näkyviä merkkejä.

Viljelymaisemien katoamisesta huolimatta taajamarakenteen sisään jääneet Kuokkalan ja Pappilan vanhat asuinpaikat ja tiestö sekä niiden kyläkauden rakennukset; kantatalot, pienasutus, pajat, kaupat, huvilat sekä myllyjen ja sahojen jäänteet kertovat pieninä kokonaisuuksina maatalouden ryhmäkylästä ja sen hajoamisesta sekä yhteiskunnan muutoksista keskiajalta aina 1940-luvulle saakka. Rakennusmateriaalina hirsi säilytti asemansa kyläkauden loppuun saakka, ainoastaan Ollilan navetta rakennettiin kivistä.

Kaava-alueen puurakentamisen esimerkit ovat pääosin 1800-luvun lopusta ja 1900-luvun alkupuoliskolta. Rakennuksissa näkyy sääty-yhteiskunnan koko

kirjo mäkituvista yhteiskunnan huippua edustaviin pappilaan, Hakkarin kartanoon ja Ollilan ratsutilaan. 1800-luvulla rautatiet, alkava teollistuminen ja huvilat olivat osa kylä- ja maatalousmaiseman muutosta. Kyläkauden kulttuuriympäristöjen punaisena lankana kulkee ikivanha kaukoliikenteen reitti, Hiihentie sekä siitä erkanevat kylätiet, joiden varsille pääosa kyläkauden kohteista sijoittuu.

Jälleenrakennuskausi (1940–1960)

Kulttuuriympäristöjä: liike- ja tuotantorakentamista Tampereentien varrella, omakotialueita rautatien varrella.

Jälleenrakennuskaudella maiseman ja yhteiskunnan kehitystarina jatkui 1938 valmistuneen Tampereentien ja rautatien varrella, jotka vetivät puoleensa asutusta, kauppaa ja teollisuutta. Lempäälän asukasluvultaan taantuvan maatalouskunnan väkiluku kääntyi kasvuun.

Tampereentien varrelle rakentuneet Hakkarin kauppa, leipomo ja Yrittäjätalo edustavat matalina ja rapattuina erinomaisesti ajan rakentamistapaa. Yleisin rakennusmateriaali oli edelleen puu, joskin hirsi vaihtui rankarunkoon. Yleisin asuinrakennus oli noppamainen, yhden piipun ympärille rakennettu rintamamiestalo, joita tyyppiirustuksilla ja hartiapakkivoimin nousi kymmeniä pappilan ja kunnan omistamille maille. Näiden uusien omakotialueiden rakentaminen jatkui vuosikymmeniä, joten alueista tuli ajallisesti ja rakennustavoiltaan kirjavia. Asumista, palveluita, kauppaa ja työpaikkoja leimasi paikallisuus, joskin rautatien lukuisat pysäkit tarjosivat mahdollisuuden kulkea töissä Tampereella tai muualla radan varrella. Jälleenrakennuskauden piirteitä ovat omakotialueet, kaavoitus ja rakennusluvut, jotka enteilivät jo seuraavan vuosikymmenen murrosta.

Taajamakausi (1960-

Kulttuuriympäristöjä: kerrostaloja, rivi- ja omakotialueita Tampereentien varrella.

Suomi kaupungistui 1960-luvulla. Elintason nousu, kaavoitus, autoistuminen ja tieverkon kehitys rikkoivat asumisen ja työpaikan kiinteän yhteyden. Kauppa, asuminen, palvelut ja teollisuus eriytyivät omiksi, suuriksi yksiköikseen, joita tieverkko yhdistää. Lempäälän kasvua ruokki Tampereen kasvu ja hyvät tieyhteydet. Taajamarakentamisen painopiste siirtyi Tampereentien varteen, johon asumisen ja liikenteen ohella keskittyivät palvelut, kunnallistekniikka ja teollisuus. Yksittäisistä taajamista kasvoi 2000-luvulle tultaessa lähes Lempäälän keskustasta Tampereelle asti ulottuva yhtenäinen nauhataajama.

Nyt kartoitetulla alueella taajamarakentaminen kiihtyi 1970-luvulla, jolloin rakennettiin Sarapiston omakotialueet ja Harakkalan kerrostalot. Jälleenrakennuskaudella alkanut peltojen rakentaminen kiihtyi maatilojen lopettaessa toimintansa. Rakennustyyppit monipuolistuivat, rivitalot ja kerrostalot yleistyivät. Rakentaminen ja materiaalit teollistuivat, mikä on hyvin nähtävissä esim. Harakkalan elementtikerrostaloissa. Yleisesti taajamakautta leimaavat rakennusmateriaalien ja muotokielen kirjavuus sekä teollistuva asuntotuotanto, joka on ilmiönä vain vahvistunut 1980-luvulta alkaen.

4.2 Kulttuuriympäristön arvot

Kaava-alueella on huomattavan pitkä liikenne-, asutus- ja rakennushistoria, joka ulottuu esihistoriasta nykypäiviin saakka. Kulttuuriympäristön vahvoja piirteitä ovat maakirjakylät, kantatalot, kaupat, mäkitupa-asutus, huvilat ja sotien jälkeen Tampereentien ja radan varrelle noussut taajama.

Kaava-alue sijoittuu Kuokkalan kylän, Moision kylän ja Lempäälän pappilan keskeisille, historiallisille asuin- ja viljelyalueille, jotka sotien jälkeen muuttuivat vähitellen Tampereen kaupungin imussa nauhataajamaksi. Vaikka rakennettu maisema on kokenut useita muutoksia ja syntynyt kokonaisuus maisemana on hyvin epäyhtenäinen, on alueella säilynyt selkeitä kerrostumia ja kokonaisuuksia, jotka kertovat pitkään jatkuneesta maankäytöstä.

4.2.1 Luokat ja luokitteluperusteet

Kaava-alueen perinteisen rakentamisen (-1944) kohteet ja alueet on luokiteltu historiallisten, rakennushistoriallisten ja kulttuurihistoriallisten arvojen perusteella kolmeen arvoluokkaan. Kulttuurihistoriallisesti arvokkain on luokka I. Yksittäisiä kohteita on tarkasteltu osana ilmiöitä, ja niistä on muodostettu maisemallis-historiallisia kokonaisuuksia. Arvoluokitus on annettu kokonaisuudelle, ei yksittäisille kohteille. Nämä kokonaisuudet ja niiden rakennukset kattavat kaava-alueen keskeiset maataloutteen ja sen muuttumiseen liittyvät historialliset ilmiöt

Toisen kokonaisuuden muodostaa moderni rakennusperintö (1945-), joka tässä työssä on jaettu jälleenrakennuskauteen (1945-1959) ja sitä seuranneeseen taajamakauteen (1960-). Sen kohteet ja alueet on esitelty keskeisiltä osiltaan, mutta jätetty pääosin luokittelematta edelleen jatkuvan rakentamisen, ilmiön laajuuden, kerroksellisuuden, hajanaisuuden ja nuoren iän vuoksi. Sotien jälkeinen rakennusperintö vaatisi oman, koko kunnan kattavan tarkastelun.

Yleiskaavassa tulisi huomioida työssä esitetyt I ja II luokan kohteet ja alueet, joiden säilyminen ja ominaispiirteet tulisi turvata kaavassa ja maankäytössä. Kolmannen luokan ja taajamakauden kohteet ovat harkinnanvaraisia tai tarkemman kaavataso kohteita.

Luokka I

Erityisen merkittävät kohteet ja alueet, suuri paikallinen arvo

Luokan I kohteet ja alueet edustavat parhaalla mahdollisella tavalla kaava-alueen rakennettua kulttuuriperintöä, ominaispiirteitä ja ilmiöitä tai ovat hyvin säilyneitä kokonaisuuksia sekä omaavat suuren intensiteetin. Näihin kohteisiin sisältyy useita arvonäkökohtia tai yksi erittäin vahva peruste. Tässä luokassa olevat kohteet ja alueet ovat useimmiten hyvin säilyneitä ja maatalouden vanhimpiin piirteisiin liittyviä rakennuskohteita, kokonaisia kulttuuriympäristöjä tai maatalousmaiseman varhaisia muutoksia edustavia huviloita ja huvilaluokkia.

I luokan kohteet: 1. Hakkari, 2. Ollila, 4. Hiidentien siltaraunio, 8. Koskisen ajokalupaja, 9. Eskolan kauppa, 15. Papinniemi, 16. Jara 22. Kolkkinen ja 63. Lempäälän pappila.

Ensimmäisen luokan rakennuskohteita ovat historiallisen kylä- ja maatalouskauden keskeiset Hakkarin, Ollilan, Kolkkisen, Jaran ja Lempäälän pappilan kantatallot, joiden perinteiset rakennusryhmät tai vähintään päärakennukset muodostavat kaava-alueen vanhimman asutus- ja rakennuskerrostuman. Ryhmäkylän muutosta ja elinkeinojen kehitystä edustavat hyvin säilyneet Koskisen ajokalupaja ja Eskolan kauppa. Huvilakauden vanhimpia piirteitä sekä kantataloihin ja säätyläiskulttuuriin liittyvää rakentamista edustaa Papinniemen huvilarakennus.

I luokan arvoalueet:

Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

Kirkkojärven ja Hiidentien huvila-asutus:

Kuokkalankosken ja Kostinpolun huvilat

Hiidentien/Hinnonpolun huvilat

Aluekokonaisuuksina ensimmäisen luokan kohteita ovat vanhinta historiallisen maankäytön asutus- ja myllytoimintaa Hiidentien varrella edustava Kuokkalan kylä- ja koskimaisema, jossa perinteisen ryhmäkylän lisäksi näkyy 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen asutuksen, elinkeinojen ja liikenteen muutos. Toisen arvoalueen muodostaa Kirkkojärven rannoille 1920- ja 1930-levinnyt huvila- ja ranta-asutus, joilla on vahva yhteys kylien kantataloihin, muuttuviin elinkeinoin ja aikakauden vesi-, maa- ja rautatieliikenteeseen.

Luokka II

Merkittävät kohteet ja alueet

Luokan kohteet ja alueet ovat edustavia ja vähintään kohtalaisen hyvin säilyneitä, intensiteettiä omaavia sekä sisältävät yleensä useita arvonäkökulmia. Ensimmäiseen luokkaan verrattuna rakennuskanta ja asuinpaikka edustavat nuorempaa maankäyttöä tai kokonaisuus on merkittävästi suppeampi.

II luokan kohteet: 3. Sorämäki, Koskenniemi, 6. Pirttimäki, 7. Koskela, 12. Nokkala, 19. Ojamäki, 21. Kaleva.

II luokan alueet:

Jaran ja Innamaan viljelysmaisema

Eskolan ja Kolkkisen tila- ja viljelysmaisema

Sarapistontien pienasutus

Hiidentien pienasutus

Kirkkojärven ja Hiidentien huvila-asutus, Nokkatien alue

Lempäälässä luokkaan II kuuluvat kohteet täydentävät ja monipuolistavat kuvaa Kuokkalan kylän asutus- ja maisemakehityksestä. Maatalouskauden nuorempia alueita ovat Jaran ja Innamaan sekä Eskolan ja Kolkkisen tila- ja viljelymaisemat, jotka kertovat kyläasutuksen muuttumisesta 1760-luvulla pidetyn isojaon jälkeen. Molemmilla alueilla on talonpoikaista rakentamista ja pienasutusta. Kohteet ovat viimeiset Kuokkalan vanhat asutus- ja viljelymaisemat kaava-alueella. 1800-luvun ilmiö on myös vuokratonteille sijoittunut pien- ja huvila-asutus. Näitä kyläasutuksen ilmiöitä edustavat Sarapistontien ja Hiidentien pienasutus sekä Nokkatien huvilat.

Luokka III

Maisemallisesti tai historiallisesti arvokkaat kohteet

Nämä ovat kohteita, joilla on historiallista arvoa ja ne ovat osa laajempaa kokonaisuutta tai ilmiötä. Tähän luokkaan on sijoitettu maatalouden laajempiin arvoalueisiin sisältyvä pienasutus ja huvilat sekä nuorempaa rakennuskantaa edustavia jälleenrakennuskauden kohteita. Kohteilla on erityistä merkitystä laajempien arvoalueiden osana.

Jälleenrakennus ja taajamakausi, moderni rakennusperintö

Jatkossa inventoitavia ja arvotettavia kohteita ja alueita, jotka tulisi huomioida tulevaisuudessa maankäyttösuunnitelmissa

Lempäälässä jälleenrakennuskausi ja sitä seurannut taajamakausi edustavat kunnan ja yhteiskunnan elinkeinojen ja asumisen murrosta. Taajamakaudella kaava-alueen maatalousmaisema muuttui liikenne-, palvelu- ja hyvinvointiyhteiskunnaksi. Aikakauden rakennuskanta käsittää monipuolisesti liike-, hallinto- ja palvelurakennuksia sekä uusina rakennustyypeinä rivitaloja ja kerrostaloja. Modernin rakennusperinnön muutos käsityövaltaiselta jälleenrakennuskaudelta teollisesti tuotettuun taajamarakentamiseen näkyy hyvin rakennuskohteissa. Tampereentien varrelle keskittyvät rakennuskerrostumat, 1960-, 1970-, ja 1980-, ja 1990-lukujen rakentaminen on selkeästi tunnistettavissa taajamamaisemassa. Ilmiöön liittyy lisäksi vaikutus vanhempaan rakennuskantaan, joka näkyy esimerkiksi julkisivujen modernisointipyrkimyksinä.

Ilmiöitä ja ominaispiirteitä:

Jälleenrakennuskausi (1945–1960)

Tampereentien tuotanto- ja liikerakennukset

Rautatien varren omakotialueet (rakennettu 1945-)

Taajamakausi (1960-)

Sarapiston omakotialue

Harakkalan kerrostalot

Lastenkodintie-Ollilantie-Koskenranta

Rekolantanhua

4.2.2 Kohteet, alueet ja arvoluokat

Kuokkalan kylä- ja koskimaisema

arvaluokitus

	kohde	alue
arvoalue, kohteet 1-14		I
1. Hakkari	I	I
2. Hollo	I	I
3. Soramäki	II	I
4. Kuokkalankosken silta	I	I
5. Koskenniemi	II	I
6. Pirttimäki	II	I
7. Koskela	II	I
8. Ajokalupaja	I	I
9. Eskolan kauppa	I	I
10. Sakkola	III	I
11. Koskilehto	III	I
12. Nokkala	II	I
13. Pohja	II	I
14. Tampereentien silta	III	I
15. Papinniemi	I	-

Jaran ja Innamaan tila- ja viljelymaisema

kohde alue

arvoalue, kohteet 16-19 + v. 2010 inventointi		II
16. Jara	I	II
17. Kivimäki	III	II
18. Nuijala	III	II
19. Ojamäki	II	II
20. Jaranmäki	III	-
21. Kaleva	II	-

Eskolan ja Kolkkisen tila- ja viljelymaisema

	kohde	alue
arvoalue, kohde 22 ja v. 2010 inventointi		II
22. Kolkkinen	I	II

Moisionkulman pienasutus

23. Apilanranta II	III	-
24. Moisionmäki	III	-
25. Moision pienasutus	III	-

Sarapistonmäentien pienasutus

	kohde	alue
Arvoalue: kohteet 26-29		II
26. Pähkinämäki	III	II
27. Sarapisto	III	II
28. Päiväkumpu	III	II
29. Tapiola	III	II

Hiidentien pienasutus

	kohde	alue
Arvoalue: kohteet 30-42		II
30. Pokela	III	II
31. Nikkilä	III	II
32. Vainio	III	II
33. Vainiomäki	III	II
34. Puistomaa	III	II
35. Lundan	III	II
36. Toiva	III	II
37. Mäki	III	II
38. Työväentalo	I	II
39. Kuusimäki	III	II
40. Tiensivu	III	II
41. Omatupa	III	II
42. Kalliomäki	III	II

Kirkkojärven ja Hiidentien huvila-asutus

	kohde	alue
Arvoalue: Kuokkalankosken ja Kostinpolun huvilat, kohteet 5,43-45		I
5. Koskenniemi	alue	I
43. Suviranta	alue	I
44. Kallioranta	alue	I
45. Suvimäki	alue	I

Kirkkojärven ja Hiidentien huvila-asutus:

Arvoalue: Nokkatien alue,kohteet 46-51		II
46. Hyssy	alue	II
47. Hollo	alue	II
48. Marttala	alue	II
49. Kauppila	alue	II
50. Karikko	alue	II
51. Hollonnokka	alue	II

Kirkkojärven ja Hiidentien huvila-asutus

Arvoalue: Hiidentien ja Hinnonpolun huvilat (kohteet 52-60)		I
52. Lehtoranta	II	-
53. Leppäranta	alue	I
54. Korkeeranta	alue	I
55. Sysimäki	alue	I
56. Hinnomäki	alue	I
57. Virtanen	alue	I
58. Kaskenmäki	alue	I
59. Karinsivu	alue	I
60. Risukko	alue	I
61. Vilpola	III	-
62. Kallioranta	III	-

Lempäälän pappila

63. Lempäälän pappila	I	-
-----------------------	---	---

Moderni rakennusperintö

jälleenrakennuskausi

	kohde	alue
64. Hakkarin kauppa	III	-
65. Yrittäjätalo	III	-
66. Leipomo	III	-
67. Helluntaiseurakunnan rukoushuone	III	-
68. Ståhlberg oy:n leipomo	III	-
Huvila-alueisiin sisältyy yksittäisiä jälleenrakennuskauden kohteita, mm. kohde 44.		

Moderni rakennusperintö

taajamakausi

69. Sähkön talo	III	-
70. Harakkalan kerrostalot	alue	-
71. Lastenkodin-Ollilantie-Koskenranta	alue	-
72. Sarapiston rivi- omakoti- ja kerrostalot	alue	-

4.3 Toimenpiteet ja suositukset

Kaavoitus: Inventoinnissa esitellyt I ja II luokan kohteet ja alueet tulisi huomioida yleiskaavoituksessa. III luokan kohteet ja taajamakauden rakentaminen tulisi huomioida tarkemman kaavatason inventoinneissa ja tulevana inventointikohteina.

Kerrostumat ja kulttuuriympäristöjen lähtökohdat ja herkkyyks: Kaava-alueen kyläkauden monipuolinen, kehitystä ilmentävä rakentaminen, piirteet ja miljööt tulisi ehdottomasti huomioida tulevissa maankäytön suunnitelmissa. Kokonaisuutena maisemaan liittyvät selkeät rakennuskerrostumat kyläkaudelta nykypäiviin saakka tulisi tunnistaa ja huomioida lähtökohdina tulevissa maankäytön suunnitelmissa. Moderni rakennusperinnön kohteet ja alueet tulisi inventoida ja arvottaa.

Yksittäisten rakennusten ja rakenteiden ohella huomioita tulisi kiinnittää pihapiireihin ja ympäristöihin sekä niiden suhteeseen aikakauden liikenneympäristöihin ja maisemiin. Kaava-alueen rakennetun maiseman kerrostumien avaimia ovat Hiidentie, Tampereentie ja rautatie. Niiden kulttuuriympäristöjen historialliset ominaispiirteet, luonne ja sietokyky tulisi huomioida kaavoituksessa ja tulevassa rakentamisessa. Herkintä ympäristöä edustaa kyläkauden Hiidentie. Tampereentie ja rautatien ympäristöt ovat mittakaavaltaan ja ympäristöiltään jo taajamakauden rakentamista, ne kestävät uudisrakentamista paremmin. Tampereentie muodostaa taajamakauden historiallisen ja nykyisen pääväylän, julkisivun, jonka laatuun ja kokonaiskuvaan olisi hyvä kiinnittää suurta huomiota.

Rakennustapaohjeet: Kulttuuriympäristöjen korjaus- ja täydennysrakentamisen pohjaksi olisi hyvä laatia rakennustapaohjeet, jossa otetaan huomioon aikakauden rakentamisen ominaispiirteet: väriytyminen, mittakaava, julkisivujäsentely, materiaalit sekä pihapiirin rakenne ja kasvillisuus.

Rajapinnat: Kaava-alueen maisema käsittää lukuisia rajapintoja, jossa eri aikakausien kerrostumat kohtaavat, nämä rajapinnat tulisi huomioida ja pitää selkeinä. Erityisen merkittäviä rajapintoja ovat Jaran ja Kolkki-sen tilakeskuksiin liittyvä avoimet tilat, joita taajamarakentaminen selkeästi rajaa. Historiallisen maatalouden ja taajaman laajoja rajapintoja on säilynyt kaava-alueella vain harvoja. Ne olisi hyvä huomioida kaavoituksen historiallisina lähtökohdina.

Kuokkalan kylä: Kuokkalan vanha kyläkeskusta muodostaa nykyisellään museoraitin, jossa osa rakennuksista on museotoiminnan käytössä. Kylä on kokonaisuudessaan kulttuurihistoriallisesti merkittävä. Museotoimintaa tulisi kehittää aidon miljöön ehdoilla, ei rakennuskohtaisesti. Museotoiminnan lähtökohdina tulisi olla nykyinen rakennuskanta, ei paikalle muualta siirretyt rakennukset tai vanhalle paikalle palautetut rakennukset, jotka aina vievät voimaa aidolta ympäristöltä. Nykyisellään rakennuskanta ja jäänteet kertovat monipuolisesti ryhmäkylästä ja sen kehityksestä ja muutoksista aina 1940-luvulle saakka. Miljöön ja rakennusten koko tarinan hyödyntämistä olisi hyvä harkita tulevissa kehittämissuunnitelmissa. Myös kyläteiden varsille sijoittuvien asutus- ja kylähistoriallisten kohteiden hyödyntämistä kannattaisi harkita. Tavoitteena olisi historiallisen ympäristön hyödyntäminen, ei museointi. Toiminnan

olisi hyvä olla ympärivuotista esim. asumista tai muuta toimintaa. Kuokkalan vanha kyläkeskusta muodostaa Hiidentien mahdollisen kulttuuri-reitin kulmakiven, tiehen liittyvän sillan palauttaminen tarjoaisi uuden, historiallisen ja hyvin säilyneen näköalan ja tuloreitin kylään.

Maisemakuva: Kylä- ja maatalouskauteen liittyvät avoimet maisematilat ovat kadonneet kaava-alueelta taajamarakentamisen mutta myös pusikoitumisen ja metsittymisen seurauksena. Puuston rajoittaminen esim. Kuokkalankosken ja rantojen osalta toisi maiseman paremmin esiin. Rantavyöhykkeelle sijoittuneilla kylillä, maataloilla ja huviloilla oli aikaisemmin selkeä asema myös vesistömaisemassa. Niiden soisi näkyvän nykyäänkin.

Kyläkauden reitit: Hiidentien 1700-luvun linjauksen varrelle sijoittuu merkittävä osa Lempäälän kyläkauden asutus-, mylly, huvila- ja teollisuushistoriaa, jota on säilynyt tien maisemaan liittyvinä rakennuksina ja pienmaisemina sekä jäänteinä. Hiidentien autoliikennettä edeltävä luonne tulisi säilyttää ja sitä tulisi kehittää kulttuurireittinä. Myös reitin eheyttämistä mm. Kuokkalankosken ja Tampereentie katkoksissa olisi hyvä harkita. Pienempiä, nuorempia ja osin jo muuttuneita kyläkauden linjauksia edustavat Kuokkalantie, Sarapistontie ja Liuhantie sekä teollistumiseen liittyvä Katepalintie-Nokkatie.

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy

Laatinut:

Jari Heiskanen
rakennustutkija, FM

LIITTEET

Liitekartta 1: Kyläkauden kohteet

Liitekartta 2: Arvoalueet

Liitekartta 3: Jälleenrakennuskauden kohteet ja alueet

Liitekartta 4: Taajamakauden rakennusalueita 1960-1995

Liitekartta 5: Kylä-, jälleenrakennus- ja taajamakauden kulttuuriympäristöjä

LÄHTEET

Inventoinnit

Hinnerichsen Miia, Kuokkalan pappilan ympäristön asemakaava-alue. Rakennetun ympäristön inventointi 2005. Pirkanmaan maakuntamuseo, kulttuuriympäristöyksikkö

Teivas Eija, Lempäälän kulttuuriympäristöohjelma, Teiden varsilla ja vesireiteillä, Tampere 2006.

Rakennettu *kulttuuriympäristö*. *Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt*. 1993.

Kirjallisuus

Arajärvi Kirsti, Lempäälän historia, Tampere 1959.

Iltanen Jussi, Radan varrella: Suomen rautatieliikennepaikat, Helsinki 2009.

Kalske Marja, Lempäälä ajan virrassa, Ihmisiä yhteisössä, pitäjä maailmassa, Vammala 1999.

Kotiseutumme Lempäälä-Vesilahti 2005-2006, toim. Dahlbacka Carol, Vaasa 2006.

Mäkelä Ritva, Myllyjen ja museoiden Kuokkala, Vammala 2005.

Mäkelä Vilhelmiina, Pläsitorilta liikekaupunkiin, Kuivaspään, Maisenrannan, Sarvikkaan ja Herralan kylähistoria, Vammala 2005.

Normén P.H. Toiminimi Ahlström 1896-1927, 1927.

Putkonen Lauri, Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet, julkaisu B 174, 3 p. Tampereen seutukaavaliitto, Tampere 1990.

Siltojemme historia, History of finnish bridges, toim. Seppo Aitta, Keuruu 2004.

Suomen asutus 1560-luvulla: kyläluettelot ja kartasto, Helsingin yliopisto, historian laitos, 1973.

Suomen maatilat II, Hämeen lääni, tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista, 1932

Suomen teiden historia I, Helsinki 1974.

Suomen teiden historia II, Helsinki 1977.

Suomenmaa 4, Porvoo 1971.

Suuri maatilakirja V, 1964 Kuopio.

Teivas Eija, Lempäälän kulttuuriympäristöohjelma, Teiden varsilla ja vesireiteillä, Tampere 2006.

Rakennettu *kulttuuriympäristö*. *Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt*. 1993.

Karttakirjat

Alanen-Kepsu, Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805, Tampere 1989.

Maanmittaushallituksen toimittama Suomen kartta 1920, Suomen karttakirja 1920 näköispainos, Porvoo 2004.

Suomen karttakirja 1799, C.P. Hällströmin Suomi-kartasto, Porvoo 2005.

Historialliset kartat

Pitäjänskartat 1840/1890-I, digitaaliarkisto, KA.

Suomen yleiskartta 1866-72, Jyväskylän yliopisto, historialliset kartat, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-200806175510>.

Kuokkalan maakirjakartta, Daniel Hall 1730, KA.

Moision isojakokartta Jacob Joh. Gadd, 1769, KA

Kuljun, Kuokkalan, Moision ja Papilan uusjakokartta, mittaukset K.D. Sinervä 1927. KA.

Kalmbergin kartta 1855, Kalmbergin kartasto RIII, list 8. Jyväskylän yliopisto, Jyx, historialliset kartat, sotilaskartat, Kalmbergin kartasto.

Venäläinen topografikartta 1912, Senaatin kartasto XVII-XVIII: 24-25. digitaaliarkisto, KA.

Peruskartat 1:20 000 1959, 1975 ja 1980, Kansalliskirjasto, Hki.

Tampere, kaupunki ja ympäristö 1964. Timo Meriluodon keräämiä karttoja, <http://koti.kapsi.fi/timomeriluoto>

Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Jakob Johan Gadd*. Verkkojulkaisu 2005
<<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=7927>>. Luettu 13.6.2013.